

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЦЕНТР

Кафедра публічного адміністрування у сфері цивільного захисту

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

магістр публічного управління та адміністрування

на тему

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Виконав: слухач 2 курсу,
групи ЗМДУ-18-713

Вежиченко В.В.

Керівник:
д.держ.упр., проф.

Шведун В.О.

Рецензент:
д.держ.упр., проф.

Крюков О.І.

ХАРКІВ – 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Навчально-науково-виробничий центр

Кафедра публічного адміністрування у сфері цивільного захисту

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр публічного управління та адміністрування

Спеціальність 281 "Публічне управління та адміністрування"

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту

_____ С. В. Майстро
" ___ " _____ 2020 року

ЗАВДАННЯ

НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ СЛУХАЧА

Вежиченка Віктора Валентиновича

1. Тема роботи Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки

Керівник роботи – Шведун Вікторія Олександрівна, д.держ.упр., проф.
затверджені наказом ректора НУЦЗУ від "17" січня 2020 р. № 5

2. Строк подання слухачем роботи 12 червня 2020 р.

3. Вихідні дані до роботи:

4. Зміст магістерської роботи: теоретичні засади державного управління у сфері забезпечення національної безпеки; аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку державного управління у сфері забезпечення національної безпеки; удосконалення державного управління у сфері забезпечення національної безпеки в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу: актуальність теми дослідження; об'єкт та предмет дослідження; мета та завдання дослідження; склад сектору безпеки і оборони України; напрями державної політики у сферах національної безпеки й оборони України відповідно до Закону України «Про національну безпеку України»; напрями державної політики щодо забезпечення національної безпеки України відповідно до Стратегії Національної безпеки України.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада керівника	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Шведун В.О., завідувач кафедри менеджменту		
2	Шведун В.О., завідувач кафедри менеджменту		
3	Шведун В.О., завідувач кафедри менеджменту		

7. Дата видачі завдання 20 січня 2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапу	Строк виконання етапу	Примітка
1	Вибір та затвердження теми	10.01.2020	
2	Оформлення бланку завдання	11.01.2020	
3	Підготовка розгорнутого плану магістерської роботи	24.01.2020	
4	Опрацювання теоретичного матеріалу за темою, підготовка 1 розділу роботи	30.03.2020	
5	Обробка емпіричних і статистичних даних, підготовка 2 розділу роботи	30.04.2020	
6	Узагальнення рекомендацій щодо вирішення досліджуваної проблеми, підготовка 3 розділу роботи	05.06.2020	
7	Доопрацювання змістовної частини роботи	09.06.2020	
8	Подача роботи на кафедру	12.06.2020	

Слухач

Вежиченко В.В.

Керівник роботи

Шведун В.О.

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота слухача Національного університету цивільного захисту України Вежиченка Віктора Валентиновича «Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки».

Мета магістерської роботи полягає у теоретико-практичному вдосконаленні процесів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз національним інтересам.

У магістерській роботі виконано такі завдання: уточнено сутність національної безпеки як об'єкту державного управління; узагальнено досвід державного управління у сфері національної безпеки в зарубіжних країнах; оцінено сучасний стан вітчизняного організаційно-правового забезпечення державного управління у сфері національної безпеки; з'ясовано проблеми державного управління у сфері національної безпеки в Україні; обґрунтовано шляхи вдосконалення механізмів державного управління у сфері національної безпеки в Україні; запропоновано напрями розвитку державної політики щодо забезпечення національної безпеки України; визначено перспективну результативність державного управління у сфері національної безпеки в Україні.

Об'єктом дослідження виступає державне управління захистом національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Практичне значення одержаних результатів полягає обґрунтуванні та розробці пропозицій, орієнтованих на вдосконалення процесів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	9
1.1. Змістовна характеристика національної безпеки як об'єкту державного управління.....	9
1.2. Механізми державного управління у сфері національної безпеки.....	16
1.3. Державна політика щодо забезпечення національної безпеки: специфіка розробки та впровадження.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	29
2.1. Особливості державного управління у сфері національної безпеки в зарубіжних країнах.....	29
2.2. Оцінка вітчизняного організаційно-правового забезпечення державного управління у сфері національної безпеки.....	37
2.3. Проблеми та перспективи державного управління у сфері національної безпеки в Україні.....	46
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	54
3.1. Шляхи вдосконалення механізмів державного управління у сфері національної безпеки в Україні.....	54
3.2. Розвиток державної політики щодо забезпечення національної безпеки України.....	60
3.3. Визначення перспективної результативності державного управління у сфері національної безпеки в Україні.....	70
ВИСНОВКИ.....	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100

ВСТУП

Національна безпека як стан правової упорядкованості життя суспільства і держави є ключовим фактором самозбереження українського суспільства. Реальність зміцнення національної безпеки переважно залежить від раціонального переосмислення традиційних догм і стереотипів в розумінні цього феномена, а також форм і методів його забезпечення в поточних трансформаційних умовах. Це передбачає активізацію фундаментальних і прикладних міждисциплінарних досліджень широкого кола проблем, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки.

Національна безпека, з одного боку, виступає основою функціонування органів влади, а з іншого боку, вона існує там і тоді, де і коли державна влада в ній зацікавлена.

У зв'язку з цим, при всій корисності і продуктивності традиційних для адміністративного права досліджень приватних питань національної безпеки, нині гостро відчувається необхідність системних за своїм характером і комплексних за змістом міждисциплінарних досліджень широкого ряду проблем, що відносяться до адміністративно-правового осмислення проблем формування, підтримки та зміцнення національної безпеки.

Отже, необхідним є формування та впровадження ефективних напрямів удосконалення державного управління у сфері національної безпеки в сучасних умовах.

Загальні науково-практичні засади державного управління у сфері національної безпеки підлягали дослідженню у численних працях вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема, таких, як: С. Андреев, О. Береза, О. Власюк, Д. Венцковський, В. Горбулін, О. Дзьобань, С. Домбровська, Ю. Древаль, А. Качинський, В. Колокольцев, Н. Косолапов, М. Криштанович, Я. Малик, В. Ліпкан, В. Мамонов, В. Манілов, Н. Нижник, С. Павленко, В. Пилипчук, С. Пирожков, Г. Пономаренко, І. Проценко, І.

Руснак, О. Симонова, Г. Ситник, Ш. Султанов, М. Сунгуровський, О. Соснін та ін.

Крім того, окремі напрями національної безпеки розглядалися такими дослідниками, як: В. Андрійчук, У. Бережницька, Є. Буравльов, М. Вавринчук, З. Варналій, Т. Васильців, В. Геєць, З. Герасимчук, О. Давидюк, Р. Дацків, П. Дмитрук, Т. Іванюта, О. Іляш, О. Коваль, В. Коврегін, Г. Козаченко, Б. Купчак, В. Куценко, О. Мельниченко, В. Мунтіян, В. Нижник, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, В. Серебряков, Г. Ситник, С. Смирнов, О. Снігова, А. Столбовський, О. Судакова, С. Тоцький, Є. Хлобистов, І. І. Яремко та ін.

Проте недостатньо висвітленими залишаються напрями вдосконалення процесів державного управління у сфері національної безпеки в сучасних трансформаційних і глобалізаційних умовах.

Метою магістерської роботи є теоретико-практичне вдосконалення процесів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз національним інтересам.

Зазначена мета зумовила необхідність постановки та вирішення таких завдань:

- уточнити сутність національної безпеки як об'єкту державного управління;
- узагальнити досвід державного управління у сфері національної безпеки в зарубіжних країнах;
- оцінити сучасний стан вітчизняного організаційно-правового забезпечення державного управління у сфері національної безпеки;
- з'ясувати проблеми державного управління у сфері національної безпеки в Україні;
- обґрунтувати шляхи вдосконалення механізмів державного управління у сфері національної безпеки в Україні;
- запропонувати напрями розвитку державної політики щодо забезпечення національної безпеки України;

- визначити перспективну результативність державного управління у сфері національної безпеки в Україні.

Об'єкт дослідження – державне управління захистом національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Предмет дослідження – державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України.

В якості теоретико-методичної основи дослідження виступають фундаментальні положення теорії державного управління у сфері національної безпеки. Для вирішення завдань магістерської роботи було використано такі методи загального та спеціального наукового пізнання:

- діалектичний метод пізнання – для з'ясування теоретичних особливостей державного управління у сфері національної безпеки;
- гіпотетико-дедуктивний метод – для обґрунтування сутності державного управління у сфері національної безпеки;
- метод аналітичної абстракції – для пізнання сутності механізму державного управління у сфері національної безпеки;
- аксіоматичний метод – для систематизації результатів соціологічного опитування, присвяченого проблемам державного управління у сфері національної безпеки;
- форсайт-технологія – для удосконалення комплексного моніторингу стану й динаміки національної безпеки та формування алгоритмізованої інформаційно-аналітичної системи розвитку безпеки в суспільстві;
- метод аналогії та моделювання – для розробки алгоритму визначення рівня захищеності життєво важливих інтересів національної безпеки від загроз внутрішнього та зовнішнього походження;
- економетрична дескриптивна модель – для визначення перспективного результативності державного управління у сфері національної безпеки.

Інформаційно-аналітичною основою магістерської роботи послужила нормативно-правова база, яка регулює відносини у сфері забезпечення

національної безпеки; наукові здобутки та прикладні напрацювання вчених і практиків України, а також ближнього і далекого зарубіжжя; зведені статистичні звіти органів державної влади та місцевого самоврядування; власні авторські дослідження.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, та списку використаних джерел. Робота нараховує 21 рисунок і 16 таблиць. Список використаних джерел включає 305 найменувань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні та наданні практичних пропозицій щодо вдосконалення процесів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки.

Практичне значення одержаних результатів полягає обґрунтуванні та розробці пропозицій, орієнтованих на вдосконалення процесів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Змістовна характеристика національної безпеки як об'єкту державного управління

Поняття «національна безпека» міцно увійшло в міжнародну політику і в громадське життя та має офіційну характеристику стану, що дозволяє захистити особистість, суспільство і державу від загроз внутрішнього і зовнішнього походження, що, у свою чергу, уможлиблює забезпечення громадських прав і свобод з конституційної точки зору, гідної якості й рівня суспільного життя, суверенітету, територіальної цілісності та стабільного розвитку, а також загальної безпеки й оборони держави.

Наукові та навчальні праці з теоретико-методологічних проблем забезпечення національної безпеки також присвячені дослідженню наступних проблем:

- генезису й еволюції національної безпеки;
- теорії національної безпеки;
- формування й розвиток змісту понятійно-категоріального апарату національної безпеки;
- сутність та структура національної безпеки;
- теоретико-практичні аспекти забезпечення стабільного стану національної безпеки [43; 63].

У суспільних науках досі присутні різні точки зору стосовно природи безпеки і предмету відповідних досліджень. До середини 1980-х років вітчизняна теорія міжнародних відносин під безпекою розуміла виключно її військово-політичну складову:

- співвідношення військових потенціалів;
- баланс сил між супердержавами (наддержавами) та військово-політичними коаліціями;

- застосування військової сили в міжнародних відносинах;
- контроль над озброєннями та роззброєння;
- міжнародні режими й інститути безпеки тощо [67; 121].

У сукупності наукових досліджень було вироблено низку загальних підходів до визначення базового поняття «безпека», крім того, в діючих нормативно-правових актах і науковій літературі використовуються й інші дефініції, в пов'язані з поняттям «безпека».

Фактично термін «безпека» означає «відсутність небезпеки, збереження, надійність», «положення, при якому не загрожує небезпека». Поняття безпеки з світоглядної точки зору являє собою досить складне соціально-політичне явище, що охоплює багато сторін життя. У найзагальнішому вигляді безпека – цей стан або положення, коли немає небезпеки. Однак, як свідчить історичний розвиток, такого стану досягти ні окремій людині, ні різним видам людських спільнот поки не вдавалося.

В юридичних словниках безпека пояснюється як стан захищеності інтересів, що є життєво важливими для особистості, суспільства і держави, від загроз внутрішнього і зовнішнього походження.

Багато авторів прагнуть надати поняттю безпеки більш сучасний сенс, відповідний реальним умовам забезпечення безпеки України. Однак заміна застарілих уявлень на більш сучасні не вирішує проблеми. В даний час визначень безпеки стало настільки багато, що незрозуміло, які з них брати за основу при проектуванні системи забезпечення національної безпеки України. Крім того, не виключено, що сучасні уявлення про безпеку виявляться такими ж конкретно-історичними і минушими, як і попередні, і знову може з'явитися необхідність переосмислення даної дефініції [172; 176].

Відомо, що в сучасній науковій літературі поняття безпеки – міжнародної, національної, регіональної – визначається як синтез підсумків поєднання та взаємодії внутрішньої і зовнішньої політики будь-якої держави та усіх держав з усебічною різноманітністю міжнародного життя. У контексті національної безпеки мається на увазі безпека держави, яка розуміється не як

система владних і управлінських структур, а як історично сформований спосіб існування нації чи групи націй і етносів.

Соціологи визначають дефініцію «національна безпека» в якості стану системи, що забезпечує суспільні відносини між суб'єктами соціуму, індивідами й інститутами держави як в межах діяльності як на рівні держави, так і на міжнародному рівні, що уможлиблює повну реалізацію та захищеність життєво важливих інтересів суспільства від загроз внутрішнього та зовнішнього походження через досягнення необхідної збалансованості інтересів кожного з учасників відносин через їх оптимальне співставлення з інтересами інших суб'єктів [49; 261].

Національна безпека протягом тривалого часу розглядалася як зовнішня безпека держави і внутрішня безпека суспільства – від загроз природного походження, що відповідає градації, яка застосовується в Сполучених штатах Америки. Термін «національна безпека» найчастіше ототожнювався з зовнішньої безпекою [63; 132].

Слід зазначити, що для створення безпечних умов життя, безперечно, необхідні певні заходи з боку держави і суспільства. У різні періоди історії України ці заходи носили переважно громадський або державний характер.

Історичний аналіз політики щодо забезпечення безпеки переконує, що необхідно усвідомлювати умови безпеки і прийняття належних заходів для забезпечення цих умов з боку держави і суспільства.

Поняття «національна безпека» було тісно пов'язане з поняттям «нація» досить довгий час. Історики, коментуючи дефініцію «національна безпека» визначають її як стан відсутності небезпеки для нації. Однак у вітчизняній науці і практиці завжди існувала проблема визначення сутності поняття «нація».

Проблематиці національної безпеки притаманні власні особливості і, як справедливо зазначає у своїх напрацюваннях автор С. В. Кортунів, кожен дослідник і соціум розуміють її по-різному. Так, у вітчизняних теоретичних джерелах термін «національна безпека» з'явився в 1993 році. Приблизно з

1994 року почалася розробка її теорії та методології на основі міждисциплінарного підходу [157, с. 22–23].

Відповідно, доцільно погодитися з визначенням А. В. Возженнікова, який під національною безпекою розуміє стан захищеності інтересів, що є життєво важливими для окремої особистості, суспільства у цілому та держави у всіх сферах їх життєдіяльності від загроз і небезпек внутрішнього і зовнішнього походження, що, у свою чергу, підтримує стабільність їх розвитку [44; 45].

У свою чергу, А. А. Кайгородцев розглядав національну безпеку як:

- універсальну цінність, однаково актуальну і потрібну для окремого громадянина, соціальної групи, невеликої чи масштабної нації, з яких складається держава;

- стан, шляхи розвитку й особливості життєдіяльності нації, що, в свою чергу, являє собою державно-територіальну спільність людей, які гарантують, незважаючи на присутність і негативний вплив деяких чинників, її виживання, а також існування і процвітання на вільних і незалежних засадах [127, с. 72].

Отже, виходячи з вищезазначених положень, можна зробити висновок, що національна безпека являє собою трансформаційне складне, багатоаспектне, багаторівневе явище, і розглядається як суспільний феномен, як теорія і процес, як показник становища держави в світовому співтоваристві.

Кожне співтовариство в особі етносу чи нації зберігає себе і забезпечує своє майбутнє тільки в тому випадку, якщо воно буде об'єднано усіма своїми членами з метою збереження єдності, цілісності тільки через підпорядкування загальному цілому тих прагнень й інтересів, які окремі його представники створюють і формують, щодо безпеки співтовариства і кожної особистості. Національні інтереси зумовлюють зміст, відображення і втілення традицій, звичаїв, норм і культури багатонаціонального співтовариства [232, с. 45].

Ототожнення безпеки з захищеністю історично походить від поняття державної безпеки як стану захищеності держави від загроз внутрішнього та зовнішнього походження.

В результаті склалося традиційне розуміння безпеки, що дещо змінило форму, але залишилося домінуючим.

Невизначеність дефініції «безпека» проявляється в поширеності таких словосполучень, як «система безпеки», «стратегія безпеки», «проблеми безпеки» тощо.

У міру розвитку понятійного апарату теорії безпеки вдосконалюється і зміст наукових напрямів, що присвячені проблемі забезпечення безпеки як людської, так і суспільної, а також загальнодержавної безпеки в цілому. Різноманітність сфер, в яких виникають небезпеки, істотні відмінності в причинах, які їх породжують, і в самому характері їх прояви викликають необхідність дуже різних за своїм змістом спеціальних досліджень, що дозволяють виробляти відповідні заходи безпеки. Саме таким чином проявляється невизначеність категорії «безпека» й ототожнення її з терміном «національна безпека».

Виходячи з наведеного вище, логічно визначати безпеку як здатність задовольняти ті потреби, які необхідні для самозбереження, самовідтворення та самовдосконалення з мінімальним ризиком для їх базових цінностей. При цьому під базовими цінностями слід мати на увазі займану людьми територію і історично апробований уклад життя, а під ризиком – міру небезпеки, яка одночасно характеризує і можливість заподіяння конкретного збитку, і його очікувану величину [238, с. 59].

Інакше кажучи, безпеку необхідно визначати не як «стан чиєїсь захищеності», а як властивість деякої системи залишатися цілісною та життєздатною тривалий час, тоді як офіційно визначене поняття «захист» слід доповнити прогнозуванням і своєчасним попередженням загроз і викликів, що перешкоджають цілісності й життєздатності соціальної системи, або завчасною ліквідацією чи уникненням відповідних загроз.

Дефініція національної безпеки, маючи глибоке історичне коріння, постійно видозмінюється і за своєю суттю може бути ототожнена з основною характеристикою життєзабезпечення людини, аспекти розгляду якої мають діапазон від її фізіологічного стану до соціального [246; 254].

Аналіз різних визначень національної безпеки дозволяє виділити низку особливостей, що характеризують даний феномен. Причому деякі з цих особливостей з певною часткою умовності можна назвати традиційними для вітчизняної науки, а деякі є запозиченими із західної політико-правової традиції.

1. Перш за все, національна безпека – це специфічний стан, який за певних умов може розглядатися як цільова установка. Таке розуміння впливає як з телеологічної інтерпретації безпеки, так і зі змісту міжнародних правових актів. Зокрема, Статут ООН в якості однієї з цілей об'єднаних націй наголошує на їх прагненні об'єднати сили для підтримки безпеки. Фактично це має на увазі утримання від будь-яких дій, які можуть погіршити становище в такій мірі, що буде поставлено під загрозу підтримку безпеки [270, с. 43–53].

2. Національна безпека є станом стабільного функціонування та розвитку системи політико-правового характеру на національному рівні, який визначається факторами об'єктивного та суб'єктивного характеру. Виходячи з етимології слова «безпека», зміст якого традиційно розкривається як стан, при якому не загрожує небезпека або захист від небезпеки, стан національної безпеки визначається:

- об'єктивною, не залежною від людського волевиявлення відсутністю загроз національним інтересам (об'єктивний фактор);
- цілеспрямованою захищеністю національних інтересів від загроз (суб'єктивний фактор) [271, с. 32–36].

3. Загальним об'єктом національної безпеки виступають національні інтереси як сукупність особистісних, суспільних і державних інтересів, які гармонійно поєднуються. Це трактування слід уточнити важливим

положенням, що національні інтереси, як гармонійне поєднання особистісних, суспільних і державних інтересів детермінуються життєво важливими потребами та ціннісними пріоритетами, сформованими в ході історичного розвитку державотворчого українського народу й інших народів, які проживають на території України. Таким чином, особистісні, суспільні й державні інтереси слід розглядати в якості родових об'єктів національної безпеки. Безпосередніми ж об'єктами виступають конкретні особистісні, суспільні та державні інтереси в сфері відносин економічного, соціального, політичного, екологічного й іншого характеру [63, с. 77–81].

4. Феномен національної безпеки має якісний і кількісний аспект. Зокрема, якісний аспект передбачає, що безпека середовища функціонування національної політико-правової системи є певною якістю, що припускає відсутність загроз цій системі. Кількісний аспект – це ступінь безпеки, яка визначається конкретною безліччю джерел, загроз, окремих факторів й умов, які створюють агресивне для функціонування національної політико-правової системи середовище [172, с. 212–218].

Велика кількість дефініцій поняття «національна безпека» у вітчизняній літературі об'єднує прагнення передати цей стан через аналіз конкретних ознак:

- поточного стану об'єкта безпеки, коли для нього відсутня небезпека;
- стан, що підтримує необхідну економічну і військову національну міць для протидії загрозам її існуванню, які походять як з інших країн, так і з власної країни;
- реальні можливості бути незалежним від небезпеки зовнішнього походження;
- стан відносин на міжнародному рівні, що не допускають створення загрози народній безпеці в будь-якому вигляді [44; 157; 271].

Більшість існуючих визначень розкривають окремі сторони явища національної безпеки. Так, цілком справедливим є твердження про те, що безпека – це одне з найважливіших умов існування будь-якої системи, вона

не може виступати метою (для демократичної системи цінностей такою метою виступає добробут суспільства і його окремих громадян). Але, являючи собою умову досягнення мети, безпека одночасно віддзеркалює певний стан соціальної системи і безпосередньо пов'язана з захистом державних інтересів.

Крім названих аспектів поняття «національна безпека» охоплює і такі елементи життєдіяльності, як, наприклад, «захист життя і здоров'я, а також особистісних прав і свобод, власності, загальної суспільної й державної безпеки від посягань злочинного характеру», «ядерна безпека», «радіаційна безпека населення», «військова безпека», «інформаційна безпека», «екологічна безпека», «безпека дорожнього руху», «авіаційна безпека», «військово-морська безпека», «продовольча безпека» та ін.

Крім того, в галузі безпеки можна виявити досить широкий спектр самостійних видів безпеки: військова, політична, економічна, екологічна й інформаційна. Виділяють і низку інших самостійних її видів: продовольча, енергетична, прикордонна безпека тощо.

1.2 Механізми державного управління у сфері національної безпеки

Перш за все пропонується розглянути змістовну сутність механізму державного управління, який, у свою чергу, містить у собі категорію «механізм державного управління у сфері національної безпеки».

Так, В. А. Козлов визначає механізм державного управління в якості системи, до якої входить низка органів і установ, за допомогою яких забезпечується виконання державних функцій зовнішнього та внутрішнього призначення [148, с. 33–35].

Подібну точку зору підтримує М. І. Абдулаєв, розглядаючи механізм державного управління як сукупність державних організацій, спрямовану на безпосередню реалізацію державної влади, забезпечення управління суспільством [2, с. 17–19].

До недавнього часу широке поширення мало визначення механізму державного управління, запропоноване В. В. Копейчиковим: «Механізм державного управління включає в себе всю систему державних організацій – різнохарактерних колективів людей, сформованих державою, що забезпечують управління й безпосереднє здійснення державних функцій. Державні організації, що утворюють у своїй сукупності механізм державного управління, в залежності від завдань, що ставляться перед ними, та згідно їх відмінностей стосовно внутрішньої структури, порядку утворення та компетенції, поділяються на органи держави, а також підприємства й установи, що знаходяться у відомстві держави» [272, с. 212].

Автор М. І. Байтін визначає сучасний механізм державного управління в якості системи державних органів, пронизаної єдиними принципами, що є законодавчо закріпленими, заснованої на поділі влади і забезпеченої відповідними матеріальними ресурсами, за допомогою яких здійснюються державні завдання та функції [10, с. 7–9].

Під механізмом державного управління у сучасній літературі розуміють систему органів і установ спеціального призначення, які уможливають реалізацію державного управління суспільством і забезпечення захисту його ключових інтересів.

На різних етапах розвитку людського суспільства механізм держави мав власні особливості та визначену специфічну структуру, що пояснюється:

- причинами соціального й економічного характеру;
- складом населення держави відносно національностей, розмірами її території;
- географічним розташуванням і низкою інших факторів.

Йдеться про своєрідну опорну конструкцію держави, без якої не можна здійснювати управління суспільством, що знаходиться в постійному розвитку, динаміці.

У роботі пропонується розглянути механізм забезпечення національної безпеки на основі двох підходів. Зокрема, у першому підході поняття, що

досліджується, визначається як складова частина державного механізму і представляє собою систему державних організацій, органів, установ, а також інститутів недержавного відомства, спеціально створених для забезпечення безпеки або яким надається спеціальна функція протягом визначеного терміну часу, в їх взаємодії і практичному функціонуванні.

При цьому як елементи механізму забезпечення державної безпеки виступають:

- державні органи й організації, здійснення функції забезпечення безпеки для яких є основною;
- державні органи й організації, здійснення функції забезпечення безпеки для яких є похідною і реалізується у випадку настання відповідних загроз;
- недержавні організації, що залучаються державою або безпосередньо створюються суспільством для виконання функції забезпечення національної безпеки [97; 98].

У межах другого підходу механізм забезпечення національної безпеки визначається в якості системи засобів, через застосування яких чиниться результативний вплив на відносини суспільного характеру і процеси соціального призначення, які зазнали загроз, з метою захисту суспільних і державних інтересів, що є життєво важливими.

В якості зазначених засобів, крім організацій безпосередньо, що реалізують функцію забезпечення національної безпеки, виступають такі:

- нормативно-правова база, що є фундаментом створення і функціонування відповідних організацій та забезпечення їх взаємодії з метою досягнення необхідного рівня національної безпеки;
- сукупність способів, методів і прийомів, що застосовуються суб'єктами забезпечення національної безпеки для вирішення поставлених перед ними завдань.

Під механізмом держави в сучасній літературі слід розуміти систему органів і установ спеціального призначення, які уможливають здійснення

державного управління суспільством і забезпечення захисту його ключових інтересів. Відповідно, механізм забезпечення національної безпеки також повинен розглядатися крізь призму державних органів. Держава, будучи ключовим суб'єктом, що забезпечує національну безпеку, виступає в якості її гаранта і, відповідно, реалізує провідні функції організації й управління в цій сфері діяльності.

Так, автор Н. А. П'янов пропонує точку зору, що державні органи являють собою частину державного апарату, що є структурно відокремленою, якій притаманні владні повноваження, та яка уможливорює реалізацію визначених державних завдань і функцій. Поряд із цим дане визначення не дозволяє розкрити повною мірою зміст дефініції державного органу, оскільки не окреслює всіх його істотних характеристик [231, с. 111].

Відповідно, С. С. Алексєєв пропонує наступне визначення державного органу: це організація або установа, яка виконує державні завдання і наділена відповідними владними повноваженнями.

Механізм державного управління у сфері забезпечення національної безпеки являє собою динамічну систему, в якій виділяються наступні етапи:

- окреслення кола інтересів, захист яких необхідно забезпечити;
- виявлення й прогнозування перспективного стану загроз внутрішнього та зовнішнього походження для життєво важливих інтересів суспільного і державного рівня;
- створення системи заходів, що протидіє загрозам національній безпеці;
- здійснення нейтралізації загроз;
- впровадження комплексу заходів, спрямованих на стабілізацію функціонування об'єктів безпеки.

Останній є не тільки головним критерієм ефективності механізму забезпечення державних інтересів і національної безпеки у цілому, а й його безпосереднім завданням.

Основним структурним елементом механізму державного управління у сфері забезпечення національної безпеки є система його органів і установ, що знаходяться у відомстві держави, та забезпечують захист основних інтересів суспільного та державного рівня.

Так, суб'єктна складова механізму державного управління у сфері забезпечення національної безпеки також передбачає наявність системи органів, які здійснюють вирішення проблем у сфері забезпечення особистісної, суспільної та державної безпеки, що забезпечують захищеність і орієнтацію на прогресивний розвиток, та знаходять свій прояв у:

- стані особистісної, майнової, суспільної та державної захищеності;
- забезпеченні особистісно-громадської безпеки;
- забезпеченні громадської безпеки;
- забезпеченні економічної безпеки тощо.

Так, одним з центральних суб'єктів забезпечення особистісної, суспільної та державної безпеки є правоохоронна система держави – система державних органів, що забезпечують особистісну, суспільну і державну безпеку від дій протиправного характеру.

1.3 Державна політика щодо забезпечення національної безпеки: специфіка розробки та впровадження

Епідемії, техногенні катастрофи, соціальна нестабільність, екстремізм і тероризм, незаконна міграція, піратство, організована злочинність – всі ці явища виникають в тому випадку, якщо держава в силу якихось причин не справляється зі своїми функціями й обов'язками. Відповідно, міжнародний тероризм і злочинність, нелегальні потоки міграції, поширення наркотичних речовин і зброї, зокрема, зброї масового ураження, глобальні екологічні проблеми, дефіцит ресурсів, локальні конфлікти етнічного й релігійного характеру, різні соціальні проблеми несуть загрозу сучасній державі, зокрема, Україні. Все це породжує безліч дискусій, принципів, стратегій, як

ефективно будувати державну політику щодо забезпечення національної безпеки на сучасному етапі стосовно забезпечення національної безпеки.

З огляду на суттєве підвищення темпів міжнародного життя виникла об'єктивна необхідність:

- постійно адаптувати дії міжнародної спільноти до мінливої ситуації;
- більш цілеспрямовано і скоординовано мобілізувати всі компоненти системи ООН, зусилля всіх держав, регіональних організацій, громадянського суспільства та приватного сектора на повсякденну колективну роботу з пошуку ефективних відповідей на загрози та виклики сучасності [8, с. 65–66].

Як наслідок, виникнення світової економічної кризи було обумовлено наступними факторами:

- перегрів сировинних ринків (зокрема, ринку нафти і продовольства);
- перегрів ринку фондових цінностей;
- перегрів ринку кредитування і поява іпотечної кризи як наслідок цього перегріву.

Економісти активно висловлюються з цього питання. На думку С. Глаз'єва основними причинами глобальної економічної кризи стали:

- самознищення фінансової піраміди, що була побудована на боргових зобов'язаннях, у США;
- здійснення віртуалізації операцій фінансового характеру, що призвело до недооцінки фінансових ризиків і відокремлення фінансового ринку від реального сектора економіки;
- знецінення переважного обсягу капіталу в умовах уповільнення економічного зростання на базі переважаючого технологічного укладу та відповідне виникнення структурної економічної кризи у розвинених країнах світу [60, 15–16].

Більшість зарубіжних експертів відзначають погіршення положення української економіки, викликане, зокрема, негативними наслідками глобальної фінансово-економічної кризи.

Американські аналітики EurasiaNet приходять до висновку, що перспективи України стосовно економічного розвитку негативні. Останні прогнози українських експертів, на їхню думку, не викликають довіри. Подібна ситуація є прямою загрозою функціонуванню однієї з найбільш важливих підсистем національної безпеки – економічної, – що може призвести до дестабілізуючих наслідків в цілому.

Окрім економічних загроз слід зупинитися на екологічних загрозах національній безпеці. Приріст вмісту парникових газів в атмосфері сьогодні перевищує прогнози на 37%, що слід пов'язувати також з масовим вирубуванням лісів (щороку в світі вирубується до 11 млн. гектарів лісу) і зменшенням кількості фітопланктону через забруднення Світового океану. Виникає необхідність підтримки безпеки з екологічної точки зору як однієї з ключових сфер для збереження життєдіяльності людей на належному рівні і вивчення цієї сфери [29, с. 33–34].

Екологічне благополуччя або хоча б екостабільність з неминучістю залежать, перш за все, від ефективності відповідної державної (міждержавної, міжнародної) політики в сфері екології, природокористування та взаємодії тих чи інших державно-організованих товариств з їх природним місцем існування.

Незважаючи на розбіжності, міжнародне співтовариство прийняло рішення про необхідність національних та наднаціональних заходів щодо недопущення наростання «парникового ефекту» і його скорочення. Так, в Кіотському Протоколі визначені можливі механізми міжнародного співробітництва в цій галузі. В основу цих механізмів покладено той факт, що індустриально розвинені країни, на частку яких припадають основні обсяги викидів парникових газів, зацікавлені в досягненні абсолютного скорочення емісій з найменшими фінансовими витратами. Розрахунки показують, що ціна кожної одиниці скорочених викидів (або прирівняної до неї одиниці збільшеного поглинання парникових газів, наприклад, при

посадці лісів) в країнах, що розвиваються та країнах, що переходять до ринкової економіки, значно нижче, ніж у розвинених [62, с. 28–30].

Сказане вище визначає екологічну безпеку як одну з найбільш важливих складових системи національної безпеки. Замовчування і ігнорування подібного роду проблем здатне привести до тяжких наслідків у вигляді природних лих, катаклізмів. Розуміння екологічних проблем є одним з ключових моментів для їх вирішення, і необхідною умовою для виходу з екологічної кризи. У зв'язку з цим, в нашій країні необхідно провести оптимізацію державної екологічної політики, для чого потрібно:

- впровадити великомасштабну загальнонаціональну програму принципового поліпшення екологічної та демографічної ситуації в країні, що базується на сучасній ринковій економіці, безпечних технологіях, та найбільш передових методах вирішення найскладніших екологічних проблем;

- введення громадського моніторингу екологічних проблем, знижуючи рівень секретності в цій сфері, допускаючи широку участь громадськості в боротьбі за поліпшення якості води та повітря в містах;

- побудова системи екологічної освіти, особливо для молоді, а також перехід до екологічно орієнтованої державної політики [125, с. 149–150].

Ще однією важливою віхою нового часу стала активізація розвитку електронної техніки, переважно обчислювальної, та все більш масштабне охоплення нею усіх сфер життя, включаючи управління у державній та військовій сферах, що зумовило появу останнім часом радикально нового виду протистояння держав – інформаційної війни.

Аналіз глобальних тенденцій і ситуації, що складаються під їх впливом всередині України, дозволяє зробити висновок про зростання загроз в інформаційній сфері. Особливо гостро стоїть питання забезпечення інформаційної безпеки у контексті військової організації держави. На сьогоднішній день найважливішим показником військової могутності держави стає її здатність ефективно використовувати накопичений

інформаційний ресурс і створену інфраструктуру в інтересах оборони держави.

Неабияку роль у розвитку державної політики щодо забезпечення національної безпеки відіграє і інноваційна політика. В даний час інноваційні процеси все більш широко і глибоко захоплюють простір суспільних відносин і, відповідно, сферу національної безпеки, однак їх в чималому ступені детермінують. Динамічна трансформація самих цих соціальних відносин створює невизначеність в соціумі, та дезорганізує механізми їх самовпорядкування. Взагалі, наявність ризиків і деякої міри невизначеності завжди супроводжують соціальний розвиток, відповідно, є іманентною рисою соціальних інновацій. При цьому інновації можуть виникати як спонтанно, так і організовано, тому державі і політичній системі стає все важче, а часто і неможливо не тільки розрізняти позитив і негатив соціальних інновацій, а й жорстко управляти ними. Крім того, у сфері національної безпеки всі напрями життя суспільства є взаємопов'язаними. Це означає, що будь-яка соціальна новація, будь-яка зміна суспільного масштабу може досить несподіваним чином позначитися на соціумі і системі національної безпеки, оскільки управляти новаціями практично неможливо [118, с. 43–44].

Все вищевикладене неможливо реалізувати без проведення стабільної, своєчасної й адекватної політики забезпечення національної безпеки [118, с. 43–44].

Держава як основний суб'єкт державної політики в сфері забезпечення національної безпеки організовує, реалізує і гарантує виконання комплексу наступних заходів:

- прогнозує та попереджує випадки настання та розвитку надзвичайних ситуацій;
- розробляє наукові методи виявлення і дослідження небезпек і загроз природного і техногенного походження, розкриття причин і закономірностей їх виникнення;

- формує загальнодержавну систему комплексного моніторингу, контролю, нагляду, прогнозування, попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій;

- забезпечує реалізацію загальнодержавних програм цільового і науково-технічного спрямування з проблем забезпечення національної безпеки;

- виконує державний нагляд і експертизу, оцінює їх ефективність стосовно вирішення питань безпеки людини, території України й економічних об'єктів від катастроф природного і техногенного походження.

Зокрема, стосовно забезпечення захисту громадян і державної території від катаклізмів природного і техногенного походження, державою здійснюється аналіз і формулюється наукове обґрунтування балансу індивідуальних і колективних засобів захисту громадян в потенційно небезпечних регіонах країни, на економічних об'єктах і в межах інших зон.

Стосовно ліквідації результатів наслідків настання та розвитку аварій і катастроф техногенного характеру, а також стихійних лих здійснюється:

- формування необхідного угруповання спеціалізованих сил централізованої державної системи попередження, ліквідації й усунення вторинних негативних наслідків, що виникли як результат настання та розвитку надзвичайних ситуацій;

- сучасне технічне оснащення і підготовка угруповання спеціалізованих сил для реалізації робіт аварійно-рятувального характеру й проведення інших екстрених робіт в зоні виникнення надзвичайної ситуації;

- створення спеціалізованих формувань і військ цивільної оборони; розробка оптимальної нормативно-правової бази, що регламентує їх діяльність; уточнення достатньої чисельності службовців, зон їх дислокації, формування умов для їх утримання в постійній екстремальній готовності до можливих дій щодо попередження та ліквідації наслідків катастроф природного і техногенного характеру [161, с. 341–342].

Відносно науково-технічного забезпечення проводяться наступні заходи:

- безперервне проведення й організація наукових досліджень практичного спрямування, а також робіт дослідно-конструкторського, випробувального і проектного характеру відносно проблеми присутності загроз природно-техногенного характеру в межах території країни;

- постійне моделювання і здійснення системного аналізу різнохарактерних небезпек, надзвичайних ситуацій, форм їх шкідливих впливів на громадян, їх наслідків для населення і навколишнього природного середовища, а також розробка низки операцій стосовно забезпечення комплексного захисту від них;

- систематичне розроблення програм науково-технічного спрямування на загальнодержавному і регіональному рівнях з проблеми забезпечення національної безпеки;

- розробка комплексу обґрунтованих заходів науково-методичного характеру, орієнтованих на достатнє забезпечення сталого розвитку та функціонування економіки України в умовах вірогідних загроз національній безпеці протягом мирного часу [225, с. 17–21].

Відносно сфери міжнародного співробітництва державна політика забезпечення національної безпеки спрямована на:

- формування сприятливих умов для абсолютної інтеграції України до міжнародних організацій, діяльність яких орієнтована на захист населення і територій різних країн;

- зміцнення, розвиток, систематичне навчання та вдосконалення майстерності Українського національного корпусу швидкого реагування на випадки виникнення надзвичайних ситуацій з точки зору забезпечення гуманітарної допомоги;

- регулярне проведення конструктивної державної політики з питань співпраці з закордонними країнами стосовно забезпечення національної безпеки.

Таким чином, впровадження комплексу заходів, орієнтованих на активізацію процесів забезпечення національної безпеки в межах державної політики щодо забезпечення національної безпеки здійснюється за допомогою механізму держави із залученням до цього процесу недержавних організацій та окремих індивідів [11, с. 13–14].

Адаптуючи зміст державної інноваційної політики до процесів державного управління у сфері національної безпеки, слід зазначити, що найважливішими його напрямками повинні бути такі:

- пріоритет досліджень і розробок прикладного характеру для сфери національної безпеки України;
- активізація проведення наукових розробок відносно застосування науки і технологій у сфері забезпечення національної безпеки України;
- формування інноваційної національної системи й її агрегування зі сферою національної безпеки України;
- інноваційний розвиток системи підготовки кадрів для сфери національної безпеки України;
- використання результатів інтеграції освіти і науки в інтересах сфери національної безпеки України;
- розвиток міжнародного співробітництва в науково-технічному контексті стосовно питань національної безпеки.

При цьому ключовими напрямками сучасної державної політики України стосовно забезпечення національної безпеки повинні бути наступні:

- регулярне планове вдосконалення соціально-економічних умов забезпеченості життя громадян України;
- формування та постійне вдосконалення результативної й оптимальної системи прогнозування і попередження випадків настання та розвитку надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження;
- державне забезпечення охорони життя і здоров'я населення, що знаходиться в зоні впливу екстремальних вражаючих факторів або опинилися в зоні катастрофи;

- державна підтримка населення, що опинилося в зоні катастрофи або є евакуйованим з місця катастрофи, у фінансовому та психологічному контенті.

Виходячи з вищезазначеного, доцільно зробити висновок, що в нинішніх умовах неухильно збільшується кількість загроз національній безпеці України. Внаслідок чого першорядного значення набуває реалізація наступних заходів:

- формування і впровадження інноваційних методів прогнозування, попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного походження;

- забезпечення захисту і порятунку людей у випадку настання та розвитку надзвичайних ситуацій;

- модернізація наявних засобів і технологій, що застосовуються для усунення наслідків настання та розвитку надзвичайних ситуацій.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1 Особливості державного управління у сфері забезпечення національної безпеки в зарубіжних країнах

В даний час в американських підходах до вирішення проблем національної безпеки передбачаються певні зміни, внутрішнім проблемам приділяється більше уваги, проте і зараз в концептуальних документах США вони визначаються лише як загальні імперативи, без конкретної деталізації. Починаючи з адміністрації Б. Клінтона, в концептуальних документах, наприклад, в «Стратегії національної безпеки США», з'являються розділи з проблем економічної й енергетичної безпеки, а події 11 вересня 2001 року змусили приділяти більшу увагу в цих документах проблемам тероризму, розповсюдженню зброї масового знищення, техногенним катастрофам тощо. Це позначається і на еволюції американських підходів щодо прийняття рішень і концептуальних документів у сфері національної безпеки [298, с. 13–14].

Прийняттю рішень у сфері національної безпеки в США передують підготовка відповідними органами (військовими відомством, розвідувальними організаціями, державним департаментом тощо) аналітичних матеріалів згідно ситуації і перелік рекомендованих заходів, а також їх обґрунтування. Ці заходи і рекомендації представляються членам Ради Національної Безпеки (іноді до списку розсилки включаються керівники урядових відомств, члени Конгресу тощо) у вигляді розгорнутих наукових або аналітичних доповідей, до яких зазвичай додаються супровідні короткі огляди їх змісту з основними висновками. У той же час в США періодично створюються групи експертів або органи, які займаються дослідженням варіантів і типології основних концептуальних документів у

цій сфері на довгострокову перспективу. Наприклад, в липні 1998 року Конгресом США за ініціативою міністерства оборони було створено двопартійну Комісію з національної безпеки в XXI столітті, в складі 14 представників академічних, аналітичних, ділових і військових кіл країни. Вона готувала доповіді як з національної стратегії США на майбутні 25 років, так і структур апарату національної безпеки США на цей термін. Протягом 1999-2001 років Комісією було опубліковано три доповіді [6]. Комісія вступала в дискусію зі «стратегією Клінтона» та пропонувала акцентувати увагу не на військовому протистоянні, а на терористичній загрозі, зокрема, відмовившись від впровадження принципу готовності збройних сил США до ведення одночасно двох воєн на двох віддалених один від одного полігонах військових дій. Уже перша доповідь, опублікована в серпні 1999 року, містила виділення в якості ключової небезпеки можливість впровадження великомасштабних актів терористичного характеру на території США. Відповідно, вказані доповіді Комісії було розглянуто частково як базу для побудови стратегії національної безпеки нової адміністрації.

Вищий консультативний орган при президенті – Рада Національної Безпеки – забезпечує як прийняття стратегічних концептуальних рішень у сфері національної безпеки, так і готує рекомендації для вирішення поточних або вимагає оперативного вирішення проблем у зовнішній і оборонній політиці. Тим самим, на рівні Ради Національної безпеки формуються основні напрямки зовнішньої, внутрішньої й оборонної політики держави як поточного характеру, так і розраховані на довготривалий період, розглядаються конкретні позиції й підходи, так і готуються документи і рішення стратегічного, концептуального характеру [298, с. 10].

У штаті Білого дому забезпеченням роботи Ради Національної Безпеки на рівні керівного складу займаються:

- помічник президента з національної безпеки;

- виконавчий секретар Ради Національної Безпеки (йому підпорядковані чотири члени директорату Ради Національної Безпеки, що мають статус помічників міністра, які відповідають за окремі напрямки роботи і призначаються президентом);

- директор групи «ситуаційного аналізу».

Зокрема, група ситуаційного аналізу включає приблизно 30-70 співробітників, відряджених на 2 роки розвідувальними відомствами. Вона призначена для:

- моніторингу та результуючої оцінки обстановки на рівні різних зон і сфер інтересів США, підготовки аналітично-прогнозної документації для президента і членів Ради Національної Безпеки;

- підготовки проекту вірогідних варіантів комплексної стратегічної реакції США на виникнення та розгортання ситуації, що загрожує інтересам і безпеці країни з точки зору впровадження заходів спеціального, економічного, пропагандистського, інформаційного, дипломатичного, військового тощо) характеру;

- селекції всіх матеріалів, доповідей президенту і Раді Національної Безпеки [205, с. 5].

Адміністративне управління діяльністю групи здійснює директор, а оперативне – помічник президента США з національної безпеки. Базовий елемент групи – «Ситуаційна кімната», – створена в 1962 році президентом США Д. Кеннеді, коли Карибська криза виявила відсутність єдиного органу екстреного узагальнення поточної інформації з аналітико-прогнозної точки зору й оперативної координації дій різних відомств США в надзвичайних ситуаціях.

З початку 1980-х років з приходом до влади адміністрації Р. Рейгана в підземних поверхах Білого дому цілодобово працюють чергові зміни оперативного стеження за обстановкою, а в надземних приміщеннях – групи комплексного аналізу інформації та технічного забезпечення. У надзвичайних ситуаціях на базі «Ситуаційної кімнати» під керівництвом

віце-президента США було сформовано Центр по діям в кризових ситуаціях, до роботи якого оперативно підключаються, в тому числі по телекомунікаційних каналах, фахівці й інформаційні ресурси інших підрозділів органів виконавчої влади.

На базі зазначеного Центру готувалася «ранкова доповідь» по національній безпеці для президента, інших членів Ради Національної Безпеки, що містить узагальнену інформацію про стан справ в кризових ситуаціях, ефективність роботи відомств, що відповідають за безпеку країни, реакцію ЗМІ і громадськості на цю діяльність тощо.

Разом з тим, апаратом Ради Національної Безпеки для президента готуються конкретні доповіді або концептуальні підходи з окремих проблем (або, навпаки, за сукупністю проблем) національної безпеки, зовнішньої й оборонної політики.

Після обговорення доповідей і вироблення рекомендацій на засіданнях Ради Національної Безпеки нова концепція чи позиція адміністрації по окремим ключовим проблемам надається широкій громадськості узагальнено у формі праць видатних експертів у сфері забезпечення національної безпеки у виданнях академічного профілю, наймасштабніших ЗМІ тощо, причому акцент робиться на слабкості колишньої позиції, перевазі нової, нових напрямках розвитку в сфері національної безпеки тощо. При цьому особлива увага приділяється поданню широкій громадськості й експертним колам таких найважливіших концептуальних документів, як «Стратегія національної безпеки США» і «Національна військова стратегія» [299, с. 203].

Структура і функціонування механізму прийняття рішень у сфері забезпечення національної безпеки в Німеччині визначається державним устроєм і нормативно-правовими положеннями Конституції Федеративної Республіки Німеччина. Головою держави є федеральний президент, який обмежено приймає участь у розробці та впровадженні рішень у сфері забезпечення національної безпеки.

Виконуючи досить обмежені, переважно представницькі функції, президент Федеративної Республіки Німеччина тільки скріплює своїм підписом урядові та парламентські акти й інші важливі державні документи. У зв'язку з цим у Федеративній Республіці Німеччина значний вплив на формування політики та прийняття документів у сфері забезпечення національної безпеки чинять парламент (законодавча влада) і голова виконавчої влади (федеральний канцлер).

Зокрема, законодавча влада у Федеративній Республіці Німеччина представлена федеральним парламентом, що складається з двох палат: бундесрату і бундестагу. У свою чергу, бундесрат складається з представників федеральних земель, і ця палата, фактично, не приймає участі в розробці та прийнятті рішень у сфері забезпечення національної безпеки та займається переважно внутріфедеральними проблемами [29; 96].

Відповідно до Конституції, вищим законодавчим органом у Федеративній Республіці Німеччина є бундестаг. Ключовий вплив на процеси вироблення законопроектів і рішень у сфері забезпечення національної безпеки чинять зовнішньополітичний, бюджетний і правовий комітети бундестагу, які беруть участь в обговоренні практично всіх проектів і рішень в цій сфері, а також військовий комітет, який за необхідності виконує також функції парламентського комітету з розслідувань. Постійні комітети бундестагу є центрами роботи над законопроектами, які неодноразово виносяться на обговорення за участю представників уряду. Одночасно законопроекти обговорюються також у партійних фракціях парламенту. Як фракції, так і постійні комітети бундестагу при обговоренні проектів в цій сфері зазвичай працюють за закритими дверима. Незважаючи на важливу роль бундестагу в процесі вироблення і прийняття рішень у сфері національної безпеки, головною ланкою даного механізму у Федеративній Республіці Німеччина є уряд і федеральний канцлер. Уряд має в своєму розпорядженні спеціальний апарат, на який покладено управлінські функції, аналіз і практичну реалізацію рішень у сфері забезпечення національної

безпеки. Цей апарат складається з численних спеціалізованих органів, що знаходяться у безпосередньому розпорядженні глави уряду (зокрема, відомство федерального канцлера, служба друку й інформації тощо). Особливо важлива роль у виробленні урядом рішень у сфері забезпечення національної безпеки належить федеральному канцлеру. Таким чином, у Федеративній Республіці Німеччина, як і в більшості інших розвинених західних держав, парламент не відіграє вирішальної ролі у формуванні політики забезпечення національної безпеки. Вирішальна роль у прийнятті та здійсненні рішень в цій сфері, а також відповідальність за планування і здійснення державної політики забезпечення національної безпеки належить федеральному уряду, до складу якого входить Федеральна рада безпеки як особливий механізм. Цей орган, очолюваний федеральним канцлером, розробляє пропозиції щодо найважливіших питань забезпечення національної безпеки країни і координує діяльність військових і цивільних органів у зазначеній сфері. Він збирається за необхідності, у межах його засідань формується спеціальна група відомства федерального канцлера.

Передбачений Положенням у відомстві федерального канцлера міжвідомчий секретаріат, що складається з керівників відділів міністерств, які беруть участь в роботі Федеральної ради безпеки, відіграє допоміжну роль, надаючи необхідні дані і матеріали зазначеній групі. Важливі рішення щодо політики національної безпеки приймаються, як правило, колективно радою безпеки, урядом або ж на рівні двох-трьох компетентних міністрів за наявності оперативними проблем [95; 299].

Таким чином, головна роль у прийнятті та впровадженні рішень у сфері забезпечення національної безпеки у Федеративній Республіці Німеччина відводиться не законодавчій, а виконавчій владі, і перш за все – федеральному канцлеру, який:

- формує уряд;
- є керівником Федеральної ради безпеки;
- під час війни виконує функції верховного головнокомандувача;

- представляє концепцію національної безпеки країни, яка максимально повно висвітлюється в особливому документі – «Білій книзі про безпеку Федеративної Республіки Німеччина», основний упор в якій традиційно робиться на зовнішньополітичні й військові аспекти.

У Туреччині існує досить розвинена система як управління політикою національної безпеки країни, так і прийняття концептуальних документів у цій сфері. Разом з тим, треба відзначити, що з урахуванням історично суттєвого впливу військового керівництва на весь процес управління країною за всі роки існування Турецької республіки, цілком природно, що вони грали і величезну роль в підготовці найважливіших концептуальних документів у сфері забезпечення національної безпеки.

Традиційно у концепції національної безпеки основний упор було здійснено виключно на наступні питання:

- формування та реалізація зовнішньої й оборонної політики Туреччини, а також на її взаємини з сусідніми країнами, провідними світовими державами;
- роль країни в структурі НАТО тощо.

Однак протягом останніх років, з активізацією прагнення Туреччини вступити до ЄС і пов'язаних з цими процесами реформ державного управління (зокрема, прийняття рішень щодо зниження ролі Ради національної безпеки в системі управління країною), а також формального зменшення ролі військових в суспільно-політичному житті держави, спостерігаються деякі зміни в процесі прийняття рішень і вироблення концептуальних документів у сфері забезпечення національної безпеки. Це отримало своє підтвердження і в тексті нової концепції національної безпеки Туреччини – «Політичного документу про національну безпеку» [29; 299].

Підготовка проекту зазначеного документа тривала близько року. У підготовці проекту були задіяні:

- аналітичне управління Ради національної безпеки Туреччини;
- апарати президента і глави уряду;

- Міністерство закордонних справ;
- Генеральний штаб збройних сил країни;
- спецслужби;
- незалежні центри стратегічних досліджень;
- низка університетів.

Особливістю нинішньої концепції національної безпеки Туреччини є той факт, що вперше в його підготовці брали участь і військові, і цивільні відомства. Всі попередні подібні документи готувалися військовими, а цивільні керівники їх підписували. Відмінною рисою нової концепції національної безпеки Туреччини можна вважати також і те, що тепер питання безпеки Туреччини розглядаються не стільки через призму її міждержавних відносин з іншими країнами, скільки з точки зору наявності потенційно небезпечних регіонів, регіональних конфліктів і діяльності різних радикальних організацій, які становлять небезпеку для безпеки Туреччини й її інтересів. Ці важливі особливості, які, з одного боку, свідчать про наявність деяких демократичних процесів, незважаючи на всі труднощі, що розвивається в Туреччині, а з іншого боку демонструють зростання значущості Туреччини як регіональної держави, яка має в своєму розпорядженні економічні, військові та політичні можливості для активної участі в політичних процесах в регіоні.

Звертає на себе увагу те, що в проекті вперше окремо виділені нові загрози і виклики, які становлять небезпеку для Туреччини:

- сепаратистська і клерикальна діяльність;
- міжнародні терористичні і радикальні релігійно-екстремістські організації;
- перевезення заборонених наркотичних речовин;
- незаконна міграція і викрадення людей.

Велика увага в новій концепції безпеки Туреччини приділена також питанням зміцнення внутрішньої стабільності. Тут на першому плані вказані такі проблеми:

- нерівномірний розподіл доходів в країні;
- зростання злочинності, безробіття;
- деякі напрями суспільно-державних взаємин.

Окремим параграфом у документі прописана соціальна політика щодо молоді, а також підкреслена життєва необхідність збільшення капіталовкладень в сільські райони країни та кардинальне вирішення проблем великих турецьких міст.

Аналіз деяких положень «Політичного документа про національну безпеку Туреччини» говорить про його важливість не тільки для самої Туреччини, але і для інших країн, перш за все – сусідніх.

Зазначений документ підготовлений з урахуванням кардинальних змін, що відбулися в світі, і визначає основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики Туреччини на найближчі десятиліття. Разом з тим, його зміст дозволяє стверджувати, що він підготовлений в основному в традиційному, «класичному» стилі, з упором на військову і зовнішньополітичну складові.

2.2 Оцінка вітчизняного організаційно-правового забезпечення державного управління у сфері національної безпеки

Відповідно до ст. 12 «Склад сектору безпеки і оборони» Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII, до зазначеного сектору входять наступні ключові складові (рис. 2.1). Функції усіх складових даного сектору визначаються діючим законодавством України.

До складу сектору безпеки і оборони входять:

- Міністерство оборони України;
- Збройні Сили України;
- Державна спеціальна служба транспорту;
- Міністерство внутрішніх справ України;
- Національна гвардія України;

- Національна поліція України;
- Державна прикордонна служба України;
- Державна міграційна служба України;
- Державна служба України з надзвичайних ситуацій;
- Служба безпеки України;
- Управління державної охорони України;
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України;
- Апарат Ради національної безпеки і оборони України;
- розвідувальні органи України;
- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [115].

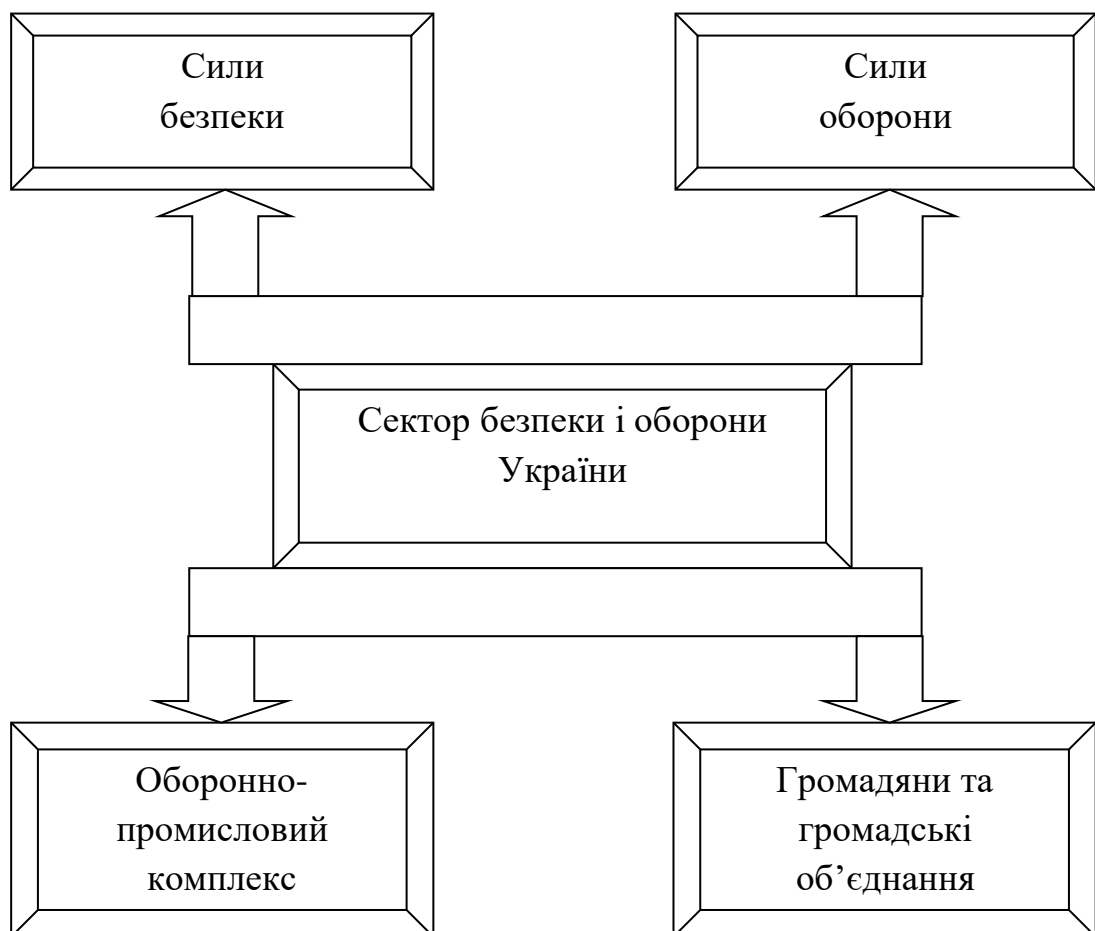

Рисунок 2.1 – Склад сектору безпеки і оборони України

Зокрема, ключовими завданнями Міністерства оборони України є такі:

- прийняття участі у впровадженні державної політики з питань оборони і військового будівництва;
- координація діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування стосовно державної підготовки до оборонних дій;
- прийняття участі в діагностиці воєнно-політичної обстановки, визначення загроз військового характеру національній безпеці України;
- забезпечення оптимального функціонування, підтримка готовності з бойової і мобілізаційної точки зору;
- підготовка Збройних Сил України до реалізації функцій і завдань, що відносяться до їх компетенції;
- формування та реалізація військової кадрової політики на державному рівні;
- впровадження комплексу заходів щодо забезпечення гарантій соціально-економічного і правового характеру для військовослужбовців і працівників Збройних Сил України, а також їх сімей;
- сприяння розвитку військової освіти і науки;
- зміцнення правопорядку, дисципліни та належне виховання особового складу;
- забезпечення взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування, населенням, громадськими організаціями;
- підтримка міжнародного співробітництва;
- контроль за дотриманням законодавчо встановлених норм у Збройних силах України;
- формування сприятливих умов для здійснення цивільного контролю над Збройними Силами на демократичних засадах [115].

Ключовим нормативним актом держави стосовно регулювання національної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. Так, даний Закон встановлює та розподіляє повноваження органів державної влади й місцевого самоврядування щодо підтримки необхідного стану національної безпеки і

оборони, а також формує базис для об'єднання політики та процедурних дій органів державної влади й місцевого самоврядування у контексті:

- регулювання національної безпеки й оборони;
- функціонування сил у сфері забезпечення безпеки й оборони;
- визначення особливостей формування й функціонування командної системи;
- проведення контролю та забезпечення координації операцій, що реалізуються силами безпеки й оборони;
- впровадження загального підходу до процедурного планування щодо забезпечення національної безпеки й оборони, що, в свою чергу, сприяє забезпеченню контролю цивільного характеру, що побудований на демократичних принципах, над формуванням і діяльністю органів, які відносяться до сектору безпеки й оборони.

Так, ст. 3 «Принципи державної політики у сферах національної безпеки й оборони» Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII визначає наступні відповідні принципи.

Перш за все державна політика у сферах національної безпеки й оборони повинна бути спрямована на забезпечення захисту:

- безпечних умов життя, гідності, громадянських прав і свобод, що закріплені у конституції;
- сприятливих умов для стабільного суспільного розвитку та збереження демократичних цінностей;
- суверенітету, недоторканності, територіальної цілісності та конституційного ладу держави;
- оточуючого середовища від випадків настання та розвитку надзвичайних ситуацій [115].

При цьому повинні забезпечуватися наступні принципи:

- 1) забезпечення верховенства права, а також законності та прозорості дотримання засад контролю цивільного характеру, що побудований на

демократичних принципах, за функціонуванням сектору, що орієнтований на забезпечення безпеки й оборони;

2) дотримання норм, встановлених міжнародним правом; забезпечення участі в захисті й підтримці інтересів України на міжнародному рівні з підтримкою мирного й безпечного стану, а також на рівні функціонування міждержавних систем та в межах формування і реалізації механізмів забезпечення колективної міжнародної безпеки;

3) забезпечення розвитку сектору безпеки й оборони як ключового засобу впровадження державної політики щодо забезпечення національної безпеки і оборони.

У процесі розробки та впровадження державної політики у сферах національної безпеки й оборони необхідно приймати до уваги наступні фундаментальні інтереси України:

1) забезпечення територіальної цілісності та суверенітету держави; підтримка конституційного устрою, побудованого на демократичній основі; недопущення зовнішнього втручання у внутрішні справи України;

2) формування сприятливих умов для сталого розвитку національної економіки, громадянського суспільства і держави в цілому з метою забезпечення підвищення загального рівня й якості життя населення;

3) інтеграція України до європейського простору з політичної, економічної, безпекової та правової точки зору, вступ до Європейського Союзу та укладання угоди з НАТО, розвиток взаємовигідних відносин з іншими державами на рівноправних засадах.

Напрями державної політики у сферах національної безпеки й оборони відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII зазначені на рис. 2.2 [115].

У цьому контексті необхідно зазначити, що пріоритети державної політики щодо забезпечення національної безпеки й оборони визначаються у наступних державних документах:

- Стратегія національної безпеки України [223];

- Стратегія воєнної безпеки України [281];
- Стратегія кібербезпеки України [282];
- Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України,

а також в інших документах, які регламентують питання національної безпеки й оборони, підлягають схваленню Радою національної безпеки і оборони України та затверджуються через укази Президента України.

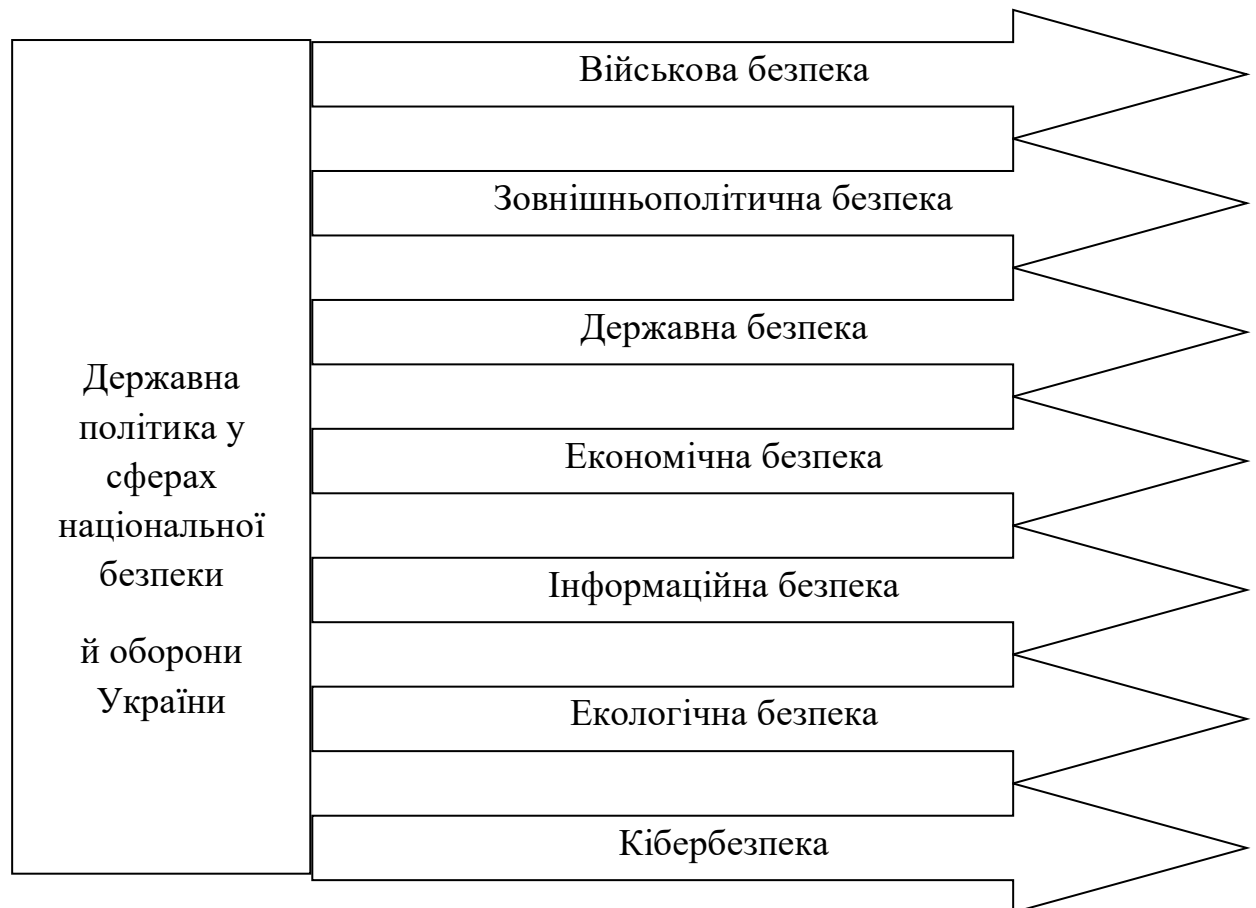

Рисунок 2.2 – Напрями державної політики у сферах національної безпеки й оборони України відповідно до Закону України «Про національну безпеку України»

Слід зауважити, що визначені цілі потребують досягнення відповідної низки завдань:

- зміцнення української держави шляхом через впровадження поетапного поступального розвитку України з суспільно-політичної й соціально-економічної точки зору;

- розробка та впровадження інноваційної державної політики, орієнтованої на забезпечення ефективного захисту національних інтересів відносно економічної, соціальної, гуманітарної й інших сфер;

- забезпечення всебічного реформування системи забезпечення національної безпеки та створення дієвого сектору безпеки й оборони в Україні;

- позиціонування України на якісно новому світовому зовнішньополітичному рівні у світі в умовах глобальної нестабільності системи безпеки.

Що стосується напрямів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України, то вони присутні в Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 26 травня 2015 року № 287/2015 (рис. 2.3) [223].

У цілому, серед ключових цілей Стратегії національної безпеки України необхідно відзначити такі:

- зменшення загроз державному суверенітету та формування сприятливих умов для відновлення державної територіальної цілісності враховуючі встановлені межі державного кордону України, визнаного на міжнародному рівні;

- забезпечення гарантії мирного майбутнього України в якості держави, якій притаманні суверенітет, незалежність, демократичність, та яка забезпечує належний рівень правового та соціального захисту громадян;

- затвердження прав і свобод людини і громадянина;

- підтримка якісного розвитку з економічної, соціальної й гуманітарної точки зору;

- формування сприятливих умов для європейської інтеграції України та її вступу до НАТО.

Рисунок 2.3 – Напрями державної політики щодо забезпечення національної безпеки України відповідно до Стратегії Національної безпеки України

Що стосується Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, то її затверджено Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 [279].

Зазначена Концепція формує систему точок зору на процеси розвитку спроможностей Української держави стосовно безпеки й оборони спроможностей України протягом середньострокового терміну, з урахуванням того, що зазначені погляди повинні формуватися на основі аналізу безпекового середовища та можливостей держави відносно фінансово-економічного стану, та мають впроваджуватися у межах систематичного й комплексного моніторингу особливостей функціонування національного сектору безпеки й оборони.

Відповідно, в якості мети Концепції розвитку сектору безпеки й оборони України необхідно відзначити виокремлення шляхів становлення спроможностей держави відносно безпеки й оборони, які, в свою чергу, уможливають:

- відновлення територіальної цілісності України на рівні її державного кордону, що є визнаним у міжнародному форматі;
- забезпечення формування національної системи реагування на ситуації кризового характеру;
- своєчасне виявлення, недопущення й уникнення загроз національній безпеці, що мають зовнішнє й внутрішнє походження;
- гарантування безпеки особистості, а також, прав і свобод людини і громадянина, закріплених у Конституції України;
- забезпечення кібербезпеки;
- забезпечення сумісного оперативного реагування на ситуації кризового характеру та надзвичайні ситуації.

У цілому, Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України дозволить сформувати національний сектор безпеки й оборони як цілісне функціональне об'єднання, яке:

- підлягає управлінню з боку єдиного центру;
- розвиток якого здійснюється на основі уніфікованої планувальної системи з метою досягнення спільних спроможностей, що уможливають

адекватне й гнучке реагування на комплексний характер виникнення поточних загроз національній безпеці України;

- з прийняттям до уваги наявності одночасного впливу факторів небезпеки, які є різнохарактерними зі змістовною складовою й впливовими сферами [279].

2.3 Проблеми та перспективи державного управління у сфері національної безпеки в Україні

Сучасна система забезпечення національної безпеки й оборони України характеризується неефективністю функціонування. Зазначена ситуація спричинена низкою факторів:

- відсутність цілком сформованого національного сектору безпеки й оборони, який являв би собою як цілісне функціональне об'єднання, що підлягало б управлінню з єдиного центру;
- слабкість з інституційної точки зору;
- відсутність професійності кадрового корпусу;
- наявність структурної незбалансованості державних органів, що відносяться до сектору безпеки й оборони;
- брак необхідного обсягу ресурсів й їх неефективне застосування в межах сектору безпеки й оборони;
- неефективність гарантій безпеки України на міжнародному рівні;
- функціонування збройних формувань незаконного походження, підвищення рівня злочинності, незаконне використання вогнепальної зброї [1, с. 12–14].

Етапи процесу оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій проходять у такий спосіб (рис. 2.4) [128; 166].

Зокрема, на першому етапі запропонованого методичного підходу визначаються показники пріоритетності інтересів регіону – виділення життєво важливих інтересів визначеного регіону.

Рисунок 2.4 – Практичний підхід до оцінки рівня загроз національній безпеці на регіональному рівні

При цьому життєво важливі інтереси регіону являють собою сукупність інтересів кожного окремого жителя, громадських, виробничих та інших колективів, а також регіону в цілому.

Що стосується складання матриць еквівалентності життєво важливих інтересів, то вона формується і заповнюється таким чином, що по рядках і стовпцях цієї матриці записуються виділені інтереси

На другому рівні запропонованого практичного підходу визначаються показники пріоритетності загроз для кожного інтересу регіону – здійснюється виділення основних загроз інтересам даного регіону.

Після проведення процедури оцінки життєво важливих інтересів з кількісної точки зору, черговою стадією є виявлення загроз безпеці регіону і визначення ступеня їх впливу на конкретні інтереси.

При цьому, практичний досвід свідчить про те, що одна і та ж загроза безпеці, як внутрішнього, так і зовнішнього походження, може бути небезпечною одночасно для декількох інтересів, однак ступінь негативного впливу визначеної загрози на кожен із зазначених інтересів буде різним.

Далі, з метою кількісного визначення частки впливу кожної загрози безпеці регіону на кожен життєво важливий інтерес, складаються матриці еквівалентності. Тобто, за допомогою шкали Сааті визначаються для кожного виду загроз економічній безпеці коефіцієнти, які показують, у скільки разів ступінь загроз будь-якому виду безпеці в системі загроз інтересам регіону є більш значимим ніж інші загрози [11; 38].

Виділені загрози будуть елементами рівня ієрархії, і потрібно скласти матрицю попарних порівнянь між цими елементами щодо кожного елемента наступного більш високого рівня, який складають інтереси.

Наприкінці здійснюється оцінка рівня основних загроз безпеці даного регіону з урахуванням компонентів власних векторів інтересів.

У цілому, запропонований практичний підхід може застосовуватися в національній безпеці для оцінки рівня загроз у різних видах безпеки.

При цьому слід сформулювати основні загрози національній безпеці України в такий спосіб:

- збільшення майнової диференціації населення і підвищення рівня бідності, що веде до порушення соціального миру і суспільної злагоди;

- деформованість структури української економіки;
- зростання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів;
- криміналізація суспільства і господарської діяльності;
- зниження конкурентоспроможності національної економіки;
- скорочення чисельності населення, що несе за собою зниження трудового потенціалу країни, надмірне зростання економічного навантаження на працездатне населення;
- зростання ризиків виникнення аварій та техногенних катастроф зі значними негативними екологічними наслідками;
- нестійкий стан грошово-кредитної системи держави, банків і підприємств;
- висока залежність української економіки, всіх її найважливіших сфер від зовнішньоекономічної кон'юнктури, від політичних й економічних рішень інтеграційних угруповань зарубіжних країн, міжнародних фінансових і торговельних організацій, які забезпечують інтереси України;
- неможливість забезпечення необхідного за обсягом, структурою та якісним складом мобілізаційного резерву потужностей і матеріальних ресурсів;
- погіршення сировинної бази промисловості й енергетики [132, с. 97].

Всі перераховані загрози визначаються набором факторів, в результаті дії яких може бути порушений відносний баланс національних інтересів. Національна безпека регіону розглядається в рамках національної безпеки, при цьому на рівні регіону за основу приймаються тотожні проблеми, елементи структури, напрямки, що і на рівні держави в цілому.

У цілому, ключовим вихідним етапом аналізу рівня національної безпеки стає формування системи кількісних індикаторів, що віддзеркалюють зміст визначеного інтересу об'єктів безпеки. На жаль, на сьогоднішній день подібна система показників відсутня в Україні.

В рамках магістерського дослідження у 2018 році було проведено соціологічне опитування, присвячене проблемам державного управління у

сфері національної безпеки, в ході якого був зроблений акцент на наступні регіональні спільноти:

- державні службовці на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування та представники силових структур (47% опитаних);
- діячі культури, освіти, науки, ЗМІ (33%);
- представники бізнесу (20%) (рис. 2.5).

Трудовий і керівний стаж 2/3 опитаних становив понад 5 років [89].

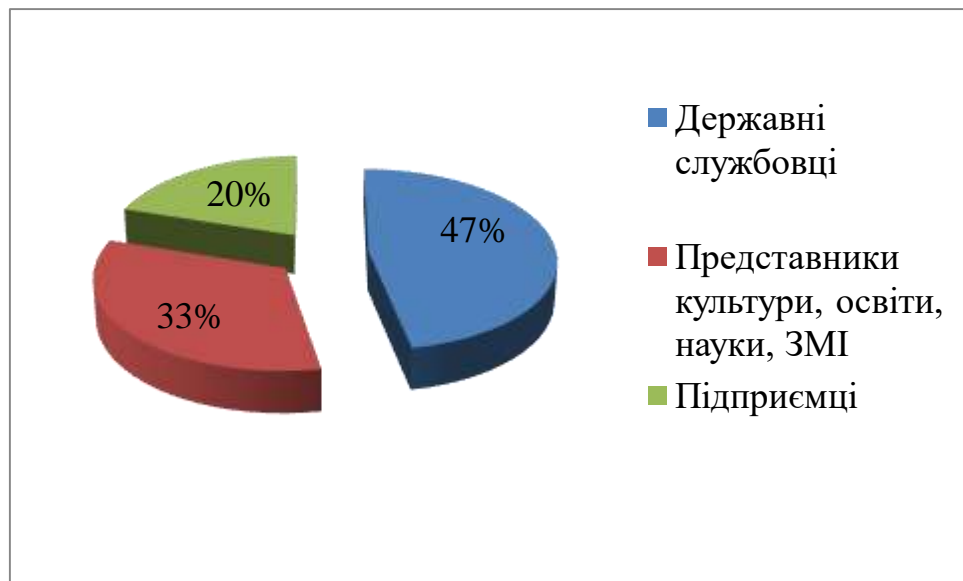

Рисунок 2.5 – Відсотковий розподіл респондентів, які приймали участь у соціологічному опитуванні «Проблеми державного управління у сфері національної безпеки», у 2018 році

При цьому необхідно зазначити, що в якості пріоритетної моделі політичного управління, що реалізує ключовий концепт національної безпеки, експерти обрали демократичну. Загальні результати опитування респондентів щодо відповідної рекомендованої моделі представлено у табл. 2.1 [89].

Таблиця 2.1 – Відсотковий розподіл відповідей респондентів стосовно бажаної політичної моделі, що реалізує ключовий концепт національної безпеки

Найменування моделі	Відсоток респондентів, що підтримують модель, %
Демократична	49
Ліберальна (ліберальна демократія)	8
Директивна (мобілізаційна)	33
Універсальна	10

Як можна побачити з табл. 2.1, в якості пріоритетної моделі політичного управління, яка реалізує ключовий концепт національної безпеки, респонденти зазначили демократичну (49%). Що стосується ліберальної моделі, то її підтримують 8% опитаних. У своєму баченні ці респонденти орієнтуються на більший обсяг особистісних свобод за принципом ліберальної демократії. При цьому необхідно акцентувати увагу на тому факті, що присутня суттєва кількість опитаних громадян, які підтримують більш рішучі заходи держави, що обмежують частину прав і свобод особистості, та передбачають реалізацію централізованих функцій і дій держави, що дозволяють більш енергійно забезпечувати інтереси національної безпеки. В умовах ситуації, що нині має місце в Україні, мова йде про мобілізаційну директивну модель.

Слід при цьому підкреслити, що в процесі вибору типової структурно-функціональної моделі забезпечення національної безпеки понад третини опитаних підтримують універсальну.

При цьому близько 25% від загальної кількості опитаних респондентів розуміють, що необхідно враховувати специфіку функціонування органів місцевого самоврядування, в рамках яких може бути прийнята своя типова модель. Очевидно, що в разі подальшого загострення обстановки в прикордонних регіонах України остання група швидко збільшиться і буде

наполягати на прийнятті особливих для регіону документів, що регламентують процеси забезпечення безпеки [89].

Стосовно аналізу проявів тривожності в масовій свідомості, то вони носять стійкий характер. Про це свідчить відповідь на запитання щодо пріоритетних напрямків забезпечення національної безпеки України, де респонденти відвели лише третє місце реалізації міжнародних проектів в різних сферах (3%). На другому місці знаходиться дипломатія (23%). Перше місце займають проблеми захисту країни від військової агресії (72%). Останні 2% опитаних запропонували інші напрями забезпечення національної безпеки України (рис. 2.6) [89].

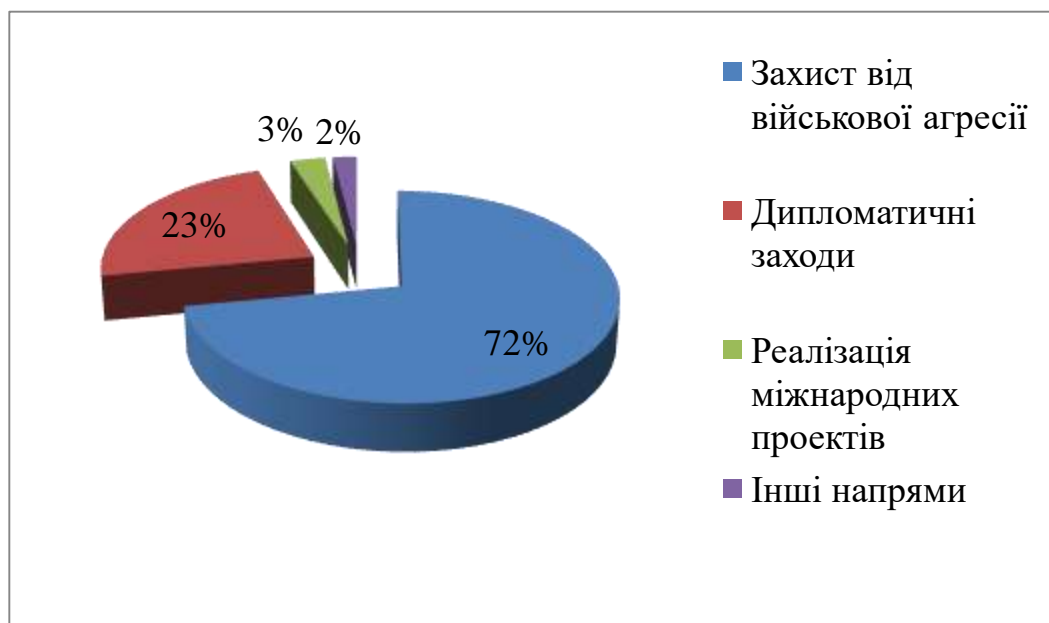

Рисунок 2.8 – Відсотковий розподіл відповідей респондентів стосовно пріоритетних напрямів забезпечення національної безпеки України

Виходячи з результатів опитування, можна побачити, що оборонні заходи суттєво перевищують миротворчі ініціативи.

Значний інтерес являє зіставлення оцінок респондентами викликів, загроз, пріоритетів у захисті інтересів національної безпеки з особистим досвідом респондентів з цього приводу. Так, аналіз оцінки стану і динаміки пріоритетних напрямів безпеки показав, що присутні низькі оцінки

екологічної (36%) та антинаркотичної політики (27%). На середньому рівні знаходяться оцінки антикорупційної (62%) й інформаційної політики (54%). На рівні вище середнього забезпечуються громадська антитерористична безпека (71%) і запобігання небезпечних конфліктів і ситуацій в сфері національних відносин (88%) (табл. 2.2) [89].

Таблиця 2.2 – Відсотковий розподіл відповідей респондентів стосовно викликів, загроз, пріоритетів у захисті інтересів національної безпеки України

Найменування пріоритетної політики	Розподіл відповідей респондентів, %	
	Так	Ні
Екологічна політика	36	64
Антинаркотична політика	27	73
Антикорупційна політика	62	38
Інформаційна політика	54	45
Політика забезпечення громадської антитерористичної безпеки	71	29
Політика запобігання небезпечних конфліктів і ситуацій в сфері національних відносин	88	22

У цілому, результати соціального опитування демонструють пріоритетні сфери прикладених зусиль щодо забезпечення національної безпеки. Звичайно, розподіл даних за регіональними вибірками дає індивідуальну картину для кожного регіону, але робота органів влади та правоохоронних служб з цього приводу вимальовується на тлі цілком незалежних оцінок.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

3.1 Шляхи вдосконалення механізмів державного забезпечення національної безпеки

Таке складне, багатогранне явище, як національна безпека, обмежується сферою виключно суспільних відносин, в рамках яких забезпечується безпека.

Слід зазначити, що до теперішнього часу нормативно-правова база забезпечення національної безпеки України, володіючи певними перевагами, мала значні недоліки:

- багато норм носили декларативний характер;
- були відсутні визначення національних цілей, сутності національної безпеки, системи забезпечення національної безпеки, основоположних принципів забезпечення національної безпеки, національних інтересів, загроз, сфер національної безпеки;
- не були розмежовані поняття особистої, громадської та державної безпеки [111–116].

Забезпечення безпеки втілюється у правову форму у вигляді конституційного, адміністративного, кримінального й інших галузей права України за допомогою органів державної влади й місцевого самоврядування у сфері забезпечення національної безпеки.

Розгляд різнопланових авторських думок щодо того, яким чином можна управляти безпекою в суспільстві, або процесами в сфері національної безпеки, дозволяє сформулювати їх сумарну оцінку.

По-перше, частина дослідників прирівнюють процес впливу на національну безпеку до спеціалізованого виду політики (політики безпеки).

По-друге, низка дослідників вважають, що вплив на національну безпеку є рівноцінним або синонімічним впливу держави. Хоча слід

підкреслити, що інші фахівці виділяють цілий спектр інших, недержавних підходів у цьому контексті.

По-третє, деякі дослідники фактично прирівнюють вплив на національну безпеку до механізму цього впливу [32, с. 44–46].

Виходячи з наведеного вище, доцільно спочатку виділити механізм, внутрішньо притаманний будь-якому впливу на національну безпеку, а потім в кожному окремому компоненті даного механізму виявити й описати властиві йому тенденції. В результаті виникає можливість досить повноцінно описати основні тенденції державного у сфері забезпечення національної безпеки в Україні.

Так, має сенс формування механізму державного управління у сфері національної безпеки України. Даний механізм доцільно розкласти на декілька етапів.

Так, на першому етапі потреби різних об'єктів у безпеці після усвідомлення цієї необхідності трансформуються в інтереси (усвідомлені потреби). На другому етапі на основі сформованих інтересів різнохарактерні суб'єкти, що впливають на національну безпеку, визначають важливі критерії і формулюють цілі, які необхідно досягти в рамках державного регулювання у сфері національної безпеки. На третьому етапі відбувається визначення норм, засобів, способів і методів (якщо їх недостатньо, то виробляються нові, а якщо достатньо – то відбувається їх необхідне коригування), які будуть застосовуватися в процесі реалізації поставлених цілей. На четвертому етапі здійснюється безпосередній практичний вплив на об'єкт регулювання (національну безпеку). І на останньому, п'ятому, етапі реалізується зворотний зв'язок, коли інформація щодо досягнутого результату (тобто про зміни в об'єкті регулювання) надходить до суб'єктів регулювання та порівнюється з базовими інтересами (рис. 3.1) [35; 97].

При цьому в результаті попереднього аналізу вдалося виявити низку тенденцій державного управління у сфері забезпечення національної безпеки в суспільстві України на першому етапі (етап формування потреб й інтересів в безпеці).

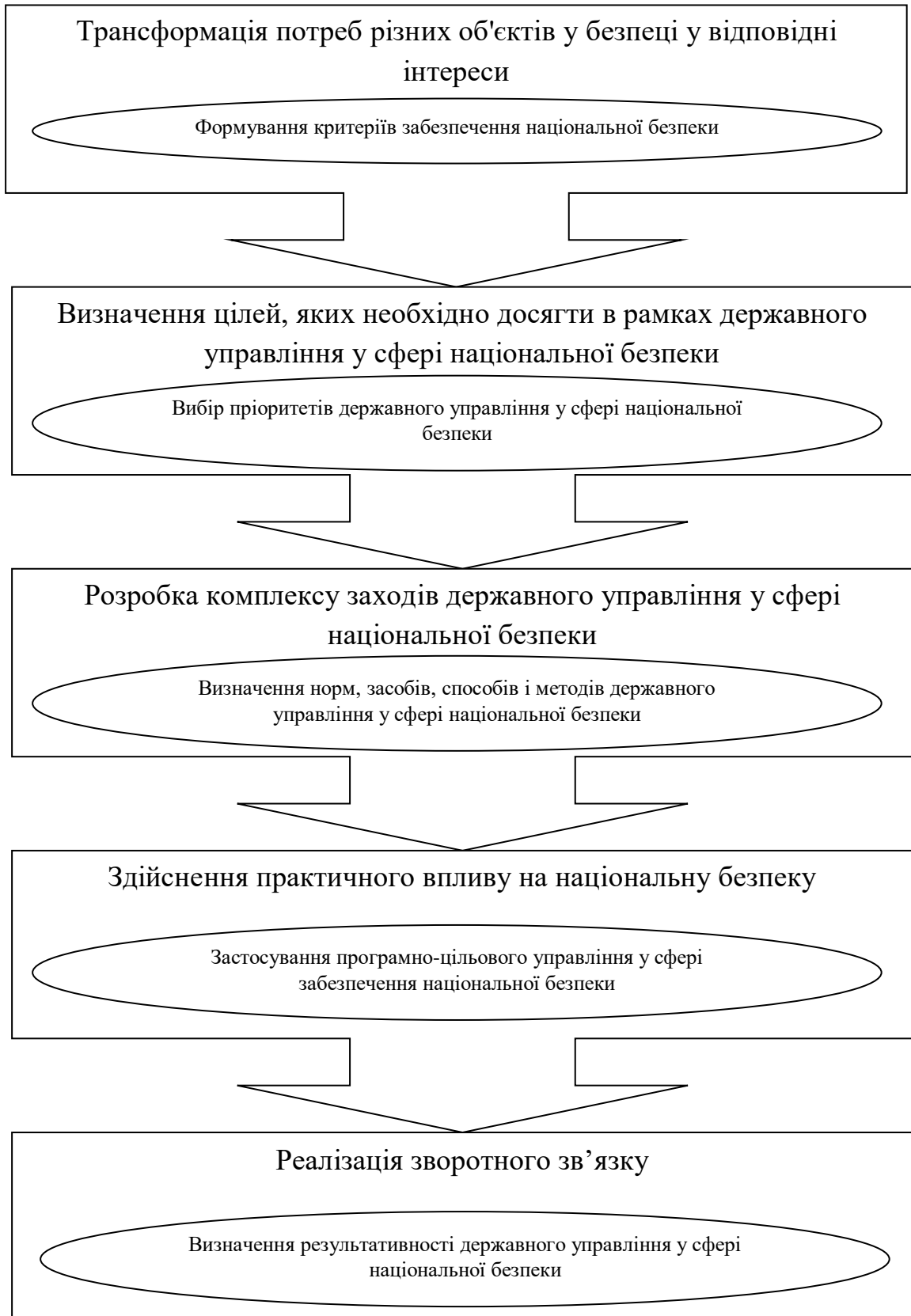

Рисунок 3.1 – Послідовність етапів реалізації механізму державного управління у сфері національної безпеки України

На другому етапі функціонування механізму державного регулювання у сфері національної безпеки визначені потреби й інтереси об'єктивно викликають необхідність у суб'єктів регулювання формувати відповідні, важливі критерії та здійснювати ефективне цілепокладання щодо впливу на національну безпеку. Так, фахівці вважають, що чим об'єктивніше будуть досліджені потреби й інтереси громадянина, соціальних груп і суспільства, тим суб'єкт регулювання в цілепокладанні (виборі пріоритетів) більш достовірно опише кінцеву ситуацію, досягнення якої повинна прагнути саморегульована функціонуюча система. Тобто розробка плану-образу бажаного стану національної безпеки з набором параметрів і фактів, а також формулювання відповідної групи цілей буде відповідати потребам й інтересам національної безпеки. Отже, стосовно національної безпеки очевидною є тенденція об'єктивної залежності ефективного цілепокладання безпеки в суспільстві від рівня й якості осмислення національних інтересів [35, с. 212–213].

При цьому формування ефективного прогнозу перспективного рівня національної безпеки залежить від здатності суб'єкта регулювання визначати характер і спрямованість передбачуваних дій самоорганізованих соціальних структур. Так, національна безпека не може удосконалюватися без комплексного моніторингу її стану й динаміки, а також без створення алгоритмізованої інформаційно-аналітичної системи розвитку безпеки в суспільстві. Важливими компонентами цієї технології є такі:

- аналіз традицій народу як об'єкта регулювання, а також його стану;
- аналіз стану, цілей і перспектив конкурентних об'єктів;
- аналіз стану пов'язаних (суміжних) об'єктів;
- аналіз ресурсного потенціалу тощо.

Причому для пошуку цілей, прогнозування і державного управління протягом останніх років почали використовуватися найсучасніші інтелектуальні технології експертного типу (форсайт-технології). Для формулювання цілей і виділення пріоритетів державного регулювання,

зокрема, у сфері національної безпеки, стали розроблятися вимоги до процедури, і були прийняті відповідні організаційно-регулюючі рішення.

Також слід зазначити, що програмно-цільове управління у сфері забезпечення національної безпеки (відомо, що державні й відомчі цільові програми нині є основними інструментами державної політики) об'єктивно передбачає комплексний облік світоглядної, наукової й експертно-аналітичної складової діяльності щодо впливу на національну безпеку. У зв'язку з цим формула «адаптація національної економіки до світового ринку» виглядає більш доцільним пріоритетом реорганізації української економіки, оскільки орієнтація тільки на ринок, як показує практика багатьох країн, зазвичай руйнує національні економіки. Тобто, як і в економіці, так і в сфері безпеки необхідно діяти комплексно, зберігаючи національні традиції та ті особливості, які здатні відрізнити і створити конкурентні переваги вітчизняної системи забезпечення національної безпеки [154, с. 52–53].

У цьому контексті необхідно сформулювати тенденцію на третьому етапі механізму державного управління в сфері забезпечення національної безпеки – регулюючий вплив на сферу безпеки є високоефективним тільки тоді, коли він втілює у собі продумано підібрані норми, засоби й методи, які будуть застосовуватися в процесі реалізації поставлених цілей. Нижче сенс даної тенденції розкрито більш детально.

По-перше, є сенс уважати, що дії суб'єктів забезпечення національної безпеки щодо управління нею в першу чергу повинні базуватися на правових актах держави. Норми права є особливим різновидом соціальних норм (поряд з нормами моралі, нормами певних недержавних, соціальних спільнот) і тому в повній мірі на практиці регулюють національну безпеку. Від інших норм їх відрізняють: загальний характер, свого роду знеособленість, а також поширення на всіх учасників суспільних відносин незалежно від їх волі і бажання.

Крім того, необхідно виділити іншу групу норм, які викладені в нормативних документах, статутах організацій і об'єднань,

внутрішньовідомчих інструкціях, наказах і постановах силових структур. З певною часткою умовності в них встановлюються норми і розмежовуються функції та повноваження різних суб'єктів державного управління щодо особистісного, суспільного та державного захисту від можливих небезпек і загроз. При цьому вкрай важливо узгодження їх дій, що виконують судові органи влади. Крім того, слід враховувати, що на безпеку чинять неабиякий вплив так звані неписані норми, виражені в традиціях, звичаях, менталітеті громадян.

По-друге, модернізація засобів, що застосовуються для регулювання суспільних відносин, прямо впливає на стан суспільства і безпеку в ньому.

По-третє, необхідно відзначити, що чим ефективніше використовуються невійськові засоби забезпечення національної безпеки, тим менш імовірним є використання військової сили у врегулюванні конфліктних ситуацій. Дійсно, сучасна концепція міжнародної безпеки орієнтує світове співтовариство, а також регіональні та національні суб'єкти політики на пріоритетне використання всього арсеналу політичних, невійськових засобів і методів захисту від небезпек і загроз (при цьому всю сукупність способів забезпечення національної безпеки прийнято ділити на дві великі групи: невійськові і військові). Отже, максимальний розвиток невійськових методів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України забезпечить збереження життя громадян і матеріальних цінностей суспільства і в цілому здатне прискорити розвиток українського суспільства [161, с. 341–342].

По-четверте, вибір методу регулювання національної безпеки в суспільстві знаходиться в тісному взаємозв'язку з очікуваним результатом. Так, наприклад, метод «балансу інтересів» передбачає таку діяльність держави, країни з реалізації національних інтересів, що не обмежувала б реалізацію національних інтересів інших соціумів. Іншими словами, «баланс інтересів» вимагає узгодження діяльності багатьох суб'єктів забезпечення безпеки по реалізації національних інтересів.

3.2 Розвиток державної політики щодо забезпечення національної безпеки України

Запобігання загроз національній безпеці України в межах відповідної державної політики передбачає вирішення великого ряду стратегічних, тактичних і прикладних задач. При цьому потрібно виділити пріоритетні напрями щодо зміцнення української державності та сформулювати першочергові завдання за кожним з них.

Ключовим напрямом державної політики щодо забезпечення національної безпеки є забезпечення безпеки особистості. Так, безпека особистості є найважливішим компонентом національної безпеки й однією з головних цілей суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку громадянськості і держави в цивілізованих країнах світу [122, с. 161].

Безпека особистості означає захищеність людей від небезпеки як насильницького, так і ненасильницького характеру. Цей стан характеризується відсутністю збільшення рівня загрози правам людини, її безпеки і навіть життя. Безпека особистості означає забезпечення захисту людей від серйозних і широко поширених загроз і ситуацій шляхом зміцнення їх можливостей ефективно протидіяти цим загрозам.

Поняття безпеки особистості за своєю суттю є набагато ширшим, ніж просто відсутність насильницького конфлікту. Воно охоплює:

- сферу прав людини;
- доступ до економічних можливостей, освіти, відпочинку і медико-санітарного обслуговування.

Це всеосяжна концепція, яка охоплює проблематику позбавлення членів суспільства від страху і нужди, і в основу якої покладено концепт захисту основних свобод і розширення прав особистості.

Стратегія забезпечення безпеки особистості будується на основі виявлення ступеня захищеності людей від різнохарактерних загроз і ризиків. Це означає також створення українською державою політичних, соціальних,

природоохоронних, економічних, інформаційних, військових і культурних систем, що забезпечують людям основні елементи для виживання, а також збереження їх гідності й існування [126, с. 301–305].

Військова безпека забезпечує:

- захищеність держави від збройного нападу ззовні;
- територіальну недоторканність і цілісність;
- свободу і незалежність держави.

Зокрема, військова безпека характеризується станом збройних сил та їх конкретних видів, що дозволяє їм гнучко і своєчасно реагувати і припиняти зовнішні загрози військово-силового характеру, а також підтримувати певний баланс сил і місце країни на міжнародній арені.

Військова безпека України передбачає наявність у Збройних Сил України оптимальної структури, а також кількісних і якісних характеристик, здатних нейтралізувати або запобігти военній небезпеці. Саме тому сучасній Україні потрібна армія, що має всі можливості адекватно реагувати на поточні загрози в мінливому світі та за будь-яких сценаріїв гарантувати безпеку і територіальну цілісність країни [233, с. 126].

Всі зазначені аспекти змісту національної безпеки, а також динаміка зміни загроз і небезпек в даній сфері повинні знайти своє адекватне відображення в Концепції національної безпеки та Воєнній доктрині України. Здійснення військово-політичної взаємодії на міжнародній арені на основі взаємовигідних, взаємоприйнятних умов залишається актуальним для України з точки зору захисту національних інтересів. Основними пріоритетами при цьому є наступні:

- політичний нейтралітет;
- підтримка політичної стабільності, добросусідства і військово-стратегічного паритету.

Безпека в міжнародній сфері характеризується забезпеченням захищеності національних інтересів і цінностей від міжнародних загроз.

При цьому необхідно прийняти до уваги, що різноманіття і складність внутрішніх і міжнародних проблем, а також наявність кризових ситуацій припускають своєчасну оцінку пріоритетності кожної з них у зовнішньополітичній діяльності України. Зосередження політико-дипломатичних, військових, економічних, фінансових та інших засобів на вирішенні пріоритетних зовнішньополітичних завдань повинно бути пропорційно їх реальному значенню для національних інтересів України, а масштаб участі в міжнародних справах має бути адекватним фактичному внеску в зміцнення позицій країни [238; 246].

Відносини взаєморозуміння і взаємодії з іншими державами на регіональному і глобальному рівнях є основними ресурсами України для просування національних інтересів у зовнішній політиці. При цьому національно-державні інтереси включають інтереси підтримки порядку за допомогою формування відносин з сусідніми країнами та союзниками. Однією з умов ефективності зовнішньої політики є професіоналізм і стабільність дипломатичного корпусу.

Економічна безпека сприяє розвитку і нормальному функціонуванню економіки країни й її господарського механізму, а також її різних сегментів – фінансового, банківського, інвестиційного, податкової системи тощо. В цьому аспекті політика держави забезпечує розвиток високоефективної національної фінансової системи, а також створення стимулів для розвитку пріоритетних галузей і рівномірного розподілу економічної активності по території країни.

Даний тип безпеки передбачає здатність держави і суспільства України забезпечувати мінімально достатній обсяг національного продукту, необхідного для самостійного виживання і розвитку країни. Одночасно це передбачає і стан захищеності стратегічних господарських ресурсів країни від впливу і контролю з боку ворожих і кримінальних сил, а також стан надійної забезпеченості базових економічних прав і свобод громадян [253, с. 125–126].

Політична безпека означає:

- недоторканність національного суверенітету;
- міцність державного і конституційного ладу країни;
- ефективне формування і функціонування політичної системи, а також всіх інститутів держави в інтересах більшості громадян;
- неприпустимість тиску ззовні і грубого втручання в справи держави з боку інших країн [257, с. 100].

Проблеми формування, забезпечення і реалізації на практиці політичної безпеки носять актуальний характер для України; вони пов'язані з політичною стабільністю, зрілістю і відповідальністю політичних партій, правопорядком в суспільстві і залежать від ефективних дій державної влади. Політико-державна система сучасного українського суспільства поки що не в змозі адекватно реагувати на виклики, небезпеки та загрози в даній сфері. Україна потребує осмислення також у процесах формування ефективного механізму забезпечення політичної безпеки [27, с. 73–74].

Загрози внутрішньополітичній безпеці України виникають в першу чергу зі структури суспільства, ступеня його фрагментації і глибини диференціації, соціальної нерівності, а також політичної роздробленості внаслідок наявності великої кількості дрібних партій. У цьому контексті систему політичної безпеки необхідно вибудовувати на основі принципу соціальної солідарності і відповідальності в справі захисту особистісних, суспільних і державних інтересів, що є життєво важливими.

Соціальна безпека передбачає стан суспільства, в якому реалізуються:

- основоположні принципи соціальної справедливості;
- забезпечення громадян країни базовим набором соціальних благ і високих життєвих стандартів: захист життя і здоров'я, благополуччя, прав і свобод людини, що, в сукупності, створює фундамент суспільної стабільності.

Соціальна безпека в Україні може бути забезпечена шляхом формування умов для консолідації суспільства і досягнення соціальної

стабільності, в першу чергу, на основі успішного вирішення цільових національних програм в галузі:

- охорони здоров'я;
- доступного житла;
- освіти;
- зростання народонаселення;
- пенсійного забезпечення [49, с. 212–213].

Ці стратегічні завдання можуть бути вирішені в умовах підйому економіки, та проведення ефективного економічного курсу країни.

Правова безпека має пряме відношення до правової держави і означає безумовне дотримання правових норм як пересічними громадянами, так і органами влади, їх представниками, а також гарантовану реалізацію всієї сукупності прав і обов'язків, встановлених чинним законодавством. У цьому питанні мають величезне значення відбір, навчання, моральна підготовка і матеріальне забезпечення осіб, які працюють в зазначеній сфері.

Інформаційна безпека відноситься до внутрішнього і зовнішнього аспектів забезпечення національної безпеки і покликана надійно захищати:

- інформаційний простір;
- культурне надбання країни;
- спеціальні відомості, що становлять державну та професійну таємницю [92, с. 63–64].

У більш широкому сенсі інформаційна безпека означає припинення несприятливого інформаційно-пропагандистського впливу на громадян України, пов'язаного з поширенням ідей, ворожих інтересам держави, підтримку традицій національної культури, забезпечення ідентичності і правопорядку.

Прозорість державних кордонів для інформаційних потоків створила принципово іншу ситуацію в функціонуванні інститутів державної влади, а інтеграція інфраструктур держави на основі інформаційних систем (банківсько-фінансової, транспортної, електричної мережі та газопроводів)

зробила їх потенційними об'єктами засобів інформаційного протиборства. Стає очевидним, що фактична некерованість інформаційним простором власної країни призводить до значного обмеження її суверенітету і навіть ставить під сумнів можливість подальшого існування держави в її класичній формі.

Духовно-моральна безпека являє собою стан захищеності:

- суспільної свідомості і морального здоров'я нації;
- традиційних і духовних цінностей держави;
- способу життя від зовнішніх несприятливих впливів.

Духовно-моральна безпека передбачає повсюдне впровадження владою України в суспільне життя (і, в першу чергу, в систему освіти і підготовки кадрів для державної служби) моральних норм, також підтримку традиційних конфесій і традицій національної культури всередині країни [107, с. 93–94].

Безпека в екологічній сфері – це мінімізація потенційно існуючої можливості нанесення шкоди навколишньому середовищу в процесі функціонування господарюючих суб'єктів, а також забезпечення сталої й оптимальної на тривалих відрізках часу рівноваги між природними й антропогенними екосистемами, техносферою і населенням. Це поступовий перехід на виробництво абсолютно нешкідливих для фізичного і психічного здоров'я екологічно чистих продуктів харчування, а також поетапне виключення хімікатів й інших штучних матеріалів з різних сфер споживання та заміна їх натуральними [290, с. 79–80].

Безпека в енергетичній сфері визначається ймовірністю загроз:

- економічного, соціально-політичного, зовнішньоекономічного і зовнішньополітичного, техногенного і природного походження – ресурсній базі енергетики;
- паливо-енергопостачанню споживачів;
- наявністю альтернативних джерел енергії, а також якістю управління енергетикою і раціональним використанням паливно-енергетичних ресурсів.

Безпека в кримінологічній сфері визначається станом захищеності українського суспільства, господарюючих суб'єктів, особливо особистості, від злочинних посягань кримінальних структур та їх елементів на життєво важливі громадські і державні інтереси. Забезпечення безпеки в даній сфері є особливо актуальним на стадії завершення реформування відносин в економічній та соціально-політичних сферах в силу властивій цьому етапу системній нестабільності.

З метою вдосконалення законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності необхідні скоординовані зусилля всіх гілок і рівнів влади. Вони повинні бути націлені на:

- істотне поліпшення криміногенної ситуації в країні;
- створення умов для ефективної боротьби зі злочинністю та тероризмом;
- невідворотності настання відповідальності за вчинення злочинів;
- забезпечення надійного захисту конституційних прав і свобод громадян.

Безпека в демографічній сфері визначається станом захищеності кількості й етнічного складу населення України від зовнішніх і внутрішніх негативних факторів.

Безпека в інтелектуальній сфері включає в себе стан захищеності результатів духовної, розумової, інтелектуальної діяльності суспільства і прав окремого господарюючого суб'єкта на інтелектуальну власність.

Безпека в науково-технологічній сфері включає здатність української держави забезпечувати підтримку й якісний розвиток свого наукового і технічного потенціалу, що відповідає сучасному світовому рівню, потребам суспільства і необхідності підтримати конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів на зовнішніх ринках [19].

Безпека в культурологічній сфері передбачає:

- створення умов нормального розвитку українського суспільства;

- захист культурної спадщини, історичних традицій і норм суспільного життя;

- збереження свого високого культурного надбання, своєї самобутності.

Продовольча безпека – це здатність господарюючих суб'єктів забезпечити країну незалежними від імпорту продуктами харчуванням, що відповідають за обсягом і калорійністю затвердженим мінімальним медичним нормам [20, с. 118].

У відповідності зі структурою небезпек, загроз і ризиків необхідно розробити стратегію вдосконалення механізмів реалізації політики забезпечення національної безпеки України в умовах завершення трансформаційного етапу з урахуванням динаміки зміни ситуації на регіональному і глобальному рівні.

Зокрема, дані механізми повинні являти собою сукупність компонентів системи, яка представляє собою єдність політичних і правових норм, інститутів, порядку і правил діяльності, що забезпечують ефективність забезпечення національної безпеки та дозволяють своєчасно нейтралізувати або виключити можливість нанесення особі, суспільству і державі збитків політичними засобами або засобами збройного насильства.

При цьому державна політика щодо забезпечення національної безпеки повинна спрямовуватися на забезпечення національної оборони та підтримку державної і громадської безпеки [32, с. 19–20].

Досягнення стратегічних цілей національної оборони здійснюється шляхом:

- розвитку системи забезпечення національної безпеки;
- впровадження перспективної військово-технічної політики;
- розвитку військової інфраструктури;
- через вдосконалення системи управління військовою організацією держави та реалізацію комплексу заходів щодо підвищення престижу військової служби [235; 246].

З метою забезпечення державної і громадської безпеки необхідно впровадити низку наступних заходів:

- удосконалювати структуру і специфіку функціонування державних органів виконавчої влади;
- впроваджувати Національний план протидії корупції;
- розвивати систему виявлення погроз і криз глобального характеру, а також здійснювати відповідну протидію їх негативному впливу;
- чинити опір проявам тероризму на міжнародному й національному рівнях, здійснювати протидію екстремізму політичного й релігійного характеру, виключати випадки сепаратизму національного й етнічного походження;
- формувати та впроваджувати механізми недопущення й усунення конфліктів соціального й міжнаціонального характеру;
- розробляти у довгостроковій перспективі концепцію комплексного розвитку й оптимізації функціонування правоохоронних органів і спецслужб, а також підвищувати рівень соціальних гарантій їх співробітникам;
- удосконалювати підтримку правоохоронної діяльності з науково-технічної точки зору;
- зміцнювати базу озброєння через додання перспективних спеціальних засобів і техніки;
- розвивати систему професійної підготовки кадрів у сфері забезпечення державної і громадської безпеки;
- забезпечувати режим стабільного й безпечного функціонування підприємств, організацій і установ, що знаходяться у відомстві оборонно-промислового, ядерного, хімічного й атомно-енергетичного комплексів країни, а також об'єктів, що забезпечують життєздатність населення;
- підвищувати рівень соціальної відповідальності державних органів, що забезпечують державну і громадську безпеку [43; 63].

При цьому однією з найважливіших умов забезпечення державної й громадської безпеки України є надійний захист й охорона її державного кордону.

У цілому, забезпечення національної безпеки може бути досягнено шляхом вдосконалення і розвитку єдиної державної системи попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру (зокрема, її територіальних і функціональних сегментів), а також її інтеграції з аналогічними зарубіжними системами.

Рішення завдань забезпечення національної безпеки досягається за рахунок підвищення ефективності реалізації повноважень органів місцевого самоврядування стосовно:

- забезпечення безпеки життєдіяльності населення;
- оновлення парку технологічного обладнання та технологій виробництва на потенційно небезпечних об'єктах і об'єктах життєзабезпечення;
- впровадження сучасних технічних засобів інформування й оповіщення населення в місцях його масового перебування, а також розробки системи прийняття превентивних заходів щодо зниження ризику терористичних актів і пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру [97; 132].

У цьому контексті державна політика щодо забезпечення національної безпеки України повинна бути орієнтована на виконання таких функцій:

- світоглядна – формує у громадськості правильне уявлення щодо закономірностей і шляхів забезпечення національної безпеки в сучасних умовах;
- методологічна – спрямована на вироблення у керівників держави й її суспільства наукового підходу до вирішення актуальних завдань забезпечення національної безпеки;
- концептуально-теоретична – спрямована на генерацію ідей, поглядів і доктринальних установок, які є базисом забезпечення національної безпеки;

- організаторська – передбачає управління силами і засобами, що забезпечують національну безпеку;
- координаційна – забезпечує об'єднання соціальної, економічної, політичної, військової, інформаційної, комунікаційної й інших сфер діяльності в інтересах підтримки належного рівня національної безпеки;
- інформаційно-аналітична – дозволяє здійснити оцінку геополітичного стану в межах простору і часу;
- прогностична – передбачає виявлення перспективних тенденцій розвитку світової спільноти, появи нових загроз зовнішнього і внутрішнього походження, прогнозує можливі майбутні шляхи забезпечення національної безпеки;
- виховна – створює і закріплює громадське уявлення щодо необхідності забезпечення національної безпеки [153; 189].

Саме у такий спосіб Україна повинна зміцнювати національну оборону, забезпечувати державну і громадську безпеку з метою формування сприятливих внутрішніх і зовнішніх умов для досягнення пріоритетів у сфері соціально-економічного розвитку держави.

3.3 Визначення перспективної результативності державного управління національною безпекою в Україні

Враховуючи вищезазначене, в якості критеріїв для встановлення гранично припустимих значень індикаторів національної безпеки України слід обрати наступні:

- рівень об'єкта, який підлягає захисту з точки зору підтримки національної безпеки;
- перелік ключових об'єктів забезпечення захисту національної безпеки в державі;
- ступінь вагомості забезпечення національної безпеки;
- показники макроекономічного рівня;

- напрями впливу викликів і загроз (зовнішнього і внутрішнього спрямування);
- термін впливу загроз (середньо- та довготривалий);
- характер ризиків національної безпеки (стратегічного характеру);
- природа ризиків національної безпеки (кількісні) [132; 161].

При цьому необхідно враховувати, що невелика кількість індикаторів, що характеризують рівень національної безпеки й їх гранично припустимі значення зумовлені законом необхідної різноманітності Ешбі, який визначає ключові стандарти здатності управлінської системи робити вибір.

Зокрема, ключовим положенням зазначеного закону є наступне: обмеження різноманітності поведінки об'єкта управління може бути досягнуто виключно через збільшення різноманітності управлінської системи. Або, з метою досягнення необхідного результату управління, різноманіття управлінської системи має бути не меншим за різноманіття об'єкта управління. Тому ступінь складності управлінської системи повинен відповідати ступеню складності об'єкта управління.

Відповідно, перш ніж визначати показники забезпеченості національної безпеки й їх гранично припустимі значення, необхідно враховувати загрози реального та потенційного характеру для наступних сфер:

- військова;
- внутрішньополітична;
- соціально-економічна;
- гуманітарна,
- науково-технологічна;
- екологічна;
- наявність позаблокового статусу й євроатлантичний характер зовнішньої політики України [132, с. 112].

Зокрема, в якості індикаторів рівня забезпеченості національної безпеки доцільно прийняти наступні:

- демографічний коефіцієнт;
- коефіцієнт фінансової забезпеченості оборонних потреб держави;
- рівень тінізації економіки;
- обсяг реального ВВП;
- співвідношення загальнодержавного боргу та ВВП;
- коефіцієнт децильності;
- науково-освітні витрати;
- витрати на охорону довкілля;
- рівень злочинності. [276, с. 132]

Зокрема, гранично припустимі значення наведених індикаторів забезпеченості національної безпеки визначаються за допомогою точних розрахунків на основі постанов і рекомендацій авторитетних організацій на європейському й міжнародному рівні.

У цілому, загальний стан національної безпеки держави, який, у свою чергу, являє собою складну систему, характеризується великою кількістю показників.

Наведені вище показники забезпеченості національної безпеки України та гранично припустимі значення відповідають вимогам описаної вище збалансованої системи:

- містять ключові й взаємопов'язані індикатори забезпеченості національної безпеки;
- є підпорядкованими досягненню загальнодержавних стратегічних цілей.

Показники забезпеченості національної безпеки держави докладно висвітлюють її стан й особливості, а також характеризуються наступною низкою властивостей, приймаючи до уваги світовий досвід:

- віддзеркалюють загрози національній безпеці в кількісному вигляді;
- надають державі, суспільству й окремим особам своєчасну інформацію стосовно реальних і потенційних загроз через наявність

підвищеної чутливості до змін у зовнішньому й внутрішньому безпековому середовищі;

- висвітлюють результати заходів, що впроваджувалися Радою національної безпеки і оборони України, які були орієнтовані на прогнозування й недопущення виникнення загроз національній безпеці, а також на ліквідацію наслідків їх настання;

- забезпечують всебічну взаємодію [6, с. 25].

Слід при цьому звернути увагу на те, що відсутня загальна методика розрахунку граничних можливостей управління національною безпекою у визначених умовах. Якщо у цьому контексті проаналізувати описаний вище закон необхідної різноманітності, то він є інтерпретацією ключового результату інформаційної теорії, що має фундаментальне значення для технічних й інших складних систем, зокрема, біологічної, соціальної, екологічної тощо. Незважаючи на те, що кількісну оцінку необхідної різноманітності для подібних систем дати складно, прийняття до уваги зазначеного закону є ефективним з якісної точки зору.

Стосовно показників забезпеченості національної безпеки та їх гранично припустимих значень, то за умови збільшення їх кількості вказаний закон спричиняє необхідність ускладнення процесів забезпечення національної безпеки, зокрема, сприяє удосконаленню засобів й інструментів обробки інформації та прийняття рішень.

Нижче доцільно більш докладно розглянути сутність й особливості зазначених вище показників забезпечення національної безпеки.

Перший з них – депопуляційний коефіцієнт. У цьому контексті необхідно зазначити, що демографічна складова національної безпеки української держави є однією з її найсуттєвіших сучасних проблем. Зокрема, присутність геноциду проявляється через наявність його різнохарактерних форм:

- фізичне усунення суттєвої частини населення;
- власне притискання окремих соціальних груп;

- відчуження соціуму від його духовних цінностей [20, с. 15–17].

Відповідно, забезпечення національної безпеки з демографічної точки зору повинно бути одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері забезпечення національної безпеки на фоні одночасного вирішення наступних проблем:

- забезпечення належного рівня оборонної здатності держави;
- підтримка державної безпеки з економічної точки зору;
- підтримка соціальної стабільності на рівні суспільства;
- забезпечення захисту населення і територій від катастроф природного та техногенного походження.

При цьому ключовими національними інтересами України у цьому контексті повинні бути наступні:

- відтворення державного потенціалу з демографічної точки зору;
- підвищення рівня народжуваності, зменшення смертності;
- сприяння поверненню до вітчизни мігрантів.

У цілому, з метою аналізу демографічної ситуації існує можливість застосування великої кількості демографічних показників, що віддзеркалюють рівні народжуваності, смертності, тривалості життя та самовідтворення нації в абсолютному й відносному вираженні.

Проте ключовим показником загрози державній безпеці з демографічної точки зору слід вважати депопуляційний коефіцієнт. Він віддзеркалює величину зниження кількості населення країни, за якого рівень народжуваності є недостатнім для компенсації навіть найнижчого рівня смертності. Так, депопуляційний коефіцієнт обчислюється на основі співставлення абсолютної чисельності народжених і померлих, що, в кінцевому рахунку, становить загрозу національній безпеці з демографічної точки зору.

Коефіцієнт фінансової забезпеченості оборонних потреб держави в межах військової доктрини України потрібен для оцінки ступеня досягнення ключової мети підготовки держави до збройного захисту національних

інтересів: досягнення необхідного рівня обороноздатності, що уможливорює стримування інших держав від застосування воєнної сили проти України, а у випадку настання військового конфлікту – для трансформації держави зі стану миру до військового стану в оперативному режимі і, відповідно для реалізації наступних заходів:

- протистояння збройній агресії інших держав;
- ліквідації конфлікту збройного характеру;
- цивільного захисту та захисту територіальної цілісності України [223].

Проте якісне вирішення зазначених завдань передбачає наявність належного фінансування потреб національної оборони держави.

Наступним показником забезпеченості національної безпеки є рівень тінізації економіки. Зокрема, проблема тінізації економіки є актуальною для всіх країн світу. Однак у кожній країні присутні її характерні відмінності, зокрема, такі:

- обсяги тінізації економіки;
- чинники, що впливають на процеси тінізації економіки;
- стан соціально-правового контролю;
- діяльність держави регуляторного спрямування;
- впровадження загальнодержавних стратегій, програм боротьби з тіньовою економічною діяльністю;
- показники рівня життя населення [230, с. 215].

Ще один показник забезпеченості національної безпеки – науково-освітні витрати. Так, нинішній світовий рівень розвитку науки має наступні характерні ознаки:

- віддзеркалює міру цивілізованості держави й її нації;
- є головним джерелом розвитку з економічної точки зору та примноження національного багатства;

- являє собою важливу складову процесів формування й розвитку сучасних технологій. Тому недостатність фінансування української науки в перспективі може мати для країни негативні наслідки.

Децильний коефіцієнт (коефіцієнт децильності, що відображає диференціацію загальних доходів населення) – ще один індикатор забезпечення національної безпеки держави. Децильний коефіцієнт фактично є індексом диференціації доходів, який віддзеркалює різницю в доходах 10 % найбагатших сімей і 10 % найбідніших сімей. При цьому зазначений індекс не має бути більшим за 10-разовий показник [239; 248].

Слід зауважити, що сучасні проблеми бідності й соціальної нерівності є ключовими в трансформаційних умовах економіки. При цьому межа бідності відповідно до відносного критерію визначається за фіксованою часткою середніх сукупних витрат на душу населення – 75 % медіанного рівня еквівалентних середніх сукупних витрат на душу населення. Враховуючи вимоги, встановлені у Методиці розрахунку рівня економічної безпеки України, значення вказаного параметра не має бути вищим за 25%.

Далі доцільно здійснити аналіз тенденцій зміни ключових показників забезпечення національної безпеки в Україні. Зокрема, необхідно проаналізувати динаміку їх ретроспективних значень. Так, динаміку зміни інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні протягом 2010–2017 років (у % до офіційного ВВП) наведено у табл. 3.1. та на рис. 3.1 [89].

З табл. 3.1 та рис. 3.1 можна побачити, що найбільше значення інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні відповідає 2014 року, коли в Україні розпочався черговий трансформаційний період. У 2015 році порівняно з 2014 роком інтегральний показник тінізації економіки зменшився на 7%. У 2016 році порівняно з 2015 він роком зменшився на 15%. Слід відмітити, що наступному 2017 році порівняно з попереднім 2016 роком інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні збільшився на 9% [89].

Таблиця 3.1 – Динаміка зміни інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні протягом 2010–2018 років

Рік	Інтегральний показник рівня тіньової економіки (% від офіційного ВВП)
2010	38
2011	34
2012	34
2013	35
2014	43
2015	40
2016	34
2017	37
2018	33

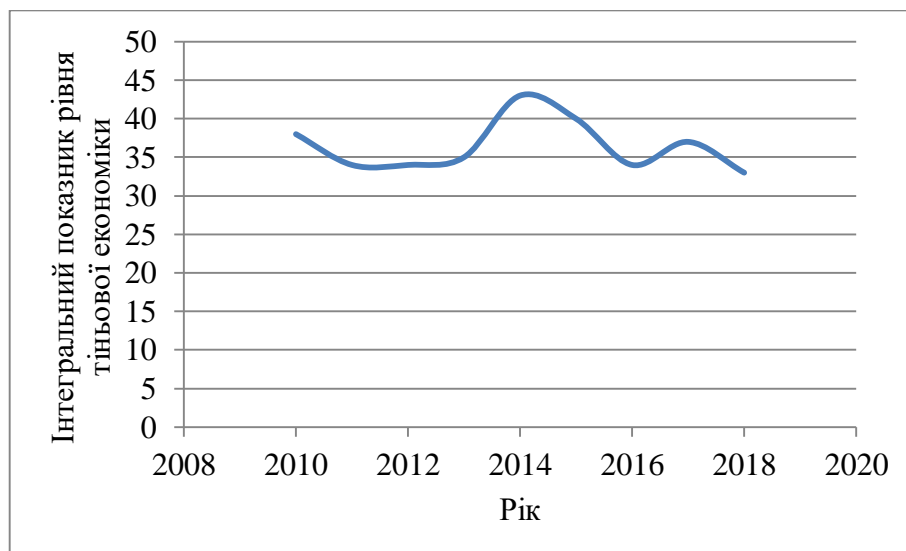

Рисунок 3.2 – Тенденції зміни інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні протягом 2010–2018 років

При цьому в останньому звітному 2018 році значення інтегрального показника рівня тіньової економіки склало 33% від офіційного ВВП, що є навіть меншим за значення даного індикатора у 2010 році.

Якщо здійснити більш докладний аналіз зміни інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні протягом 2018 року, то можна побачити наступну ситуацію. Так, протягом першого кварталу 2018 року зазначений показник склав 28% від офіційного ВВП, а протягом першого півріччя – 27% від офіційного ВВП [89].

При цьому необхідно відмітити, що розрахунок інтегрального показника рівня тіньової економіки може здійснюватися за допомогою декількох методів:

- “витрати населення – роздрібний товарообіг”;
- метод збитковості підприємств;
- електричний метод ;
- монетарний метод.

У роботі було використано дані стосовно аналізу рівня тіньової економіки, розраховані з використанням Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, затверджених наказом Міністерством економічного розвитку і торгівлі від 18.02.2009 № 123.

Існує можливість більш докладного розгляду структури інтегрального показника рівня тіньової економіки протягом 2015–2016 років. Результати цього аналізу за галузями економіки наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Аналіз рівня тіньової економіки за галузями діяльності протягом 2015–2016 років

Галузь економіки	Рік	
	2015	2016
Видобувна промисловість	51	43
Операції з нерухомим майном	48	43
Переробна промисловість	43	34
Складське господарство, транспорт, кур’єрська та поштова діяльність	39	33
Фінансова діяльність (зокрема, страхова)	35	30
Оптово-роздрібна торгівля	35	24
Будівництво	30	23
Сільське, лісове та рибне господарство	12	9

Нижче, у табл. 3.3 наведено абсолютні та відносні відхилення рівня тіньової економіки у 2016 році від його значень у 2015 році [89].

Таблиця 3.3 – Аналіз абсолютного та відносного відхилення рівня тіньової економіки за галузями діяльності протягом 2015–2016 років

Галузь економіки	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення, %
Видобувна промисловість	-8	-15,7
Операції з нерухомим майном	-5	-10,4
Переробна промисловість	-9	-20,9
Складське господарство, транспорт, кур'єрська та поштова діяльність	-6	-15,4
Фінансова діяльність (зокрема, страхова)	-5	-14,3
Оптово-роздрібна торгівля	-11	-31,4
Будівництво	-7	-23,3
Сільське, лісове та рибне господарство	-3	-25,0

З табл. 3.2 та 3.3 можна побачити, що найсуттєвіше рівень тінізації економіки зменшився в наступних галузях економіки:

- оптово-роздрібна торгівля;
- сільське, лісове та рибне господарство;
- будівництво;
- переробна промисловість.

Що стосується аналізу другого показника забезпечення національної безпеки – темпів росту зміни обсягу реального ВВП протягом вказаного періоду, то вони відображені у табл. 3.4 та на рис. 3.3 [89].

Таблиця 3.4 – Динаміка зміни темпу росту обсягу реального ВВП в Україні протягом 2010–2018 років

Рік	Темп росту зміни обсягу реального ВВП, %
2010	4,1
2011	5,5
2012	0,2
2013	0,0
2014	-6,6
2015	-9,8
2016	2,3
2017	2,1
2018	3,1

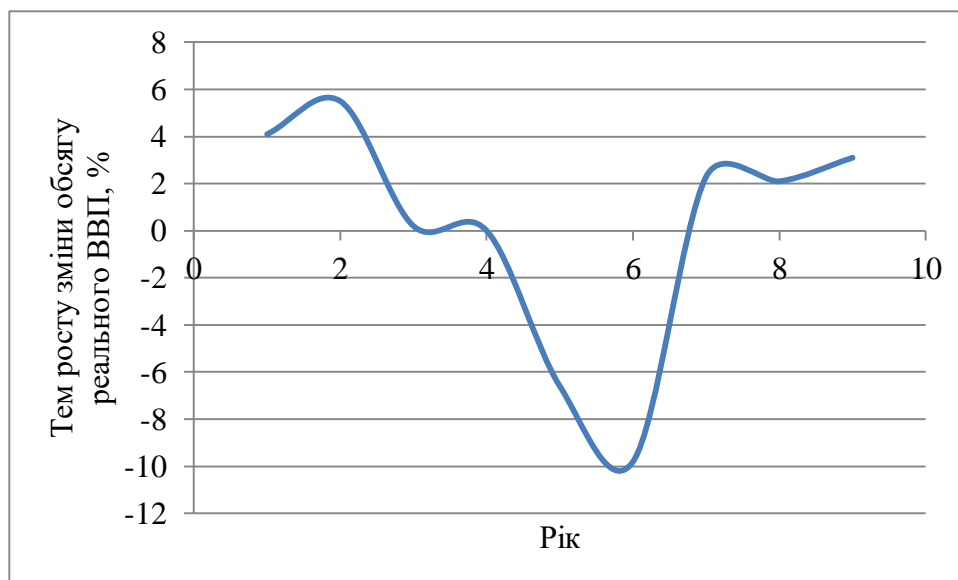

Рисунок 3.3 – Тенденції зміни темпу росту зміни обсягу реального ВВП в Україні протягом 2010–2018 років

З табл. 3.4 та рис. 3.3 можна побачити суттєве зниження темпу росту обсягу реального ВВП у 2014 та 2015 роках (-6,6 та -9,8 відповідно).

Слід при цьому прийняти до уваги, що, якщо темпи росту обсягу реального ВВП є більшим за одиницю, то протягом досліджуваного періоду відбулося зростання ВВП. Якщо цей показник еквівалентний одиниці, то

зростання відсутнє. Однак якщо значення даного індикатора є меншим за одиницю, то це віддзеркалює наявність економічного спаду.

Так, за результатами попереднього аналізу, у 2014 та 2015 роках в Україні був присутній економічний спад. У 2012–2013 роках зростання економіки було відсутнє. Незважаючи на вказані негативні тенденції, у 2016 році спостерігається зростання економіки. Проте значення минулого 2018 року все ще є меншим ніж значення базового 2010 року [89].

Якщо проаналізувати ще один показник забезпечення національної безпеки – коефіцієнт децильності, то слід оцінити два його різновиди:

- коефіцієнт децильності, що відображає диференціацію загальних доходів населення;
- коефіцієнт децильності фондів за загальними доходами (демонструє вищий рівень нерівності у розподілі доходів).

Зокрема, динаміку зміни коефіцієнту децильності, що відображає диференціацію загальних доходів населення, протягом 2011–2017 років наведено у табл. 3.5. та на рис. 3.4 [89].

Таблиця 3.5 – Динаміка зміни коефіцієнту децильності, що відображає диференціацію загальних доходів населення, протягом 2011–2017 років

Рік	Коефіцієнт децильності, що відображає диференціацію загальних доходів населення, разів
2010	4,1
2011	3,8
2012	3,4
2013	3,6
2014	3,1
2015	3,1
2016	2,9
2017	3,4

З табл. 3.5 та рис. 3.4 можна побачити, що коефіцієнт децильності, що відображає диференціацію загальних доходів населення свідчить, що

протягом 2011–2017 років мінімальні доходи 10 % найбільш забезпеченого населення перевищували максимальні доходи 10 % найменш забезпеченого населення у 2,9–4,1 рази [89].

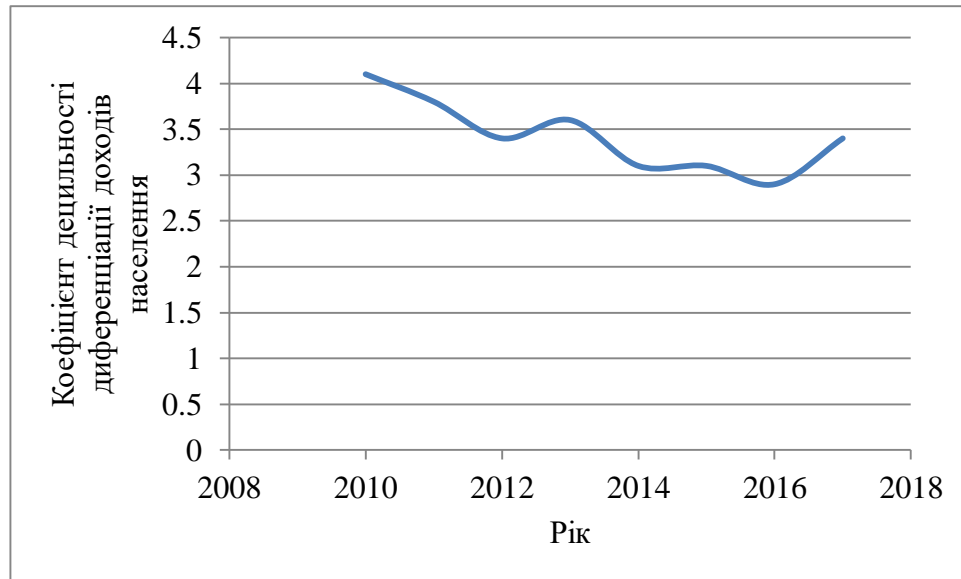

Рисунок 3.4 – Тенденції зміни коефіцієнту децильності, що відображає диференціацію загальних доходів населення, протягом 2011–2017 років

Динаміку зміни коефіцієнту децильності фондів за загальними доходами протягом 2011–2017 років наведено у табл. 3.6 та на рис. 3.5 [89].

Таблиця 3.6 – Динаміка зміни коефіцієнту децильності фондів за загальними доходами протягом 2011–2017 років

Рік	Коефіцієнт децильності фондів за загальними доходами, разів
2010	6,9
2011	8,1
2012	5,0
2013	7,2
2014	3,8
2015	5,0
2016	6,4
2017	5,5

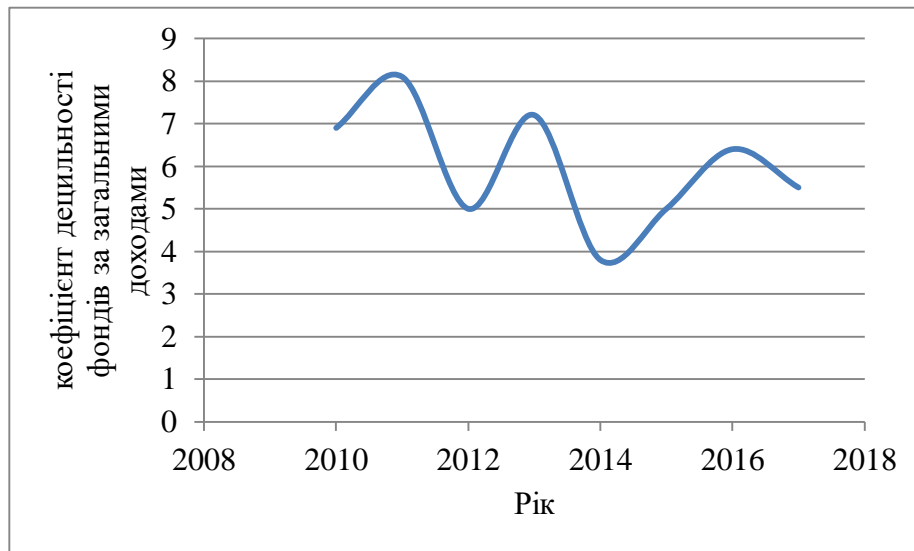

Рисунок 3.5 – Тенденції зміни коефіцієнту децильності фондів за загальними доходами протягом 2011–2017 років

З табл. 3.6 та рис. 3.5 можна побачити, що коефіцієнт децильності фондів за загальними доходами демонструє вищий рівень нерівності у розподілі доходів (співвідношення між сукупними доходами 10 % найбільш та найменш забезпеченого населення протягом 2011–2017 років варіювало в межах 3,8–8,1 разів).

Що стосується аналізу витрат на освіту й науку, то динаміку, зокрема, витрат на вищу освіту в Україні протягом 2010–2018 років можна побачити у табл. 3.7 та на рис. 3.6 [89].

Таблиця 3.7 – Динаміка зміни витрат на вищу освіту в Україні протягом 2010–2018 років

Рік	Витрати на вищу освіту, млрд. дол. США
2010	3152,3
2014	2385,8
2015	1418,5
2016	1379

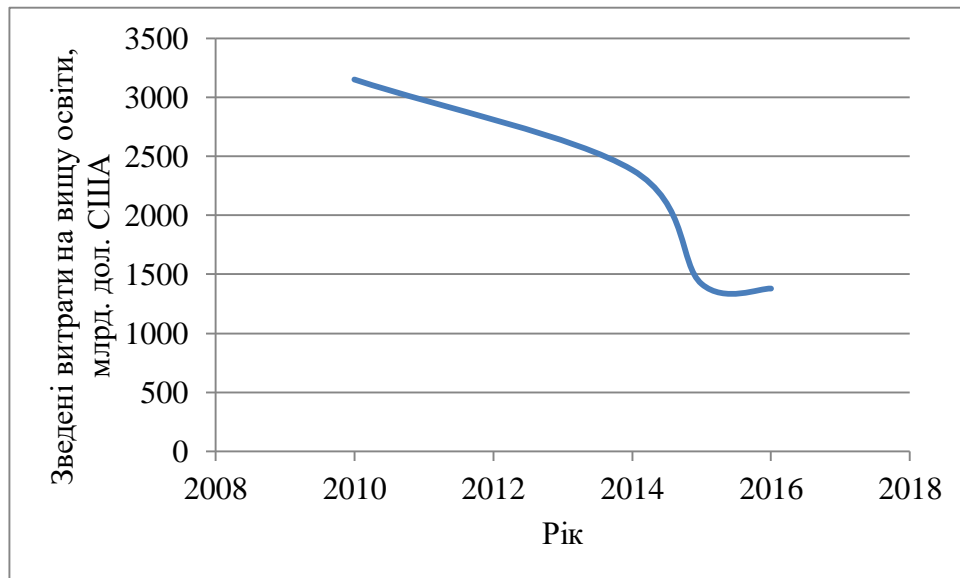

Рисунок 3.6 – Тенденції зміни витрат на вищу освіту в Україні протягом 2010–2018 років

Джерело: складено на підставі [89]

З табл. 3.7 та рис. 3.6 можна побачити, що протягом 2010–2016 років рівень витрат на вищу освіту в Україні поступово знижувався.

Що стосується дошкільної освіти, то динаміку зміни витрат на неї в Україні протягом 2010–2018 років можна побачити в табл. 3.8 та на рис. 3.7.

Таблиця 3.8 – Динаміка зміни витрат на дошкільну освіту в Україні протягом 2010–2018 років

Рік	Витрати на вищу освіту, млрд. дол. США
2010	1291,08
2014	709,3
2015	830,6
2016	787,2

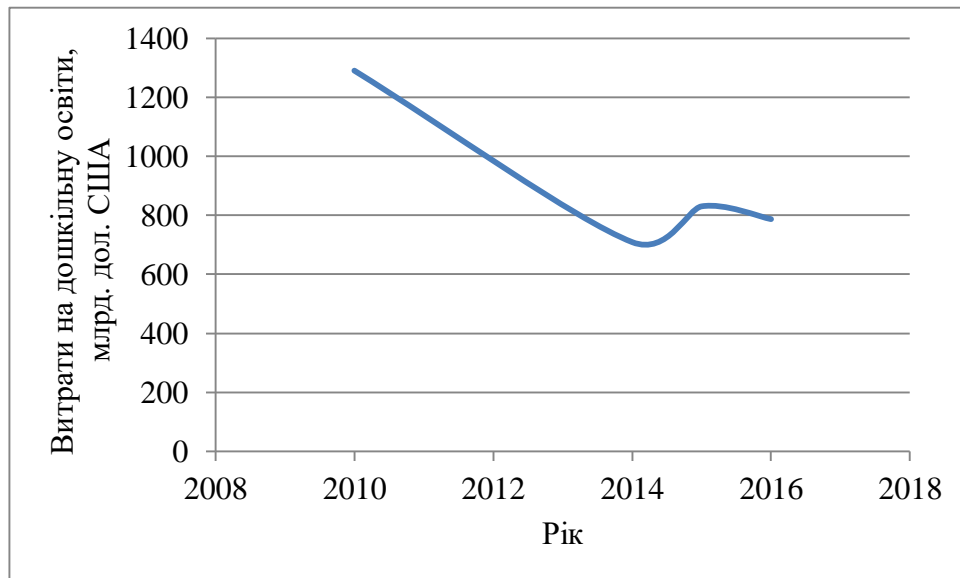

Рисунок 3.6 – Тенденції зміни витрат на дошкільну освіту в Україні протягом 2010–2018 років

З табл. 3.8 та рис. 3.7 можна побачити, що протягом 2010–2016 років рівень витрат на вищу освіту в Україні також поступово знижувався за винятком його підвищення у 2015 році – на 121,3 млрд. дол. США.

У цілому, аналіз тенденцій зміни витрат на вищу й дошкільну освіту демонструють негативну картину.

Якщо проаналізувати загальний рівень витрат на освіту в Україні протягом 2013–2018 років, можна побачити наступну їх динаміку (табл. 3.9 та рис. 3.8).

З табл. 3.9 та рис. 3.8 можна побачити, що у 2014 та 2018 роках спостерігалось зменшення загальних витрат на освіту Міністерства освіти і науки України (на -2,9% та 4,7% відповідно), що є негативним показником. Суттєве підвищення загальних витрат на освіту Міністерства освіти і науки України спостерігалось лише у 2017 році – на 33,1% [89].

Таблиця 3.9 – Динаміка зміни загальних витрат на освіту Міністерства освіти і науки України протягом 2013–2018 років

Рік	Загальний фонд Міністерства освіти і науки на освіту, тис. грн.	Темп росту, %
2013	16 309 473,40	-
2014	15 825 773,60	-2,9
2015	16 242 695,00	2,6
2016	17 432 212,30	7,3
2017	23 211 919,40	33,1
2018	22 111 549,10	-4,7

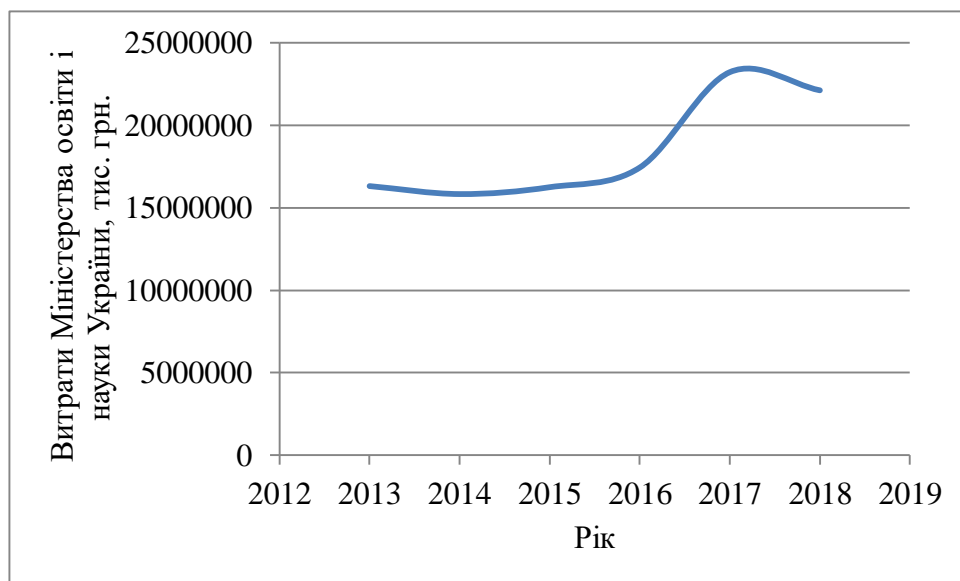

Рисунок 3.8 – Тенденції зміни загальних витрат на освіту Міністерства освіти і науки України протягом 2013–2018 років

Що стосується витрат на освіту в Україні Апарата Міністерства освіти і науки України протягом 2013–2018 років, можна побачити наступну динаміку їх зміни (табл. 3.10 та рис. 3.9) [89].

Таблиця 3.10 – Динаміка зміни витрат на освіту в Україні Апарата Міністерства освіти і науки України протягом 2013–2018 років

Рік	Фонд Апарата Міністерства освіти і науки України, тис. грн.	Темп росту, %
2013	15 911 691,50	-
2014	15 745 921,90	-1
2015	16 239 131,90	3,1
2016	17 428 317,20	7,3
2017	23 204 065,90	33,1
2018	22 081 453,40	-4,8

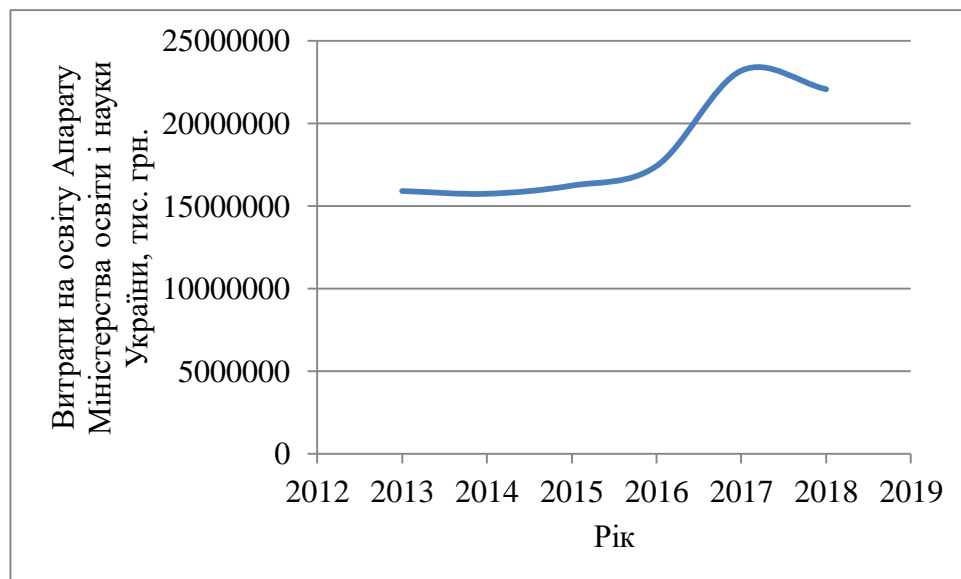

Рисунок 3.9 – Тенденції зміни на освіту в Україні Апарата Міністерства освіти і науки України протягом 2013–2018 років

З табл. 3.10 та рис. 3.9 можна побачити, що стосовно зміни витрат на освіту в Апараті Міністерства освіти і науки України протягом 2013–2018 років спостерігається ситуація, аналогічна загальному фонду витрат на освіту Міністерства освіти і науки України протягом періоду, що підлягає дослідженню.

Відносно витрат на освіту в Україні Загального керівництва та управління у сфері освіти і науки протягом 2013–2018 років, то їх динаміка виглядає так, як показано у табл. 3.11 та на рис. 3.10 [89].

Таблиця 3.11 – Динаміка зміни витрат на освіту в Україні Загального керівництва та управління у сфері освіти і науки протягом 2013–2018 років

Рік	Фонд Загального керівництва та управління у сфері освіти і науки протягом 2013–2018 років, тис. грн.	Темп росту, %
2013	29 671,10	-
2014	25 988,40	-12,4
2015	32 712,40	25,9
2016	37 080,80	13,4
2017	75 179,60	102,7
2018	120 673,80	60,5

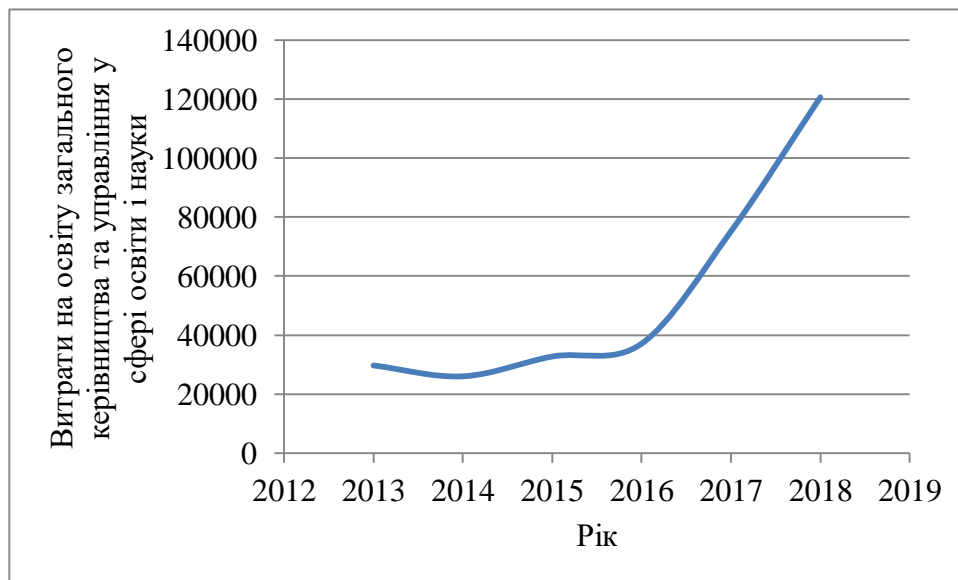

Рисунок 3.10 – Тенденції зміни на освіту в Україні Загального керівництва та управління у сфері освіти і науки протягом 2013–2018 років

З табл. 3.11 та рис. 3.10 можна побачити, що у 2014 році спостерігалось суттєве зниження витрат на освіту в Україні Загального керівництва та управління у сфері освіти і науки (-12,4%). Однак протягом майбутніх років можна побачити стійку тенденцію до їх збільшення. При цьому найвище значення темпу росту цього показника спостерігалось у 2017 році (102,7%).

Що стосується аналізу витрат на науку, то існує можливість проаналізувати відповідну статистичну інформацію протягом 2010–2016 років. Зокрема, аналізу підлягатиме питома вага витрат на виконання НДР у ВВП в Україні (% від загального ВВП) (табл. 3.12 та рис. 3.11) [89].

Таблиця 3.12 – Динаміка зміни питомої ваги витрат на виконання НДР у ВВП в Україні протягом 2010–2016 років

Рік	Питома вага витрат на виконання НДР у ВВП в Україні%	Темп приросту
2010	0,75	-
2011	0,65	-0,1
2012	0,67	0,02
2013	0,70	0,03
2014	0,60	-0,1
2015	0,55	-0,05
2016	0,48	-0,07

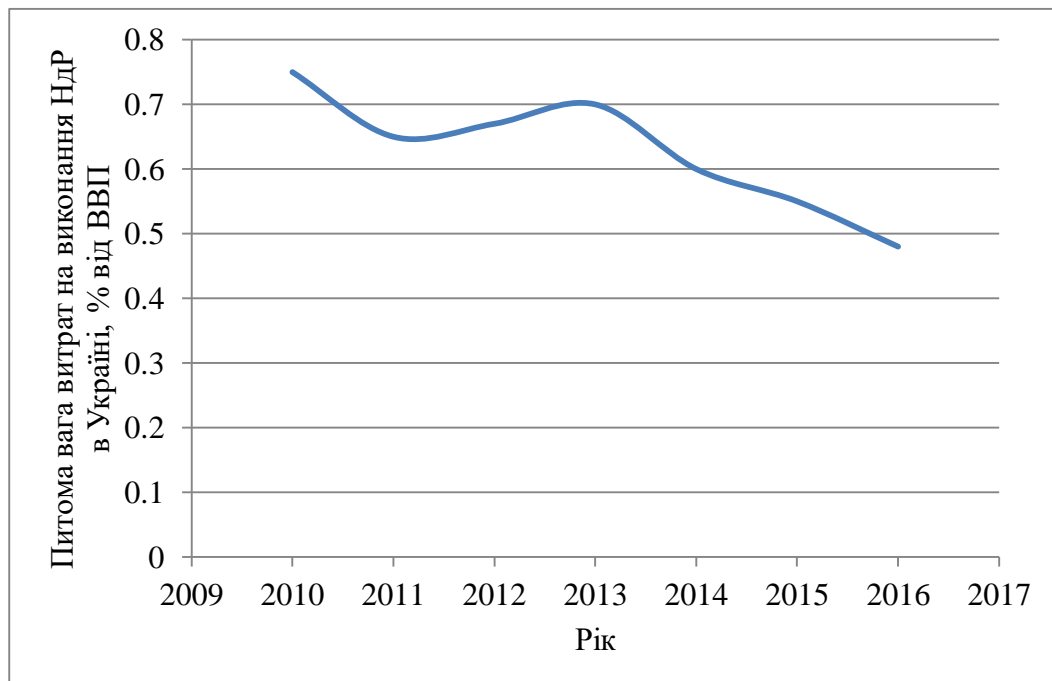

Рисунок 3.11 – Тенденції зміни питомої ваги витрат на виконання НДР у ВВП в Україні протягом 2010–2016 років

З табл. 3.12 та рис. 3.11 можна побачити, що у цілому питома вага витрат на виконання НДР у ВВП в Україні протягом 2010–2016 років має тенденцію до зниження, що є негативним явищем. Деяке підвищення цього показника спостерігалось лише у 2012 та у 2013 роках (0,02 та 0,03 відповідно).

У магістерській роботі пропонується здійснити короткострокове прогнозування перспективної зміни ключових показників стану національної безпеки за допомогою економіко-математичного методу лінійного прогнозування.

Зокрема, результати перспективної динаміки зміни інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні протягом 2019–2021 років наведено у табл. 3.13 та на рис. 3.12.

З табл. 3.13 та рис. 3.12 можна побачити, що протягом 2019–2021 років інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні демонструє тенденцію до поступового зниження, що є позитивною рисою. Так, у 2021 році порівняно з 2019 роком очікується його зниження на 15% [89].

Таблиця 3.13 – Перспективна динаміка зміни інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні протягом 2019–2021 років

Рік	Інтегральний показник рівня тіньової економіки (% від офіційного ВВП)
2019	30,5
2020	28,2
2021	25,9

Що стосується прогнозування перспективних тенденцій зміни загальних витрат на освіту Міністерства освіти і науки України протягом 2019–2021, то їх відображено у табл. 3.14 та на рис. 3.13 [89].

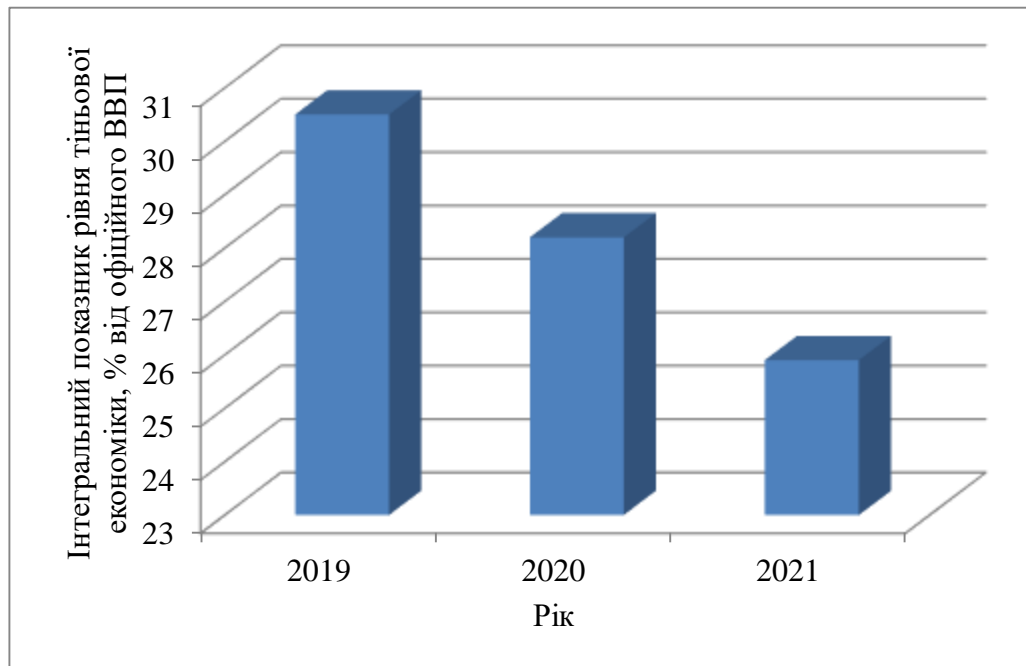

Рисунок 3.12 – Перспективні тенденції зміни інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні протягом 2010–2018 років

Таблиця 3.14 – Динаміка зміни загальних витрат на освіту Міністерства освіти і науки України протягом 2019–2021 років

Рік	Загальний фонд Міністерства освіти і науки на освіту, тис. грн.
2019	23 758 103,79
2020	25 254 056,16
2021	26 750 008,54

З табл. 3.14 та рис. 3.13 можна побачити, що протягом 2019-2021 років загальних витрат на освіту Міністерства освіти і науки України демонструє тенденцію до поступового підвищення що також є позитивною рисою. Так, у 2021 році порівняно з 2019 роком очікується його підвищення на 12,6% [89].

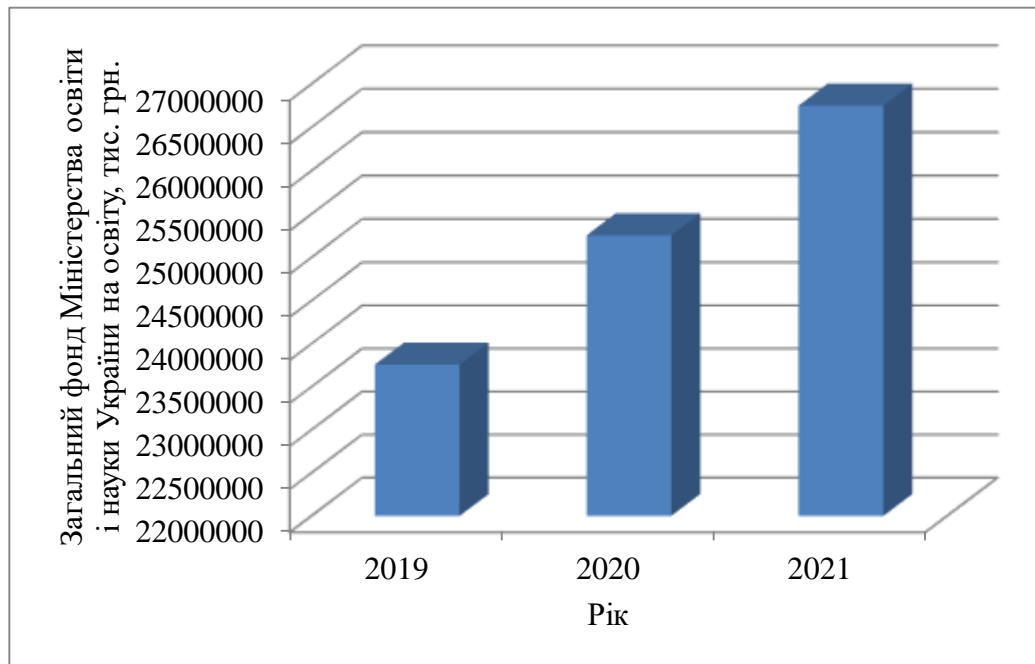

Рисунок 3.13 – Перспективні тенденції зміни загальних витрат на освіту Міністерства освіти і науки України протягом 2019–2021 років

У цілому, можна зробити висновок, що, за умови впровадження у практичну діяльність висновків і пропозицій, отриманих у магістерській роботі, індикатори, що характеризують рівень національної безпеки, у перспективі демонструватимуть тенденцію до покращення. Відповідно, спостерігатиметься тенденція до загального підвищення рівня національної безпеки.

У цілому, вдосконалення процесів державного управління у сфері національної безпеки повинно здійснюватися з урахуванням принципів:

- верховенства права;
- громадянської рівності перед законом;
- забезпечення чесної та прозорої діяльності з боку влади.

При цьому ключовим пріоритетом вдосконалення процесів державного управління у сфері національної безпеки має бути захист прав, свобод і законних державних і громадських інтересів.

Шляхами вдосконалення процесів державного управління у сфері національної безпеки мають бути наступні:

- недопущення корупційних проявів на рівні органів державної влади, а також в агентурі іноземних спецслужб;
- першочерговість захисту загальнонаціональних інтересів;
- реформування інституту державної служби;
- формування корпусу державних службовців, що є політично нейтральним;
- реформування системи, що орієнтована на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів державної служби;
- встановлення сучасних етичних державно-управлінських норм для державних службовців і правоохоронних органів;
- проведення функціональної децентралізації відносно державної служби та бюджетування;
- забезпечення відкритості, прозорості та підзвітності діяльності державних органів;
- уведення в дію електронного урядування.

Відповідно, вдосконалення процесів державного управління у сфері національної безпеки потребуватиме:

- суттєвого обмеження державних функцій контрольно-регуляторного формату;
- підтримки мотивації працівників державної служби відносно ефективної праці;
- забезпечення покарань за наявні порушення корупційного характеру.

При цьому необхідно:

- удосконалити процеси перевірки відносно доброчесності;
- проводити систематичний моніторинг доходно-витратної складової функціонування державних службовців;
- забезпечити прозорість витрат бюджетів державного й місцевого рівнів;

- остаточно сформувати й забезпечити ефективне функціонування Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції;

- забезпечити ефективну взаємодію між Національним антикорупційним бюро України та Державним бюро розслідувань України враховуючі особливості їх організаційної структури та норми діючого законодавства;

- активізувати співробітництво з міжнародними організаціями антикорупційного спрямування з метою обміну досвідом.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано розв'язання актуального для науки державного управління завдання щодо науково-методичного обґрунтування теоретичних засад і вироблення практичних рекомендацій відносно вдосконалення процесів державного управління у сфері національної безпеки України в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз національним інтересам. Результати проведених досліджень уможливають отримання таких висновків.

1. Уточнено сутність національної безпеки як об'єкту державного управління. Показано, що національна безпека України – такий якісний і кількісний стан українського суспільства, держави, який характеризується: закріпленою на законодавчому рівні узгодженістю її інтересів з громадськими інтересами; захищеністю від існуючих або очікуваних загроз внутрішнього та зовнішнього походження; можливістю прогресивного і сталого розвитку та дотриманням конституційного ладу, конституційних прав і свобод громадян.

2. Узагальнено досвід державного управління у сфері національної безпеки в зарубіжних країнах. Відзначено, що в даний час в американських підходах до вирішення проблем національної безпеки передбачаються певні зміни, внутрішнім проблемам приділяється більше уваги, проте і зараз в концептуальних документах США вони визначаються лише як загальні імперативи, без конкретної деталізації, відповідно, в цих документах останнім часом акцент робиться на проблемах тероризму, розповсюдженні зброї масового знищення, техногенних катастрофах тощо.

Що стосується Федеративної Республіки Німеччина, то у цій державі парламент не відіграє вирішальної ролі у формуванні політики забезпечення національної безпеки. Ключова роль у прийнятті та впровадженні рішень в цій сфері, а також відповідальність за планування і реалізацію державної політики забезпечення національної безпеки належить федеральному уряду,

до складу якого входить Федеральна рада безпеки як особливий механізм. Таким чином, головна роль у прийнятті та реалізації рішень у сфері забезпечення національної безпеки у Федеративній Республіці Німеччина відводиться не законодавчій, а виконавчій владі, і перш за все – федеральному канцлеру.

Відносно Туреччини, то особливістю її нинішньої концепції національної безпеки є той факт, що вперше в його підготовці брали участь і військові, і цивільні відомства. Відмінною рисою нової концепції національної безпеки Туреччини можна вважати також і те, що тепер питання безпеки Туреччини розглядаються не стільки через призму її міждержавних відносин з іншими країнами, скільки з точки зору наявності потенційно небезпечних регіонів, регіональних конфліктів і діяльності різних радикальних організацій, які становлять небезпеку для безпеки Туреччини й її інтересів.

3. Оцінено сучасний стан вітчизняного організаційно-правового забезпечення державного управління у сфері національної безпеки. Показано, що до складу сектору безпеки і оборони України входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, а також центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Зазначено, що пріоритети державної політики щодо забезпечення національної безпеки й оборони визначаються у наступних державних документах: Стратегія національної безпеки України; Стратегія воєнної

безпеки України; Стратегія кібербезпеки України; Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, а також в інших документах, які регламентують питання національної безпеки й оборони, підлягають схваленню Радою національної безпеки і оборони України та затверджуються через укази Президента України.

Підкреслено, що організаційно-правове забезпечення державного управління у сфері національної безпеки повинно забезпечувати: безпечні умови життя, гідність, права і свободи громадян, що закріплені у Конституції; сприятливі умов для стабільного суспільного розвитку та збереження демократичних цінностей; суверенітет, недоторканість, територіальну цілісність та конституційний лад держави; захист оточуючого середовища від випадків виникнення надзвичайних ситуацій.

4. З'ясовано проблеми державного управління у сфері національної безпеки в Україні: відсутність цілком сформованого національного сектору безпеки й оборони, який являв би собою цілісне функціональне об'єднання, що підлягало б управлінню з єдиного центру; слабкість з інституційної точки зору; відсутність професійності кадрового корпусу; наявність структурної незбалансованості державних органів, що відносяться до сектору безпеки й оборони; брак необхідного обсягу ресурсів й їх неефективне застосування в межах сектору безпеки й оборони; неефективність гарантій безпеки України на міжнародному рівні; функціонування збройних формувань незаконного походження, підвищення рівня злочинності, незаконне використання вогнепальної зброї.

5. Обґрунтовано шляхи вдосконалення механізмів державного управління у сфері національної безпеки в Україні. Зокрема, зазначено, що механізм державного управління у сфері національної безпеки передбачає наявність системи заходів організаційного, економічного й правового характеру, орієнтованих на запобігання виникненню загроз національній безпеці, а його реалізація передбачає таку послідовність етапів: проведення комплексного незалежного моніторингу економіко-суспільного стану з

метою ідентифікації, прогнозування та недопущення загроз національній безпеці; встановлення гранично допустимих значень соціально-економічних індикаторів, недотримання яких викликає нестабільність і конфлікти; впровадження заходів на загальнодержавному рівні стосовно ідентифікації й недопущення виникнення загроз зовнішнього й внутрішнього походження, що є критичними для національної безпеки.

6. Запропоновано напрями розвитку державної політики щодо забезпечення національної безпеки України: недопущення корупційних проявів на рівні органів державної влади, а також в агентурі іноземних спецслужб; першочерговість захисту загальнонаціональних інтересів; реформування інституту державної служби; формування корпусу державних службовців, що є політично нейтральним; реформування системи, що орієнтована на підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів державної служби; встановлення сучасних етичних державно-управлінських норм для державних службовців і правоохоронних органів; проведення функціональної децентралізації відносно державної служби та бюджетування; забезпечення відкритості, прозорості та підзвітності діяльності державних органів; уведення в дію електронного урядування.

Відзначено, що при розробці та впровадженні державної політики у сфері забезпечення національної безпеки необхідно враховувати наступні пріоритети забезпечення національної критичної інфраструктури: усебічне вдосконалення правової бази захисту національної критичної інфраструктури; формування системи державного управління безпекою критичної інфраструктури; посилення охорони об'єктів, що є складовими національної критичної інфраструктури, зокрема транспортного й енергетичного секторів; забезпечення кооперації між суб'єктами, що забезпечують захист національної критичної інфраструктури; розвиток державно-приватного партнерства у сфері недопущення прецедентів виникнення надзвичайних ситуацій, а також своєчасне реагування на випадки їх появи; формування та реалізація механізмів інформаційного

обміну між державними органами, приватним сектором і населенням відносно вірогідних загроз національній критичній інфраструктурі та забезпечення захисту інформації, що є чутливою відносно зазначених питань; проведення профілактичних заходів стосовно недопущення аварій техногенного походження й своєчасне усунення їх наслідків; забезпечення співробітництва стосовно захисту національної критичної інфраструктури на міжнародному рівні.

7. Визначено перспективну результативність державного управління у сфері національної безпеки в Україні. Показано, що майбутні значення інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні демонструють тенденцію до зниження, що є позитивним явищем. Крім того, очікується перспективне підвищення загальних витрат на освіту. У цілому, можна зробити висновок, що, за умови впровадження у практичну діяльність висновків і пропозицій, отриманих у магістерській роботі, індикатори, що характеризують рівень національної безпеки, у майбутньому демонструватимуть тенденцію до покращення. Відповідно, спостерігатиметься тенденція до загального підвищення рівня національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л. Экономическая безопасность: угрозы и их отражение / Л. Абалкин // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – 413 с.
2. Абдулаев М. И. Теория государства и права / М. И. Абдулаев. – М. : Финансовый контроль, 2004. – 410 с.
3. Авдийский В.И. Теневая экономика и экономическая безопасность государства : учеб. пособ. / В. И. Авдийский, В. А. Дадалко. – М. : Альфа-М : Инфра-М, 2012. – 496 с.
4. Александров А. И. Проблемы законодательного обеспечения национальной безопасности РФ / А. И. Александров, С. С. Ковалевский, А. В. Коровников и др. – М., 2003.– 250 с.
5. Алексеев С. С. Теория права / С. С. Алексеев. – М. : Издательство БЕК, 1995. – 320 с.
6. Андреев С. О. Цивільний захист як напрям державної політики з питань національної безпеки: аналіз законодавчих новацій / С. О. Андреев // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 4. – С. 24–28.
7. Андрийко О. Ф. Государственный контроль: теория и практика / О. Ф. Андрийко. – К. : Национальная академия наук Украины, Институт государства и права им. В. М. Корецкого, 1999. – 23 с.
8. Андрійчук В. Глобалізація, інтеграція та економічна безпека України // Політика і час. – 2004. – № 9. – С. 61–71.
9. Анфилатов В. С. Системный анализ в управлении : учеб. пособ. / В. С. Анфилатов и др. ; под ред. А. А. Емельянова. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
10. Байтин М. И. О понятии государства / М. И. Байтин // Правоведение. – 2002. – № 3 (242). – С. 4–16.
11. Бакуменко В. Д. Методологія державного управління проблеми встановлення та подальшого розвитку / В. Д. Бакуменко // Вісник УАДУ. – 2003. – № 2. – С. 11–27.

12. Бакуменко, В. Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики : монографія / В. Д. Бакуменко. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 328 с.
13. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. – К. : Міленіум, 2003. – 256 с.
14. Баштанник В. В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів : монографія / В. В. Баштанник. – Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2010. – 390 с.
15. Беглиця В. П. Досвід європейських країн щодо формування антикорупційної стратегії / В. П. Беглиця // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 252. Т. 263. Державне управління. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – С. 17–24.
16. Беглиця В. П. Проблеми розуміння дефініції «корупція» та причини розповсюдження цього явища в Україні / В. П. Беглиця // Наукові праці. – 2014. – Вип. 237. – Т. 249. – С. 21–26. – (Серія «Державне управління»).
17. Белов П. Дезинформация и национальная безопасность [Електронний ресурс] / П. Белов. – М., 1997. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/486354/>
18. Бельков О. А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности / О. А. Бельков // Безопасность. Информационный сборник. – 1994. – № 3. – С. 34–37.
19. Беляев В. П. Национальна безпека: доктринальні підходи к определению понятия / В. П. Беляев, С. Ю. Чапчиков // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление, 2017. – № 3. – Режим доступа: <http://azbook.net/book/508-politologiya-bazovuj-kurs/87-3-nacionalnaya-bezopasnost-gosudarstva-sushhnosti-i-soderzhanie.html>
20. Бережницька У. Б. Соціально-економічна безпека : навч. посіб. /

У. Б. Бережницька, О. Я. Савко, М. О. Данилюк. – Івано-Франківськ : Симфонія, 2016. – 264 с.

21. Білак Г. Діагностика подібності регіонів України за проблемами соціально-економічного розвитку / Г. Білак // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 12. – С. 115–123.

22. Богомолов В. А. Экономическая безопасность / В. А. Богомолов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 295 с.

23. Бодров В. Г. Трансформація економічних систем: концепції, моделі, механізми регулювання та управління : навч. посіб. / В. Г. Бодров. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 104 с.

24. Бойко-Бойчук О. В. Механізми державного управління: узагальнена модель [Електронний ресурс] / О. В. Бойко-Бойчук. – Режим доступу : concept.at.ua/load/0-0-0-34-20

25. Бондаренко М. Безопасность как социальная категория: формирование категориально-понятийного аппарата. Наука и практика [Електронний ресурс] / М. Бондаренко. – Орел : Орловский юридический институт МВД России, 2010. – Режим доступа: https://орюи.мвд.рф/upload/site137/document_journal/CrTSJbK7QD.pdf

26. Бондарук Т. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні : монографія / Т. Бондарук. – К. : НАН України, Інститут економіки та прогнозування, 2009. – 608 с.

27. Браун П. Посібник з аналізу державної політики / П. Браун. – К. : Основи, 2000. – 243 с.

28. Булавин В. Национальная безопасность современной России. [Електронний ресурс] / В. Булавин. – Н. Новгород, 1999. – Режим доступа: <http://www.dslib.net/teoria-prava/nacionalnaja-bezopasnost-sovremennoj-rossii.html>

29. Буравльов Є. Науково-технічна безпека України в контексті глобалізації / Є. Буравльов, В. Стогній // Вісник НАН України. – 2005. – № 3. – С. 32–40.

30. Вавринчук М. П. Етнополітична безпека в системі національної безпеки України на етапі сучасного державотворення / М. П. Вавринчук. – К. : Правова єдність, 2009. – 288 с.
31. Важинський Ф. Основні методи прогнозування соціально-економічного розвитку регіону / Ф. Важинський // Збірник науково-технічних праць Українського державного лісотехнічного університету. – Науковий вісник. – 2004. – Вип. 14.7. – С. 166–170.
32. Валевський О. Л. Держава і реформи в Україні: аналіз державної політики в умовах трансформації суспільства : монографія / О. Л. Валевський. – К.: вид-во НАДУ, 2007. – 217 с.
33. Василик О. Бюджетна система України : підруч. / О. Василик. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
34. Васильев С. Новые подходы к понятию безопасности [Електронний ресурс] / С. Васильев. – М., 1999. – Режим доступа: <http://www.fsb.ru/fsb/smi/interview/single.html?id=10342780%40fsbSmi.html>
35. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
36. Васильців Т. Г. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні / Т. Г. Васильців, С. С. Гринкевич // Економічний часопис XXI. – 2015. – № 3 – 4 (1). – С. 24–27.
37. Ведунг Е. Оцінювання державної політики та програм / Е. Ведунг. – К. : ВСЕУВИТО, 2003. – 350 с.
38. Величко В. Програмно-цільові методи в управлінні соціальною сферою регіону / В. Величко // Економіка та держава. – 2005. – № 12. – С. 74–77.
39. Венцковський Д. Ю. Зовнішньоекономічна безпека України: стан та напрями забезпечення / Д. Ю. Венцковський // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 3. – С. 56–63.
40. Вертакова Ю. Прогнозирование и индикативное планирование в

регионе / Ю. Вертакова. – Курск : изд-во Курск ГТУ, 2001. – 125 с.

41. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посіб. / В. В. Вітлінський. – К. : КНЕУ, 2003. – 408 с.

42. Власова Т. В. Теория государства и права : учебное пособие / Т. В. Власова, В. М. Дуэль, М. А. Занина. – М. : РАП, 2013. – 226 с.

43. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики. Київ : НІСД, 2016. – 528 с.

44. Возженников А. Национальная безопасность: теория, политика, стратегия : монография / А. Возженников. – М. : Модуль, 2000. – 234 с.

45. Возжеников А. В. Национальная безопасность России: вызовы, опасности и угрозы : вопросы теории и практики / А. В. Возжеников, И. Н. Герман. – Москва : Дело, 2015. – 206 с.

46. Возна Л. Основні суперечності та перспективи використання соціально-економічного потенціалу регіонів / Л. Возна // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1. – С. 167–174.

47. Волкова В. Н. Основы теории систем и системного анализа : учебник для вузов / В. Н. Волкова, А. А. Денисов. – 3-е изд. – СПб. : Изд-во СПбГТУ, 2003. – 616 с.

48. Воронкова В. Г. Соціально-економічне прогнозування : навч. посібник / В. Г. Воронкова. – К. : Професіонал, 2004. – 284 с.

49. Воронкова В. Г. Соціально-орієнтоване державне управління : монографія / В. Г. Воронкова, О. О. Фурсін, Н. В. Сапа ; під ред. В. Г. Воронкової. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2011. – 256 с.

50. Воротін В. Є. Державне управління регіональним розвитком України : монографія / В. Є. Воротін, Я. А. Жаліл ; за заг. ред. В. Є. Воротіна. – К. : Вид-во НІСД, 2010. – 288 с.

51. Ганіч А. Суть державного бюджету та його вплив на соціально-економічний розвиток України / А. Ганіч // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 180–185.

52. Гапоненко А. Управління економічним розвитком на

регіональному рівні / А. Гапоненко // Економіка України. – 2006. – № 3. – С. 43–52.

53. Геєць В. Державні цільові програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сфері / В. Геєць. – К. : Наук. думка, 2008. – 384 с.

54. Геєць В. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / В. Геєць. – К. : Ін-т екон. прогнозування: Фенікс, 2003. – 1008 с.

55. Геєць В. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство / В. Геєць // Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.

56. Геєць В. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів : монографія / В. Геєць. – К. : Київ. Нац. Торг.-екон. ун., 2008. – 389 с.

57. Гелнер Е. Нації та націоналізм. Націоналізм : пер. з англ. / Е. Гелнер – К. : Таксон, 2003. – 300 с.

58. Герасимчук З. В. Економічна безпека регіону: методика оцінки та стратегія забезпечення / З. В. Герасимчук, Н. С. Вавдіюк // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – 2005. – Вип. 2. – С. 426–445.

59. Геєць В. Інноваційні перспективи України / В. Геєць. – Х. : Константа, 2006 – 272 с.

60. Глазьев С. О Стратегии развития российской экономики. Научный доклад / С. Глазьев. – М. : ЦЕМИ РАН, 2001. – 32 с.

61. Гнатенко А. Напрями вдосконалення механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України / А. Гнатенко // Управління розвитком. – 2012. – № 8. – С. 103–104.

62. Голікова Т. Державне управління територіальним економічним розвитком: теорія і практика : монографія / Т. Голікова. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – 296 с.

63. Горбулін В. П. Стратегічне планування : вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. :

НІСД, 2010. – 288 с.

64. Гордиенко Д. В. Военная география / Д. В. Гордиенко. – Москва : Военная академия Генерального штаба ВС РФ, 2009. – 283с.

65. Гордиенко Д. В. Основы экономической безопасности государства : монография [Электронный ресурс] / Д. В. Гордиенко. – М., 2007. – Режим доступа: <http://csef.ru/media/articles/963/963.pdf>

66. Господарський кодекс України від 06.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

67. Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / Г. П. Сытник, В. И. Абрамов, В. Ф. Смолянюк и др. – К. : НАДУ, 2012. – 496 с.

68. Грабовецький Б. Є. Економічне прогнозування і планування : навч. посіб. / Б. Є. Грабовецький. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 188 с.

69. Гринин Л. Е. Государство и исторический процесс: Политический срез исторического процесса / Л. Е. Гринин. – М. : Либроком, 2009. – 264 с.

70. Гриньова В. М. Державне регулювання економіки : підручник / В. М. Гриньова. – К. : Знання, 2008. – 398 с.

71. Грицяк І. Європейська інтеграція / І. Грицяк, Д. Дзвінчук. – Івано-Франківськ : Видавництво «Місто НВ», 2013. – 344 с.

72. Громоздова Л. Удосконалення оцінки тенденцій регіонального економічного розвитку / Л. Громоздова // Держава та економіка. – 2009. – № 1. – С. 12–16.

73. Гумплович Л. Общее учение о государстве / Л. Гумплович. – М. : Директ-Медиа, 2014. – 545 с.

74. Гутман Г. Экономическая безопасность региона: теория и практика / Г. Гутман. – М. : Наука. – 1996. – 120 с.

75. Гусев В. О. Державна інноваційна політика: методологія

формування і впровадження : монографія / В. О. Гусев. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 624 с.

76. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови системи показників / О. О. Давидюк. – К. : Абрис, 2002. – 158 с.

77. Данилишин Б. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика: монографія / Б. Данилишин. – Черкаси: ЧДТУ, 2006. – 315 с.

78. Дармограй В. Стан та тенденції соціально-економічного розвитку регіону / В. Дармограй // Зб. наук. пр. Черкаського держ. технол. ун-ту. – Черкаси : ЧДТУ, 2006. – Вип. 16. – С. 152–159. – (Серія: Економічні науки).

79. Дацків Р. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7. – С. 143–154.

80. Дергачова В. Моніторинг національного розвитку як фактор економічної безпеки держави / В. Дергачова, М. Савельєв // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 19–28.

81. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. – К. : УАДУ, 2000. – 232 с.

82. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко. – К. : КНЕУ, 2005. – 440 с.

83. Державне управління : навч. посібн. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна ; за заг. ред. А. Ф. Мельник. – К. : Знання, 2009. – 582 с.

84. Державне управління : словник-довідник / заг. ред. В. М. Князєв, В. Д. Бакуменко. – К. : Видавництво УАДУ, 2002. – 228 с.

85. Державне управління в Україні: навч. посібн. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.

86. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навч. посіб. / за заг. ред. Н. Р. Нижника,

В. М. Олуйка. – Л. : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 352 с.

87. Дегтяр А. Державне та регіональне управління в соціальній сфері : монографія / О. Дегтяр, В. Ковальчук, В. Степанов та ін. ; за заг. ред. А. Дегтяра. – Х. : С.А.М., 2015. – 552 с.

88. Дегтяр О. А. Напрями удосконалення засобів управління соціальним ризиком / О. А. Дегтяр, О. М. Непомнящий // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2017. – Вип. 1 (6). – С. 1–9. – (Серія «Державне управління»).

89. Державна служба статистики України (офіційний сайт) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

90. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.

91. Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / І. А. Грицяк, Ю. П. Сурмін, О. М. Руденко. – К. : НАДУ, 2011. – 761 с.

92. Дегтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення : монографія / А. О. Дегтяр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2004. – 224 с.

93. Дегтяр А. О. Управлінські рішення в органах державної влади : монографія / А. О. Дегтяр, В. Ю. Степанов, С. В. Тарабан. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – 275 с.

94. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання, 2006. – 213 с.

95. Дмитрук П. М. Особливості зарубіжної практики забезпечення безпеки в соціально-економічній сфері / П. М. Дмитрук. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10dpmses.pdf>

96. Домбровська С. М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем : монографія / С. М. Домбровська, В. В. Коврегін, А. Л. Помаза-Пономаренко, О. М. Колєнов, – Х. : НУЦЗУ,

2017. – 244 с.

97. Домбровська С. М. Механізми формування безпеки держави [Електронний ресурс] / С. М. Домбровська, С. Т. Полторак // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2015. – № 1. – Режим доступу: <http://el-zbirn-du.at.ua/>

98. Домбровська С. М. Проблеми та перспективи розвитку державного управління : монографія / С. М. Домбровська, О. О. Гусаров, Ю. Е. Дуднева. – Х. : УПА, 2014. – 172 с.

99. Древаль Ю. Д. Безпека особистості як фактор сучасних державно-управлінських відносин [Електронний ресурс] / Ю. Д. Древаль // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – С. 123–127. – Режим доступу: <http://instzak.rada.gov.ua/instzak/doccatalog/document?id=72940>

100. Дрогобыцкий И. Н. Системный анализ в экономике : учебник для студентов вузов / И. Н. Дрогобыцкий. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 423 с.

101. Дубницький В. Регіональна соціально-економічна система: теоретичні аспекти державного управління та процесу розвитку / В. Дубницький // Економічні інновації. – 2012. – Вип. № 51. – С. 116–125.

102. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В. М. Гейця. – К. : Фенікс, 2003. – 106 с.

103. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.

104. Економічна теорія і державна політика України в перехідній економіці : навч. посібн. : у 2 т. / Ю. Бажал, А. Бауманіс, О. Кілієвич та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка та Б. Лессера. – К. : Вид-во К.І.С., 2004. – Т. 1. – 202 с.

105. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Ю. В. Ковбасюк, Ю. П. Сурмін, П. І. Надолішній та ін. – Т. 2 : Методологія державного управління. – Київ : Нац. акад. держ. упр. при Президентові України – 2011. – 692 с.

106. Ефективність державного управління / Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. – К. : К.І.С., 2002. – 420 с.
107. Євсєєва О. Стратегічні напрями соціального розвитку, шляхи державного регулювання : монографія / О. Євсєєва. – Київ : Видавець Коваленко В. Ф., 2011. – 524 с.
108. Єлагін В. П. Соціальна політика: теоретико-методологічні та концептуальні підходи : підручник / В. П. Єлагін. – Х. : ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. – 400 с.
109. Ємельянов В. М. Розвиток партнерських відносин бізнесу і влади в системі державного управління сталим розвитком України: теорія, методологія, практика : монографія / В. М. Ємельянов. – Миколаїв : ПП Ємельянова Т. В., 2012. – 420 с.
110. Желюк Т. Л. Управління довгостроковим розвитком національної економіки: методологічні і прикладні аспекти : монографія / Т. Л. Желюк. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2010. – 512 с.
111. Закон України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 № 1777-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>
112. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 № 1621-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
113. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 № 1702-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
114. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» від 14.10.2014 № 1699-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>

115. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2469-19>
116. Закон України «Про службу безпеки України» від 25.03.1992 № 2229-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
117. Зверяков М. Особенности разработки стратегии экономического и социального развития региона (на примере Одесской области) / М. Зверяков // Економіст. – 2012. – № 3. – С. 15–18.
118. Землянкін А. Механізми управління інноваціями в Україні: стан і перспективи вдосконалення / А. Землянкін // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 2 (31). – С. 43–44.
119. Илларионов А. Критерии экономической безопасности / А. Илларионов // Вопросы экономики. – 1998. – № 10. – С. 35–58.
120. Ильяшенко И. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / И. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 12–19.
121. Ипполитов К. Особенности реализации национальной безопасности [Электронный ресурс] / К. Ипполитов. – М., 2003. – Режим доступа: <http://daily.sec.ru/2003/03/28/KIppolitov-VLepskiy-Podhodi-k-formirovaniu-kontseptsii-i-doktrini-natsionalnoy-bezopasnosti-Rossii.html>
122. Іванченко О. Вадн та суперечності політики державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів / О. Іванченко // Держава та регіони. – 2009. – № 4. – С. 160–163.
123. Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємств : навч. посіб. / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
124. Іващенко А. Механізми управління економічним розвитком України / А. Іващенко // Збірник наукових праць ДонДУУ. – 2010. – Т. XI. – Вип. 154. – С. 114–125. – (Серія : «Економіка»).

125. Ільченко В. Аналіз показників сталості соціо-еколого-економічного розвитку регіону / В. Ільченко // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – Вип. 49(2). – Ч. 2. – Одеса: ОДЕУ, 2013. – С. 148–154.

126. Іляш О. І. Трансформації системи соціальної безпеки України: регіональний вимір : монографія / О.І. Іляш; Львівська комерційна академія, 2012. – 592 с.

127. Кайгородцев А. А. Механизм экономической безопасности Казахстана / А. А. Кайгородцев // Наука и современность . – 2016. – 1(7). – С. 69–77.

128. Каламанов В. А. Национальная безопасность Российской Федерации и межнациональные конфликты (теоретико-правовой анализ) [Электронный ресурс] : дис. ... докт. юрид. наук. СПб., 1999. – Режим доступа: <http://lawbook.org.ua/aa/12.00.01/2016/01/01/030354012.doc.html>

129. Карлова О. Актуальні проблеми соціально-економічного оздоровлення міст / О. Карлова // Економіка та держава. – № 8. – 2006. – С. 35–37.

130. Карпенко О. В. Механізми формування та реалізації сервісно-орієнтованої державної політики в Україні : автореф. дис. ... д-ра н. з держ. упр. : спец. : 25.00.02 / О. В. Карпенко ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К., 2016. – 37 с.

131. Карташов Є. Г. Державне управління стійкістю регіональних еколого-економічних систем: теорія, методологія, практика : монографія / Є. Г. Карташов. – К. : ТОВ «ДКС Центр», 2015. – 378 с.

132. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія / А. Б. Качинський. – Київ : НІСД, 2013. – 101 с.

133. Качний О. Шляхи вдосконалення системи планування соціально-економічного розвитку регіонів / О. Качний // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 4. – С. 109–111.

134. Кілієвич О. І. Мікроекономіка для аналізу державної політики : підручник / О. І. Кілієвич, О. В. Мертенс. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2005. – 656 с.
135. Клиновий Д. Економіка та розвиток регіонів (областей) України / Д. Клиновий. – Київ : ЦУЛГ, 2002. – 644 с.
136. Ковалевська А. Визначення місця стратегії соціально-економічного розвитку регіону серед обов’язкових компонентів стратегічного управління / А. Ковалевська // Економіка і регіон. – 2012. – № 5. – С. 29–35.
137. Коваль О. П. Соціальна безпека: сутність та вимір : наук. доп. / О. П. Коваль. – К. : НІСД, 2016. – 34 с.
138. Ковальчук В. Моделі управління соціально-економічним розвитком регіону, держави / В. Ковальчук // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2013. – № 1 (43). – С. 194–201.
139. Ковалюк О. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : монографія / О. Ковалюк. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 396 с.
140. Ковбасюк Ю. Наука державного управління в умовах системних державно-управлінських реформ і суспільних трансформацій / Ю. Ковбасюк // Вісник НАДУ. – 2012. – Вип. 1. – С. 5–20.
141. Коврегін В. В. Формування ефективної системи державного регулювання економічної безпеки вищих навчальних закладів України: монографія / В. В. Коврегін. – 2016. – 320 с.
142. Коврегін В. В. Розвиток кадрового та інноваційного потенціалу ВНЗ як об’єктивна передумова забезпечення його економічної безпеки і складова системи управління / В. В. Коврегін // Публічне управління та митне адміністрування. – 2016. – № 1 (14). – С. 60–64. – (Серія «Державне управління»).

143. Коврегін В. В. Науково-методичні засади формування та реалізації системи управління економічною безпекою ВНЗ / В. В. Коврегін // Публічне управління та митне адміністрування. – 2015. – № 2 (13). – С. 188–194. – (Серія «Державне управління»).

144. Коврегін В. В. Механізми забезпечення економічної безпеки вищих навчальних закладів / В.В Коврегін // Теорія та практика державного управління. Х. : Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр». – 2015. – № 4 (51). – С. 51–57.

145. Коврегін В. В. Інноваційний механізм забезпечення економічної безпеки вищого навчального закладу / В. В. Коврегін // Інвестиції: практика та досвід . – 2016. – № 10.– С. 58 – 60.

146. Козак Ю. Зовнішньоекономічна діяльність регіону / Ю. Козак. – Одеса : Фенікс, 2013. – 332 с.

147. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.

148. Козлов В. А. Проблема предмета и методологии общей теории права / В. А. Козлов. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1989. – 120 с.

149. Колокольцев В. Обеспечение государственных интересов в контексте концепции национальной безопасности [Электронный ресурс] : дис. ... докт. юрид. наук. СПб., 2005. – Режим доступа: <http://lawbook.org.ua/aa/12.00.01/2016/01/18/060050028.doc.html>

150. Колокольцев В. Проблемы обеспечения национальной безопасности [Электронный ресурс] / В. Колокольцев. – СПб, 2005. – Режим доступа : http://printed.e-notabene.ru/nb/article_21573.html

151. Комяков О. М. Державне регулювання перехідної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.01.01 / О. М. Комяков ; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2000. – 19 с.

152. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

153. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посібн. / Е. А. Афонін, Я. В. Бережний, О. Л. Валевський ; за заг. ред. В. А. Ребкала, В. А. Шахова, В. В. Голуб та ін. – К. : НАДУ, 2010. – 299 с.

154. Корольков В. Прогнозування економічного розвитку регіону з використанням фактора технічного прогресу / В. Корольков // Держава та регіони. – 2013. – № 3. – С. 50–56. – (Серія : Економіка та підприємництво).

155. Коротич О. Динаміка соціально-економічного розвитку України та її регіонів / О. Коротич // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2009. – № 1 (35). – С. 142–150.

156. Коротич О. Б. Класифікація та зміст механізмів управління державою / О. Б. Коротич // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ. – 2006. – Вип. 2 (26). – С. 122–128.

157. Кортунов С. В. Концептуальные основы национальной и международной безопасности : учебно-методическое пособие / С. В. Кортунов. – М. : Государственный университет – Высшая Школа Экономики, 2007. – 308 с.

158. Косолапов Н. Сила, насилие, безопасность: современная диалектика взаимосвязей. Очерки теории и политического анализа международных отношений [Электронный ресурс] / Н. Косолапов, А. Богатуров, М. Хрусталева. – М., 2002. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/211557/>

159. Кравець О. С. Статистика : навчальний посібник / О. С. Кравець. – Одеса : Пальміра, 2008. – 266 с.

160. Кравченко О. М. Державні програми соціально-економічного розвитку як інструмент державного регулювання національної економіки / О. М. Кравченко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. – 2013. – Вип. 1. – С. 42–47.

161. Криштанович М. Ф. Реалізація механізмів публічного управління

у сфері цивільного захисту України щодо національної безпеки / М. Ф. Криштанович // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія. Державне управління. – 2017. – Вип. 1 (6). – С. 341–347.

162. Кузнецов А. Соціально-економічний розвиток регіону: зміст, форми та особливості державного регулювання / А. Кузнецов // Теорія та практика державного управління. – 2011. – № 1 (32). – С. 145–152.

163. Куйбіда М. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів / М. Куйбіда // Демократичне врядування. – 2010. – Вип. 5. – С. 35–45.

164. Кукса І. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку регіону / І. Кукса // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ. – 2011. – №17 (171). – С. 218–224.

165. Куковский А. Национальная безопасность: теоретико-правовое исследование [Электронный ресурс] : автореф. дис. .. канд. юрид. наук. – М., 2011. – Режим доступа: <http://diss.seluk.ru/av-istoriya/1258712-1-nacionalnaya-bezopasnost-rossiyskoj-federacii-teoretiko-pravovoe-issledovanie.php>

166. Кулакова Е. Национальная безопасность: исторический анализ [Электронный ресурс] / Е. Кулакова. – М., 2004. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/natsionalnaya-bezopasnost-v-rossiiskoi-federatsii-teoretiko-pravovoe-issledovanie>

167. Купчак Б. Ф. Економічна безпека підприємництва: суть та умови виникнення/ Б. Ф. Купчак // Науковий вісник ЛДУВС. – 2010. – № 2. – С. 334–346.

168. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку / В. І. Куценко, В. П. Удовиченко. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2011. – 656 с.

169. Кухарская Н. Концепция стратегирования социально-экономического развития регионов Украины : монография / Н. Кухарская. – Одесса : Феникс, 2011. – 88 с.

170. Лабуш Н. С. Вооруженные силы государства и политическая жизнь общества / Н. С. Лабуш. – СПб. Санкт-Петербургский военно-морской ин-т, 2001. – 84 с.

171. Лазарев В. В. Теория государства и права : учебник для бакалавров / В. В. Лазарев, С. В. Липень. – М. : Издательство Юрайт ; ИД Юрайт, 2015. – 634 с.

172. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. / В. А. Ліпкан. – Київ : КНТ, 2009. – 574 с.

173. Лозинська Т. М. Державне управління: методологія дослідження та діяльності / Теоретико-методологічні засади наукових досліджень в галузі державного управління : монографія / Т. М. Лозинська ; за заг. ред. д-ра. філос. наук, проф. В. В. Корженка. – Дніпропетровськ : Комплектавтордор, 2011. – С. 151–171.

174. Лозинська Т. М. Регіонально-адміністративний менеджмент : навч. посіб. / Т. М. Лозинська, В. І. Тимцуник, О. В. Мирна. – Полтава : РВВ ПДАА, 2013. – 202 с.

175. Макогон Ю. Регіональна складова економічної стратегії України: сутність та проблеми / Ю. Макогон // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 150–158.

176. Малик Я. Національна безпека: навч. посіб. / Я. Малик, О. Береза, М. Криштанович ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 280 с.

177. Маліков В. В. Державна політика економічного розвитку України / В. В. Маліков // Держава та регіони. – 2011. – № 4. – С. 53–57. – (Серія «Державне управління»).

178. Мамонов В. Конституционные основы национальной безопасности России [Электронный ресурс] / В. Мамонов. – Саратов, 2002. – Режим доступа: <http://lawtheses.com/konstitutsionnye-osnovy-natsionalnoy-bezopasnosti-rossiyskoy-federatsii>

179. Мандибура В. О. Рівень життя населення України та проблеми

реформування механізмів його регулювання / В. О. Мандибура. – К. : Парламентське вид-во, 1998. – 256 с.

180. Маниліч М. Трансформація регіонального економічного механізму : монографія / М. Маниліч. – Чернівці : Книги-XXI, 2004. – 164 с.

181. Манилов В. Л. Безопасность в эпоху партнерства / В. Л. Манилов. – М. : Терра, 1999. – 368 с.

182. Медвідь В. Стратегія територіального економічного розвитку: теоретичний аспект / В. Медвідь // Економіка розвитку. – 2013. – № 1. – С. 48–52.

183. Мельник А. Державне підприємництво в умовах трансформації управління національною економікою / А. Мельник, І. Тинська // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль, 2014. – № 2. – С. 7–19.

184. Мельник А. Ф. Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін : монографія / за ред. А. Ф. Мельник. – Тернопіль : Економічна думка, 2009. – 528 с.

185. Мельник А. Ф. Трансформація територіальної структури національної економіки як виклик для інституційних рішень / А. Ф. Мельник, О. П. Дудкіна // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Економічний простір України: регіоналізація та інтеграція в умовах суспільних трансформацій. – Вип.1 (87). – С. 121–132.

186. Мельниченко О. А. Економічна безпека як складова національної безпеки / О. А. Мельниченко // Молодий вчений. – 2015. – № 2 (17). – С. 1230–1233.

187. Мельниченко О. А. Підвищення рівня та якості життя населення: механізм державного регулювання : монографія / О. А. Мельниченко. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 232 с.

188. Мельтюхова Н. М. Державне управління як єдність діяльності та відносин : монографія / Н. М. Мельтюхова. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – 204 с.

189. Мерзляк А. В. Державна політика у сфері управління соціальними ризиками: сутність, формування та реалізація [Електронний ресурс] / А. В. Мерзляк, Т. В. Кравченко // Наук.-виробн. журнал «Держава та регіони». Серія «Державне управління». – 2011. – № 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2010_4/files/DU410_40.pdf

190. Минакова И. Методические основы мониторинга уровня социально-экономического развития региона / И. Минакова // Известия Юго-Западного государственного университета. – 2012. – № 2. – С. 58–63.

191. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

192. Михасюк І. Державне регулювання економіки : підручник / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка ; за ред. І. Р. Михасюка. – К. : Атіка ; Ельга-Н, 2000. – 592 с.

193. Моделі ефективності державного управління : монографія / В. С. Загорський, М. Д. Лесечко, Р. М. Рудніцька та ін. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 100 с.

194. Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.

195. Мунтіян В. Економічна безпека України / В. Мунтіян. – К. : Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.

196. М'який В. Моніторинг реалізації стратегії соціально-економічного розвитку регіону: механізм формування / В. М'який // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2009. – № 3 (46). – С. 10–17.

197. Назаренко А. В. Сценарное прогнозирование развития социально-экономических систем / А. В. Назаренко, О. С. Звягинцева // Научный журнал КубГАУ. – 2012. – № 84 (10). – С. 25–32.

198. Напрями стабілізації економічного розвитку України : збірник наукових праць / За ред. Л.К. Безчасного. – К. : Ін-т економіки НАН України 2002. – 150 с.

199. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Під загальною редакцією М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. – Ч. 2. – К. : Форум, 2001. – С. 16.

200. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-ге вид., перероб. та доп. / Редактор Яценко С. С. — К. : А.С.К., 2003. – С. 111.

201. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., перероблене та доповнене / За редакцією М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2004. – С. 229.

202. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України : навч. посіб. / В. М. Нижник. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – 299 с.

203. Нижник Н. Национальная безопасность: концептуальные основания и феноменологическая характеристика [Электронный ресурс] / Н. Нижник. – СПб, 1991. – Режим доступа: http://window.edu.ru/resource/162/59162/files/ass_part_1.pdf

204. Нижник Н. Правоохранительная система как субъект обеспечения безопасности личности, общества и государства / Н. Нижник, Ч. Ахмедов. – СПб, 2001. – 158 с.

205. Нижник Н. Р. До проблеми ефективності державного управління в Україні / Н. Р. Нижник // Підвищення ефективності державного управління: стан, перспективи та світовий досвід : зб. наук. пр. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – С. 6–11.

206. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 159 с.

207. Оболенський О. Модель регіональної соціально-економічної системи як інструмент аналізу та управління регіональним розвитком /

О. Оболенський // Економіка та держава. – 2010. – № 1. – С. 90–94.

208. Олейников Е. А. Основы экономической безопасности : учеб. пособ. / Е. А. Олейников. – М. : ЗАО ‘Бизнес-школа “Интел-Синтез”, 1997. – 285 с.

209. Олейников Е. Экономическая и национальная безопасность / Е. Олейников. – М., 2005. – 253 с.

210. Опалев А. О некоторых базовых категориях теории обеспечения национальной безопасности / А. Опалев // Вестник Российской академии естественных наук. – 2004. – № 3. – С. 4. – С. 3–7.

211. Островський П. І. Моделювання економічних процесів : навчальний посібник / П. І. Островський, О. М. Гострик, Т. П. Добрунік, О. В. Радова. – Одеса. : ОНЕУ, 2012. – 132 с.

212. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>

213. Павленко С. Безопасность Российского государства как политическая проблема [Электронный ресурс] : дисс. ... докт. полит. наук. М., 1998. – Режим доступа : <http://www.dslib.net/polit-instituty/bezopasnost-rossijskogo-gosudarstva-kak-politicheskaja-problema.html>

214. Павлусива С. Социальная безопасность [Электронный ресурс] / С. Павлусива. – Режим доступа: <http://fb.ru/article/46303/sotsialnaya-bezopasnost>

215. Пальоха В. В. Політичне прогнозування в системі державного управління України [Електронний ресурс] / В. В. Пальоха. // Державне будівництво. – 2014. – № 2. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2014_2_9

216. Пасемко Г. П. Державне регулювання економічних відносин в умовах глобалізації : монографія / Г. П. Пасемко, М. А. Латинін, Т. М. Лозинська та ін.; за заг. ред. д-ра держ. упр., проф. М. А. Латиніна. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. – 276 с.

217. Пастернак-Таранушенко Г. Індекси безпечного фінансування та

забезпечення економічної безпеки України / Г. Пастернак-Таранушенко // Персонал. – 1999. – № 6. – С. 34–37.

218. Пашута М. Т. Прогнозування та програмування економічного і соціального розвитку : навч. посібник / М. Т. Пашута. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 408 с.

219. Побурко Я. Інтегральні оцінювання результатів соціально-економічної діяльності регіону: методологічний підхід / Я. Побурко // Регіональна економіка. – 2006. – № 3. – С. 66–73.

220. Пономаренко Г. О. Управління у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави: адміністративно-правові засади : монографія / Г. О. Пономаренко. – Х. : Вид. СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. – 448 с.

221. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс] : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150156.html

222. Про основи національної безпеки України [Електронний ресурс] : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

223. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

224. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

225. Пилипчук В. Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека» / В. Г. Пилипчук // Стратегічна панорама. – 2006. – № 2. – С. 17–21.

226. Пилипчук В. Г. Система і компетенція державних органів зі спеціальним статусом у сфері національної безпеки України : монографія / В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань, В. Я. Настюк. – Х. : Право, 2009. – 200 с.

227. Пирожков С. І. Національна та регіональна безпека : погляд України / С. І. Пирожков // Нова безпека. – 2003. – №2. – С. 9–16.
228. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование / В. С. Пономаренко, Т. С. Клебанова, Н. Л. Чернова. – Харьков : ИД «ИНЖЭК», 2004. – 144 с.
229. Присенко Г. В. Прогнозування соціально-економічних процесів : навч. посіб. / Г. В. Присенко, Є. І. Равікович – К. : КНЕУ, 2005. – 378 с.
230. Проценко І. Деякі питання забезпечення національної економічної безпеки України / І. Проценко // Українське право. – 2003. – № 1. – С. 213–218.
231. Пьянов Н. А. Теория государства и права : учебное пособие / Н. А. Пьянов. – Иркутск : ИФ РПА, 2015. – 781 с.
232. Радченко О. Україна в пошуках аксіологічного підґрунтя національної ідеї / О. Радченко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІНАДУ, 2008. – Вип. 3 (35). – С. 48–54.
233. Романова О. Ю. Професійне мислення в ієрархії фахових якостей особистості військового психолога / О. Ю. Романова // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2015. – №4 (29). – С. 125–130.
234. Рубан А. В. Аналіз загроз державній безпеці України / А. В. Рубан // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2019. – С. 109–110.
235. Рубан А. В. Державне управління реформуванням сектору безпеки і оборони України: проблеми та перспективи / А. В. Рубан // Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : ФОП «Кандиба», 2018. – С. 436–437.
236. Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки: проблеми та перспективи формування дієвого механізму / А. В. Рубан //

Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, здоров'я : тези доповідей XXVII науково-практичної конференції MicroCAD-2019. – Ч. IV. – Х. : НТУ «ХП», 2019. – С. 119.

237. Рубан А. В. Національна безпека України: актуальні проблеми публічного управління у контексті нормативно-правового забезпечення [Електронний ресурс] / А. В. Рубан // Науково-практичне забезпечення надання публічних послуг в умовах децентралізації: матеріали науково-практичної інтернет-конференції. – Київ : Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України, 2019. – Режим доступу : http://ipk.edu.ua/krugli_stoli/materials/

238. Рубан А. В. Національна безпека як об'єкт державного регулювання / А. В. Рубан // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2018. – Вип. 2 (9). – С. 58–62. – (Серія «Державне управління»).

239. Рубан А. В. Правові засади формування та реалізації механізму забезпечення національної економічної безпеки / А. В. Рубан // Правові аспекти публічного управління: теорія та практика : матеріали X науково-практичної конференції. – Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. – С. 242–244.

240. Рубан А. В. Правовий механізм державного управління у сфері національної безпеки України / А. В. Рубан // Право та державне управління. – 2018. – № 4. – С. 188–192.

241. Рубан А. В. Розвиток державної політики щодо забезпечення національної безпеки / А. В. Рубан // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2019. – Вип. 1 (10). – С. 60–64. – (Серія «Державне управління»).

242. Рубан А. В. Розробка концептуальних засад державного регулювання національної безпеки / А. В. Рубан // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2019. – Вип. 2 (11). – С. 93–97. – (Серія «Державне управління»).

243. Рубан А. В. Удосконалення процесів державного регулювання у

сфері національної безпеки: розробка та впровадження ефективного механізму / А. В. Рубан // Державна та регіони. – 2019. – № 2. – С. 186–190.

244. Рубан А. В. Фінансові загрози національній безпеці України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / А. В. Рубан, В. О. Шведун // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. – Харків: Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. – Режим доступу : [file:///C:/Users/home/AppData/Local/Temp/Rar\\$EXa1.913/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82%202019%20%D0%A4%D0%9A%D0%94/statti1/Shvedun_Ruban.pdf](file:///C:/Users/home/AppData/Local/Temp/Rar$EXa1.913/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BA%20%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%82%202019%20%D0%A4%D0%9A%D0%94/statti1/Shvedun_Ruban.pdf)

245. Рубан А. В. Формування дієвих механізмів вирішення проблем державного регулювання у сфері національної безпеки // Публічне управління і адміністрування в Україні. – 2019. – Вип. 11. – С. 141–143.

246. Руснак І. С. Національна безпека та підвищення обороноздатності України в контексті нових викликів і загроз / І. С. Руснак, В. В. Хижняк // Стратегічна панорама. – 2015. – № 1. – С. 12–20.

247. Савицкий А. Национальная безопасность : учеб. / А. Савицкий. – М. : Юнити-Дана, 2012. – 463 с.

248. Савченко В. Ф. Особливості програмного управління економікою в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 9. – С. 28–32.

249. Сардак С. Механізм управління соціально-економічною системою / С. Сардак // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. – № 1 (8). – С. 191–201.

250. Сергеева Л. И. Человек и русский вопрос в контексте личной, национальной, коллективной безопасности (социологический аспект) / Л. И. Сергеева, Г. М. Сергеев, Ю. Л. Кутахов // Безопасность. – 1995. – № 9. – С. 73.

251. Серебряков В. В. Социальная безопасность России:

концептуальный поход / В. В. Серебряков. – М., 1995. – С. 6.

252. Сенгачев В. К. Экономическая безопасность России : учеб. / В. К. Сенгачев. – М. : Дело, 2005. – 896 с.

253. Симонова О. Г. Актуальні проблеми регіональної економічної безпеки України / О. Г. Симонова // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 8. – С. 125–132.

254. Ситник Г. П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра держ. упр. за спец. 25.00.01 – теорія та історія державного управління / Г. П. Ситник ; НАДУ при Президентіві України, К., 2004. – 30 с.

255. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України : монографія / Г. П. Ситник. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с.

256. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади). – Київ : НАДУ, 2011. – 730 с.

257. Ситник Г. П. Державний суверенітет та державні інтереси в контексті забезпечення національної безпеки / Г. П. Ситник // Актуальні проблеми внутрішньої політики. – 2004. – № 1. – С. 95–102.

258. Ситник Г. П. Методологічні аспекти формування понятійно-категорійного апарату національної безпеки / Г. П. Ситник // Вісн. УАДУ. – 2000. – № 2. – С. 19-27.

259. Скакунов Э. И. Всеобъемлющая безопасность: модель перестройки международных отношений / Э. И. Скакунов // Советское государство и право. – 1987. – № 5. – С. 28–33.

260. Смирнов С. М. Шляхи вдосконалення системи управління фінансовою безпекою регіону / С. М. Смирнов // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 2. – С. 105–110.

261. Снігова О. Ю. Механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою : автореф. дис. ... канд. екон. н. : 08.02.03 / О. Ю. Снігова ; НАН України ; Ін-т екон. промислов. – Донецьк, 2006. – 20 с.

262. Солових В. Синергетична модель державного управління / В. Солових // Теорія та практика державного управління. 2015. – Вип. 1. – С. 3–8.
263. Старостенко Н. Бюджетна підтримка ЄС в Україні / Н. Старостенко, О. Сасенко, В. Колосова, Н. Слинсько. – 2014, К.: Вид-во ФОП Москаленко О.М. – 60 с.
264. Статівка Н. В. Причини та наслідки зниження рівня життя населення в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Статівка // Теорія та практика державного управління. – 2016. – № 1. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2016-1/doc/7/01.pdf
265. Столбовський А. Нові інформаційні технології та економічна безпека України / А. Столбовський // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 8. – С. 99–105.
266. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mig.com.ua/.../6021-poroshenko-utverdil-strategiyu-natsionalnoj-bez
267. Султанов Ш. Региональные конфликты и глобальная безопасность / Ш. Султанов. – М., 1990. – 64 с.
268. Степаненко С. В. Фактори економічного розвитку України в контексті європейської інтеграції / С. В. Степаненко // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – 2007. – № 4 (19). – С. 47–53.
269. Судакова О. І. Вплив держави на формування економічної безпеки підприємства / О. І. Судакова // Наук. вісн. Придніпр. держ. акад. буд-ва та архітектури. – 2007. – №11. – С. 78–81.
270. Сунгуровський М. В. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України / М. В. Сунгуровський // Стратегічна панорама. – 2001. – № 3-4. – С. 43–53.
271. Теоретичні основи національної безпеки України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / О. Дзьобань, О. Соснін. – К.: Освіта України, 2009. – 384 с.

272. Теорія держави і права : навч. посіб. / А. М. Колодій та ін. ; за заг. ред. В. В. Копейчикова, С. Л. Лисенкова ; Академія адвокатури України. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.

273. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / В. Тертичка.– К. : Основи, 2002. – 750 с.

274. Тимченко Т. Н. Системный анализ в управлении : учебное пособие / Т. Н. Тимченко. – М. : ИД РИОР, 2013. – 161 с.

275. Тихомирова О. Г. Управление проектом: комплексный подход и системный анализ : монография / О. Г. Тихомирова. – М. : НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 301 с.

276. Тоцький С. В. Теоретичні засади державного регулювання економічної безпеки / С. В. Тоцький // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 22. – С. 130–133.

277. Тоцький С. В. Функції державного регулювання економічної безпеки / С. В. Тоцький // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 18. – С. 157–160.

278. Указ Президента України «Про національну програму боротьби з корупцією» від 10.04.1997 № 319/97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/319/97>

279. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» від 14 березня 2016 року № 92/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>

280. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25.06.2013 № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

281. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію

Воєнної доктрини України» від 24 вересня 2015 року № 555/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>

282. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України» від 15 березня 2016 року № 96/2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/96/2016>

283. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 26 травня 2015 року № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

284. Україна [Електронний ресурс] // Вільна енциклопедія. Вікіпедія. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0>

285. Федонюк С. Зміст, структура та функції регіонального маркетингу в територіальній соціально-економічній системі / С. Федонюк // Науковий вісник ВДУ. – 1999. – №9. – С. 46–48.

286. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління [Електронний ресурс] / О. В. Федорчак // Демократичне врядування. – 2008. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/0_Fedorchak.pdf

287. Федунь Ю. Б. Політика сталого еколого-економічного розвитку України в умовах інтеграції до ЄС: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / Ю. Б. Федунь ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2011. – 20 с.

288. Хачатурян Х. В. Переорієнтація державного управління на потреби громадян: нова європейська модель та Україна [Електронний ресурс] / Х. В. Хачатурян // Вісник Київського міжнародного

університету. Серія: Міжнародні відносини, 2009. – № 8. – Режим доступу : <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/08/khachaturian.htm>

289. Хачатурян Х. Структурні компоненти інноваційного потенціалу державного управління / Х. Хачатурян // Вісник НАДУ. – 2006. – № 1. – С. 104–110.

290. Хлобистов Є. В. Екологічна безпека у складі національної безпеки держави / Є. В. Хлобистов // Стратегічна панорама. – 2004. – № 1. – С. 79–83.

291. Цветков В. Державне управління : теорія, методологія, практика / В. Цветков // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 254–272.

292. Цілі сталого розвитку 2016-2030 [Електронний ресурс] // Представництво ООН в Україні. – Режим доступу : <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

293. Чернышов В. Н. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие / В. Н. Чернышов, А. В. Чернышов. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. – 96 с.

294. Чихарев И. А. Национальная безопасность интересы России и современная цивилизация / И. А. Чихарев // Вестник Московского университета. – 1999. – № 4. – С. 88–96. – (Серия : Политические науки).

295. Шелобаев С. И. Математические методы и модели в экономике, финансах, бизнесе : учеб. пособ. для вузов / С. И. Шелобаев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 367 с.

296. Шикин Е. В. Математические методы и модели в управлении : учеб. пособие / Е. В. Шикин, А. Г. Чхартишвили. – М. : Дело, 2000. – 440 с.

297. Шнирков О. О. Наслідки розширення ЄС для України у торговельно-економічній сфері / О. О. Шнирков // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. – Вип. 32 : У 2 ч. – К. : Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка. – 2002. – Ч. II. –

С. 271–273.

298. Шнирков О. О. Інтеграційні фактори структурних зрушень в економіках країн – нових членів Європейського Союзу : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.02 / О. О. Шнирков ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 20 с.

299. Шульга В. А. Європейський досвід формування моделей і систем державного регулювання регіональної економічної політики / В. А. Шульга // Науковий вісник Академії муніципального управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 194–206. – (Серія «Управління»).

300. Экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://abc.informbureau.com/html/yeiiiiexaneass_aaciiianiinou.html

301. Яковлева Ю. Розвиток людського потенціалу як база для соціально-економічного розвитку / Ю. Яковлева // Культура народів Причорномор'я. – 2012. – № 220. – С. 122–126.

302. Яремко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави [Електронний ресурс] / І. І. Яремко. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>

303. Яцура В. В. Соціально-економічне прогнозування : навч. посібник / В. В. Яцура, О. С. Сенишин, М. О. Горинь. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2010. – 412 с.

304. Ruban O. The conceptual bases of state regulation of the national security / A. Ruban // Authority and Society (History, Theory, Practice). – 2018. – № 4 (48). – P. 166–167.

305. Ruban A. Research of indicators of state regulation of national security condition of Ukraine / A. Ruban, V. Svedun // Authority and Society (History, Theory, Practice). – 2019. – № 1 (49). – P. 135–143.